

DIJAŠKI DOMOVI

Priročnik za profesionalni razvoj
vzgojiteljic in vzgojiteljev

DIJAŠKI DOMOVI

Priročnik za profesionalni razvoj vzgojiteljic in vzgojiteljev

Strokovna urednica: Maja Marc

Avtorji: Maja Marc, mag. Mojca Šmelcer, mag. Šemso Mujanovič, Judita Nahtigal, dr. Lidija Hamler, Marina Ristič, Katarina Filej, Samo Lesar, mag. Nataša Erjavec, mag. Bojana Peruš Marušič, Nina Golob, Jasmina Rastoder Kafol, Erika Šešek

Strokovni pregled: dr. Mija M. Klemenčič Rozman

Jezikovni pregled: dr. Zala Mikeln

Oblikovanje in grafična priprava: Art Design, d. o. o.

Izdal in založil: Zavod RS za šolstvo

Predstavnik: dr. Vinko Logaj

Urednica založbe: Andreja Nagode

Spletna izdaja

Ljubljana 2023

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na: www.zrss.si/pdf/Dijaski_domovi.pdf

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 174779651

ISBN 978-961-03-0818-8 (PDF)

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

UVOD

V štiriindvajsetih letih, od kar je bil izdan prvi priročnik za vzgojitelje dijaških domov, se je spremenilo marsikaj. Tehnološki napredek in z njim povezane družbene spremembe so se dotaknili vseh področij našega življenja. Spremenili so se mladostniki in spremenilo se je naše delo z njimi. Vzgojno-izobraževalno delo z mladostniki in njihova osebna rast pa v vseh teh letih ostajata naše glavno vodilo.

Priročnik, ki ga držite v rokah, je rezultat dela skupine ambicioznih, srčnih in vztrajnih vzgojiteljev in ravnateljev, ki delajo v dijaških domovih v Sloveniji. Samoiniciativna akcija, ki se je pred nekaj leti začela na terenu, v želji po prenovi priročnika iz leta 1999, se je ob podpori Zavoda Republike Slovenije za šolstvo nadgradila v razvojno nalogo, ki je danes uspešno zaključena.

Priročnik je prvenstveno namenjen vzgojiteljem začetnikom. Služil jim bo kot opora in izhodišče za razvoj svoje profesionalne identitete vzgojitelja. Vzgojitelju z izkušnjami pa ponuja celosten vpogled v njegovo delo in daje možnost prevetritve in osvežitve svojega vzgojno-izobraževalnega dela.

Viri in literatura, ki so bili uporabljeni pri pisanju priročnika, so navedeni ob koncu vsakega poglavja in vzgojiteljem ponujajo iztočnico za poglobljeno raziskovanje vsebin.

Pri pisanju priročnika so nam bila dragocena mnenja, stališča, vprašanja in predlogi, ki so nam jih podali vzgojitelji praktiki na študijskih skupinah preteklih let. Skupaj smo iskali odgovore na vprašanja.

V priročniku uporabljamo izraz vzgojitelj, z njim imamo v mislih vzgojitelja in vzgojiteljico v dijaškem domu. Uporabljamo tudi izraz ravnatelj, ki velja enakovredno za oba spola. Za dijake v dijaškem domu uporabljamo tudi izraza otrok in mladostnik.

Maja Marc,

svetovalka za dijaške domove na Zavodu RS za šolstvo

Vsebina

Uvod	3
Besede recenzentke	6
1 Namen in vloga dijaških domov (<i>Maja Marc, mag. Mojca Šmelcer, mag. Šemso Mujanovič</i>).....	8
Projekcija vpisa v dijaške domove	8
Poslanstvo dijaškega doma.....	10
Cilji in naloge dijaških domov v Sloveniji	11
Vrste dijaških domov v Sloveniji	12
Osnove za delovanje dijaškega doma	13
Uspešnost vzgojno-izobraževalnega dela v dijaškem domu	13
Vizija dijaških domov	13
2 Zakonodajni okvir delovanja dijaških domov (<i>Judita Nahtigal</i>)	16
Področni zakoni	16
Kolektivne pogodbe	17
Pravilniki in uredbe	17
Notranji akti	18
3 Dijaški dom kot varno in spodbudno učno-vzgojno okolje (<i>Dr. Lidija Hamler</i>)	21
Domska klima in kultura za varno in spodbudno okolje	21
Zakaj je pomembno varno in spodbudno učno-vzgojno okolje	22
4 Mladostnik v sodobni družbi (<i>Maja Marc, Marina Ristić</i>)	29
Opredelitev razvojnega obdobja	29
Razvojne naloge v mladostništvu	30
Izzivi mladostništva	32
Odraščati in vzgajati v sodobni (digitalni) družbi	34
Dijaški dom kot zunanji naravni vir pomoči mladostnikom v stiski	39
5 Vzgojitelj (<i>Maja Marc, Marina Ristić</i>)	43
Izobrazba vzgojiteljev v dijaških domovih	43
Vzgojna skupina.....	44
Vloga vzgojitelja.....	45
Naloge vzgojitelja	46
Vzgojitelj kot vodja vzgojno-izobraževalnega procesa	48
Pomen odnosa in komunikacije med vzgojiteljem in dijakom	50
Psihosocialne lastnosti vzgojitelja	51
Kompetence vzgojitelja	53
Poskus opredelitve potrebnih kompetenc vzgojitelja.....	54
Skrb za profesionalni razvoj vzgojitelja	57

6 Vzgojno-izobraževalno delo v dijaških domovih	66
Načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela v dijaških domovih (<i>Maja Marc</i>)	66
Vsebinski vidik vzgojno-izobraževalnega dela (<i>Maja Marc, Marina Ristić</i>)	72
Metode in oblike dela v dijaških domovih (<i>Maja Marc</i>).....	79
7 Pomen sodelovanja s starši (<i>Maja Marc</i>)	86
Dialog, sodelovanje in odgovornost za odnos	87
8 Svetovalna služba v dijaških domovih (<i>Katarina Filej, Samo Lesar, Maja Marc</i>)	90
Namen svetovalne službe v dijaških domovih	90
Naloge svetovalne službe	90
Kdaj se obrniti na svetovalnega delavca	92
9 Druge službe v dijaškem domu	96
Ravnatelj med pedagoškimi in menedžerskimi nalogami (<i>mag. Nataša Erjavec, mag. Bojana Peruš Marušič</i>)	96
Pomočnik ravnatelja (<i>mag. Nataša Erjavec</i>).....	102
Razlike med šolskimi knjižnicami in knjižnicami v dijaških domovih (<i>Nina Golob</i>)	104
Tehnično-administrativna služba v dijaških domovih (<i>Jasmina Rastoder Kafol</i>).....	107
10 Etični kodeks v dijaškem domu (<i>dr. Lidija Hamler</i>)	108
Namen.....	108
Izhodišče.....	108
Načela.....	108
Avtonomni subjekti: mladostnik, vzgojitelj, starši	110
Merila v pedagoškem okolju	111
11 Samoevalvacija kot način zagotavljanja kakovosti vzgojnega dela (<i>Maja Marc, Marina Ristić, Erika Sešek</i>)	115
Evalvacija in samoevalvacija	115
Merjenje in ugotavljanje kakovosti vzgojnega dela	116
Samoevalvacija kot orodje za zagotavljanje kakovosti in učinkovitosti vzgojnega dela	116
Faze samoevalvacijskega postopka.....	117
Ugotavljanje zadovoljstva dijakov z bivanjem v enem od dijaških domov v Sloveniji	119
Zaključek (<i>dr. Lidija Hamler</i>)	125
Priloge	
Letni načrt vzgojnega dela – operativni del dejavnosti, šolsko leto 21/22	126
Priprava za vzgojno-izobraževalno uro Kako krotiti jezo?	128
Primer individualnega vzgojnega načrta	130
Primeri delavnic za izvedbo	132
Moji zapiski	137

Besede recenzentke

Avtorice in avtorji priročnika, ki je pred nami, so si zastavili zahtevno nalogo priprave celovitega pregleda delovanja dijaških domov. Taka naloga je zahtevna predvsem zato, ker je za celovito predstavitev področja treba vključiti širok nabor vsebin in se hkrati odločiti, kako obsežno in poglobljeno te vsebine predstaviti ob zavedanju, da je priročnik v prvi vrsti namenjen vzgojiteljem začetnikom.

Ko sem brala priročnik, sem ga brala kot oseba zunaj ustanove dijaškega doma in hkrati z mislijo, kako bi zapisano zvenelo nekemu, ki prihaja kot novodošli na to področje dela. Menim, da delo v prvi vrsti izreka dobrodošlico prihajajočim vzgojiteljicam in vzgojiteljem ter drugim zaposlenim ponuja tako smerokaz za orientacijo (jasne informacije, pravni okvir, primeri gradiv iz prakse ipd.) kakor tudi odpira prostor za razmislek (še posebej v razdelkih Iz teorije v prakso, ob poudarjanju samoevalvacije, refleksije ipd.). Tako vzpostavlja ravnotežje med strukturo, ki nudi okvir delovanja, ter odprtostjo, ki je potrebna za kreiranje novega. Na ta način udejanja usmeritve vzgojnega dela, opisanega v priročniku: vključevanje vseh udeležениh, jasna pravila delovanja, odpiranje prostora za različnost in medsebojno bogatenje. Če razmišljam z vidika vzgojiteljev začetnikov, menim, da bo priročnik pripomogel k občutku kompetentnosti novega, prihajajočega kadra, da bo lahko čim aktivneje soustvarjal skupnost.

K slednjemu bo nedvomno prispeval tudi pogled na mladostnico in mladostnika kot kompetentno mlado osebo, ki potrebuje vzgojitelja kot toplega in jasnega sogovornika. Iz gradiva veje paradigma odnosa z mladostniki (pa tudi odnosa s starši) kot enakovrednimi osebami zaposlenim ob hkratnem prepoznavanju strokovnih odgovornosti zaposlenih in odgovornosti vseh vpletenih za odnos. S tem se odmika od paradigme discipliniranja k paradigmi vzpostavljanja odnosa in vodenja. V slovenskem prostoru je na področju vzgojnega delovanja še polno napačnih razumevanj, povečevanja enega ali drugega ekstrema vzgojnega delovanja (avtoritarnega in razpuščenega), težje pa usvajamo prvine vzpostavljanja odnosa, odprtega dialoga, vzajemnega spoštovanja, postavljanja osebnih meja (ne pa zapovedovanja meja drugega) ter neposredne komunikacije. K razvijanju teh prvin vzgojiteljice in vzgojitelje poziva pričujoče gradivo.

Delujoči v institucijah ne smemo pozabiti, da ima vsaka institucija tudi svoje subtilno delovanje ter da vse informacije in dogajanje ne pridejo do zaposlenih. To velja tudi za dijaške domove. Kaže, da se avtorice in avtorji tega zavedajo, ko neposredno poudarjajo to omejitev pozicije vzgojitelja in drugih zaposlenih. Ob tem pa pozivajo k soustvarjanju dijaškega doma kot ustanove, kjer sta možna, zaželena in spodbujana odprt razmislek in dialog o kulturi in klimi oz. odnosih, o tem, kar se dogaja (četudi je morda zahtevno ali frustrirajoče), o sprejemanju konfliktov kot možnosti za poglobljanje odnosa, o jasnem razumevanju, kakšna je razlika med konfliktom in nasiljem, o razumevanju odgovornosti za ustavljanje nasilja ... Vse to veča možnosti, da bo okolje dijaškega doma dejansko in simbolno varnejše za vse udeležene.

Poudarila bi še dve kvaliteti tega gradiva. Prva je poudarek na pomenu dela vseh zaposlenih in s tem v zvezi še posebej priznavanje pomena tehnično-administrativnega osebja kot tistega, ki marsikdaj lahko opazi kakšnega mladostnika v težavah. Na to pedagoški strokovni delavci včasih malce pozabimo. Kot pravijo avtorice in avtorji, se skupnost ustvarja tako, da vsak zaposleni izkaže občutljivost za sočloveka (ne zgolj mladostnika, tudi sodelavca) in opravi svojo nalogo.

Drugo kvaliteto priročnika predstavlja večkrat (ne)posredno zapisan poziv, da gre za »živo« gradivo, ki naj bi se razvijalo v medsebojnem sodelovanju delujočih na tem področju tudi v prihodnosti. Najneposrednejši primer tega je predlog etičnega kodeksa s pozivom k skupni strokovni razpravi v prihodnosti. V tem pogledu bo priročnik dobrodošlo gradivo tudi za dlje zaposlene na tem področju. Prav tako bodo zanje lahko osvežilna tudi vprašanja za reflektiranje lastnega delovanja in delovanja dijaškega doma.

Naj zaključim z mislijo, da priročnik odseva vizijo, da bi zaživel kot spodbuda za nadaljnji strokovni razvoj tega področja. Naj se ta vizija uresniči ...

Dr. Mija M. Klemenčič Rozman,
Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani

1 NAMEN IN VLOGA DIJAŠKIH DOMOV

Maja Marc, mag. Mojca Šmelcer, mag. Šemso Mujanović

Dijaški domovi imajo v slovenskem prostoru pomembno vlogo na področju vzgoje in izobraževanja. Dijakom, ki se šolajo in usposablajo zunaj kraja stalnega bivališča, zagotavljajo popolno namestitev, nudijo vse možnosti za življenje, učenje in zdravo ter ustvarjalno preživljanje prostega časa. Strokovni delavci v dijaških domovih, še posebno pa vzgojitelji, so osrednje in najpomembnejše osebnosti, ki skrbijo za rast, razvoj in napredek dijakov skladno z njihovimi individualnimi zmožnostmi ter nameni in vzgojnimi cilji. V nadaljevanju bomo razjasnili osnovne pojme vloge dijaških domov v sistemu vzgoje in izobraževanja ter raznovrstne oblike dela strokovnih delavcev, ki pomembno prispevajo k izpolnjevanju vzgojno-izobraževalnih ciljev tako, da sledijo sodobnim trendom skozi prizmo izvajanja svojega poslanstva.

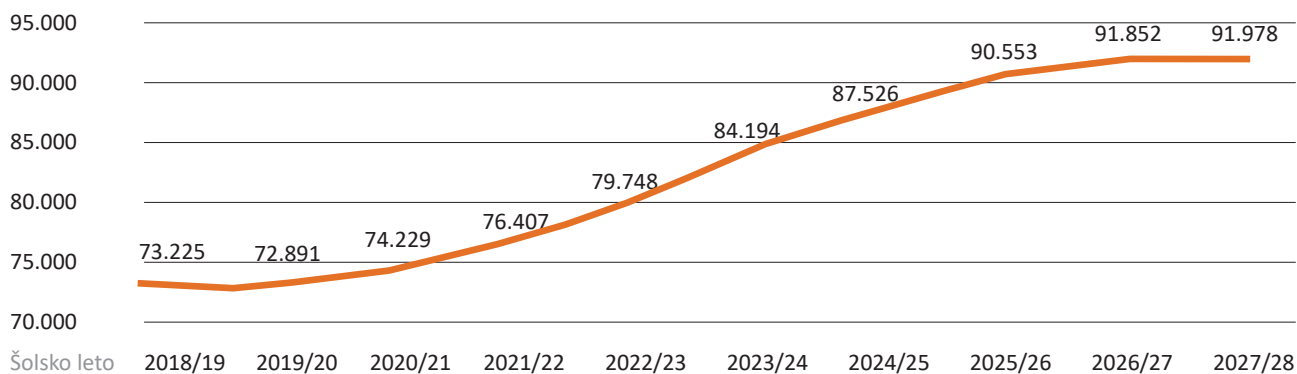
Projekcija vpisa v dijaške domove

Vpis v dijaške domove je tesno povezan s številom dijakov, ki se vpisujejo in obiskujejo srednje šole. V zadnjih dvajsetih letih je število dijakov, ki so se vpisovali v srednje šole, vztrajno padalo.

Kljub zmanjševanju števila srednješolcev od šolskega leta 2012/13 do 2019/20 ni prišlo do spremembe mreže dijaških domov. V 13 samostojnih dijaških domovih se je zmanjšalo število vzgojnih skupin s 116 na 100 vzgojnih skupin. V 18 dijaških domovih, ki so priključeni šolam, pa se je število vzgojnih skupin povečalo z 49 na 59, v 4 zasebnih domovih pa s 24 na 29 vzgojnih skupin. V omenjenem obdobju je bilo po posameznih domovih prisotno nihanje števila dijakov, ki pa ni vplivalo na mrežo dijaških domov.

V preteklih dveh letih se je pri vpisu v srednje šole pojavil nenavaden trend, da se dijaki v izrazito večjem številu odločajo za šolanje v srednjih šolah, ki so v večjih mestih. Mladostniki povedo, da jih vleče v urbana središča tudi zaradi načina življenja današnjih mladih generacij. Na podeželju je neprimerno manj možnosti za razna doživetja, razvoj kariere in zaposlitvenih možnosti. To v večjih mestih vodi v neravnovesje na področju razpoložljivih vpisnih mest v srednjih šolah in v dijaških domovih. Projekcije števila dijakov, ki se bodo predvidoma vpisovali v srednje šole v prihodnjih letih kažejo, da se bo število dijakov povečalo do leta 2027/28. Če se bo trend zanimanja za šolanje v večjih mestih še nadaljeval, se bodo v prihodnosti dijaški domovi soočali s težavami na področju zagotavljanja ustreznega števila prostih mest za bivanje.

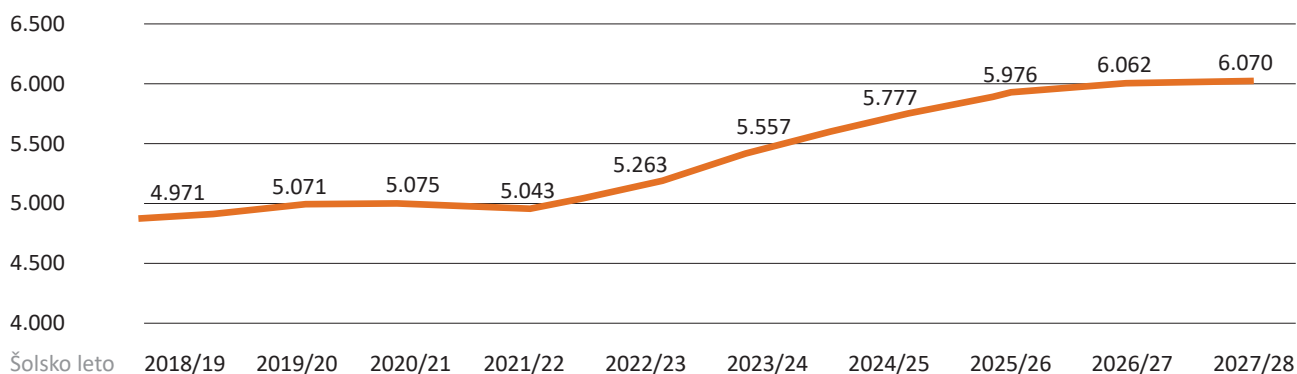
Število vpisanih v srednje šole

Graf 1: Projekcija vpisa v srednje šole do 2027/28. (Vir: Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove, šolsko leto 2019/20)

Na temelju projekcije vpisa v srednje šole in deleža dijakov, ki bivajo v dijaških domovih (6,6 % kot povprečje zadnjih 5 let), je mogoče opraviti projekcijo zasedenosti dijaških domov do leta 2027/28. Razvidno je, da naj bi število dijakov naraslo na približno 6000, kljub ohranitvi enakega povprečnega deleža.

Število vpisanih v dijaške domove

Graf 2: Projekcija vpisa v dijaške domove do 2027/28 (Vir: Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove, šolsko leto 2019/20)

V prihodnjih letih se bo število dijakov v dijaških domovih povečalo, saj je trend v zadnjih letih pozitiven, tako zaradi večjih generacij kot tudi zaradi kvalitetno opravljenega dela, ki ga kot svoje poslanstvo izvajajo vsi zaposleni v dijaških domovih.

Poslanstvo dijaškega doma

Dijaški dom je vzgojno-izobraževalna ustanova, kjer se izvajata tako socialna kot pedagoška funkcija. Namen ustanovitve dijaškega doma s strani države kot ustanoviteljice je opredeljen v sklepu o ustanovitvi vsakega posameznega dijaškega doma in pravi, da se zavod (dijaški dom) ustanavlja z namenom zagotavljanja nastanitve dijakov in izvajanje vzgojnega programa za dijake.

Dijaški dom, kot sestavni del srednješolskega šolskega sistema, ima v odnosu do mladostnika, ki je vanj vključen, tri temeljne funkcije: **socialno, psihološko in pedagoško**. Sicer pa osnovno poslanstvo delovanja dijaških domov opredeljuje nenehna skrb za varno, zdravo in spodbudno okolje za nastanjene dijake.

Dijaški domovi v Sloveniji so bili ustanovljeni kot nujen odgovor na potrebe dijakov, ki v času šolanja zaradi prevelike oddaljenosti od šole ne živijo v domačem kraju, pač pa v kraju šolanja, običajno neposredno blizu šole. Hkrati zagotavljajo ugodno in kakovostno bivanje ter poleg izobraževalne izvajajo tudi vzgojno dejavnost, ki je specifična, saj prevzemajo vzgojitelji nekatere naloge staršev. Dijakom so v obdobju bivanja v dijaškem domu omogočeni procesi socializacije ter procesi psihičnega in fizičnega razvoja in dozorevanja, ki poteka pretežno zunaj dijakove družine.

Izobraževanje zunaj kraja bivanja omogoča dijakom, da se lahko šolajo na izbrani šoli ne glede na kraj bivanja, vrsto ali način izobraževanja oziroma se izobražujejo za poklic, ki jih veseli, izberejo lahko vajeniško obliko izobraževanja, ki se izvaja na nekaterih šolah ali pa opravljajo praktično usposabljanje pri izbranem delodajalcu, ki je zunaj kraja bivanja.

Na osnovi zapisanega lahko povzamemo, da so temeljne naloge dijaškega doma, prizadevanje za:

- ohranjanje zdravja (telesnega in duševnega) ter razvijanje psihofizične odpornosti dijakov,
- kognitivni razvoj dijakov,
- celostni razvoj dijakov v skladu s humanističnimi vrednotami in sodobnimi vrednostnimi usmeritvami,
- razvoj estetske kulture in doživljanje lepega kot vrednote ter
- delovno vzgojo oziroma oblikovanje delovnih navad.

Osnovni cilj dijaškega doma je podpora pri razvoju mladostnika v zrelo in odgovorno osebo, na katero smo lahko ponosni prav vsi vpleteni. V tem vidimo tudi pomemben prispevek dijaških domov za širšo družbeno skupnost.

Cilji in naloge dijaških domov v Sloveniji

Cilji vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaških domovih, zapisani v Vzgojnem programu za dijaške domove (2011), so skladni z nacionalnimi cilji vzgoje in izobraževanja v Sloveniji in temeljijo na veljavni zakonodaji. Temeljni cilji so:

- omogočanje dodatne kakovosti vzgojno-izobraževalnega procesa, ponudba institucionalne vzgoje, možnosti za bivanje, učenje in preživljanje prostega časa dijakov in učencev;
- zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost;
- vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov;
- spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi;
- razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti in ozaveščanje položaja slovenskega jezika kot jezika države Slovenije; na območjih, ki so opredeljena kot narodno mešana, pa ob slovenskem jeziku tudi ohranjanje in razvijanje italijanskega in madžarskega jezika;
- zagotavljanje kakovostne izobrazbe;
- spodbujanje zavesti o integriteti posameznika;
- razvijanje zavesti o državni pripadnosti in nacionalni identiteti in vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi;
- omogočanje vključevanja v procese evropskega povezovanja;
- uveljavljanje možnosti izbire na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja;
- zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje na območjih s posebnimi razvojnimi problemi;
- zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok iz socialno manj spodbudnih okolij;
- zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami;
- vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje tudi globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, do svoje in drugih kultur, do naravnega in družbenega okolja, do prihodnjih generacij;
- spodbujanje vseživljenjskega izobraževanja;
- omogočanje razvoja in doseganje čim višje ravni ustvarjalnosti čim večjemu deležu prebivalstva;
- usmerjanje k socialnemu dialogu in nenasilni komunikaciji;
- omogočanje priložnosti za razvoj družbenih in individualnih veščin in kompetenc posameznikov in skupin;
- spodbujanje razvoja podjetniške miselnosti, socialnega partnerstva ter aktivnega sodelovanja z okoljem in
- drugi cilji, ki so v skladu s trendi in usmeritvami sodobnih družbenih sprememb.

Temeljne naloge dijaških domov opredeljuje Pravilnik o bivanju v dijaških domovih (2018) v 14. členu. Naloge vsakega dijaškega doma so zlasti:

- zagotavljati nastanitev, prehrano in vzgojno-izobraževalno delo z dijaki v času bivanja v njem,
- določiti organiziranost in način dela in jih predstaviti zainteresirani javnosti,
- določiti domska pravila,
- sodelovati s šolo, v kateri se dijak izobražuje, in starši dijaka in drugimi, za vzgojno-izobraževalno delo pomembnimi institucijami,
- določiti pogoje bivanja za druge osebe, ki bivajo v dijaškem domu,
- določiti nadstandardne storitve, če jih nudi, in
- javno objaviti cene vseh storitev.

Vrste dijaških domov v Sloveniji

Nameni ustanovitve in funkcije dijaških domov po Sloveniji so enotne, vseeno pa med njimi obstajajo manjše razlike, ki dijaške domove diferencirajo. Dijaške domove v Sloveniji lahko razvrstimo glede na naslednje kriterije:¹

- po številu dijakov, ki bivajo v dijaškem domu: majhni in veliki;
- glede na strukturo uporabnikov: domovi, kjer bivajo le dijaki (**20**), domovi, kjer poleg dijakov bivajo tudi študenti (**15**);
- glede na način delovanja: samostojni dijaški domovi (**12**) in dijaški domovi, ki so povezani ali pa so del srednje šole/šolskega centra (**19**);
- glede na ustanovitelja: javni (**31**) in zasebni dijaški domovi (**4**).

Slovenski mladostniki, ki živijo na narodnostno mešanih območjih, se imajo možnost vpisati v zamejske dijaške domove (**3**), tisti pa, ki so skladno z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, obravnavani kot mladostniki s posebnimi potrebami, so v slovenskem prostoru po navadi vključeni v Zavode za vzgojo otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami (**9**).

Vsak dijaški dom oblikuje in razvija lastno vizijo in ima nekatere specifične značilnosti, ki bogatijo vzgojno-izobraževalni prostor. Dijaški domovi v slovenskem prostoru ustvarjajo pestrost in dopuščajo dijakom možnost izbire dijaškega doma, v skladu z njihovimi individualnimi značilnostmi, zanimanjem in potrebami.

Raznolikost in pestrost dijaških domov v slovenskem prostoru povezuje Skupnost dijaških domov, ki je dobro organizirana ter skrbi za stalen pretok informacij in znanja med dijaškimi domovi, ki skupaj uresničujejo ter oblikujejo smernice razvoja. Skupnost dijaških domov deluje usklajeno in oblikuje stališča in predloge, ki jih posreduje ustanovitelju, neposredno ali preko Zveze srednjih šol in dijaških domov. Vzgojitelji dijaških domov iz vse Slovenije in zamejstva pa so že trideset let povezani v Društvu vzgojiteljev dijaških domov Slovenije, ki skrbi za povezovanje in strokovno rast pedagoških delavcev v dijaških domovih.

¹ Navedeni podatki se nanašajo na šolsko leto 2022/23.

Osnove za delovanje dijaškega doma

Javne poklicne šole, srednje tehniške in srednje strokovne šole, višje strokovne šole, zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter dijaške domove ustanavlja država.

Dijaškemu domu je sredstva za delovanje dolžan zagotoviti ustanovitelj. V večini primerov pa so dijaški domovi razvili tudi določen del tržno orientiranega poslovanja, s katerim pridobijo vire dohodkov, da nadomestijo potrebna sredstva v mesecih, ko dijakov ni v dijaškem domu, ter za vlaganje v domsko infrastrukturo. Taka dejavnost je določena tudi v sklepu o ustanovitvi dijaških domov.

Kljub enotnemu financiranju so dijaški domovi v Sloveniji, glede na materialne in bivanjske standarde, v različnem in neenakovrednem stanju. V zadnjem času so opazni premiki na bolje, saj so tudi dijaški domovi deležni določenih vzpodbud na področju dviga kvalitete bivanja in zagotavljanja enotnih standardov.

Vzgojno-izobraževalno in drugo strokovno delo v javnem dijaškem domu opravljajo vzgojitelji, svetovalni delavci, knjižničarji in drugi strokovni delavci, ki sodelujejo pri izvajanju strokovnih nalog, potrebnih za nemoteno delovanje dijaškega doma. Strokovni delavci morajo imeti izobrazbo ustrezne smeri, pridobljeno po študijskih programih za pridobitev izobrazbe druge stopnje, oziroma raven izobrazbe, pridobljene po študijskih programih, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi druge stopnje, in pedagoško izobrazbo.

Uspešnost vzgojno-izobraževalnega dela v dijaškem domu

Spremljava in vrednotenje vzgojno-izobraževalnega procesa se uresničujeta s pedagoško dokumentacijo, ki je predpisana na nacionalni in interni ravni. V skladu z zagotavljanjem kakovosti dijaški dom izvaja različne oblike in načine spremljave in vrednotenja. Namen je slediti procesom in dokumentirati ter na temelju spoznanj izboljšati kakovost vzgojno-izobraževalnega procesa oziroma njegovih posameznih elementov.

Spremljava in vrednotenje potekata na ravni dijaškega doma, med dijaškimi domovi ali s strani drugih organizacij in posameznikov. Lahko ju izvajajo strokovni delavci, dijaki, v dogovoru z vodstvom doma pa tudi zunanji sodelavci, skladno z Vzgojnim programom dijaškega doma in z obstoječo zakonodajo. Več o zagotavljanju kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela ter o procesih evalvacije in samoevalvacije si lahko preberete v poglavju 11.

Vizija dijaških domov

Uspešnost vzgojitelja in vzgojno-izobraževalnega dela je tesno povezana z uspešnostjo dijaškega doma kot celote. To lahko pojasnimo z dvosmernim tokom uspešnosti, ki velja za katerokoli organizacijo, torej tudi za okolje dijaškega doma. Zavedati se moramo, da vsak posameznik aktivno prispeva k uresničevanju skupne vizije in ciljev vzgojno-izobraževalne institucije.

Tudi v prihodnosti bodo dijaški domovi pomembne ustanove za mladino, ki se šola zunaj kraja bivanja, kot tudi za tiste, ki v osnovni družbeni celici, družini, morda ne bodo deležni minimalnih standardov kulture bivanja ter

sobivanja z drugimi. Zaradi hitrega načina življenja in prisotnosti ter vplivov tako imenovanih virtualnih okolij, ki bistveno vplivajo na psihosocialno in psihosomatsko stanje mladostnikov, bi bili dijaški domovi v bodoče lahko še pomembnejše okolje za uspešnost procesa socializacije in razvijanja medvrstniških odnosov. Napredek družbe in hitre spremembe, ki smo jim priča, bodo zahtevali hitre prilagoditve tudi s strani dijaških domov. Svet postaja vedno bolj multikulturen, zato bo v prihodnje velik poudarek verjetno prav na sprejemanju in vključevanju različnosti, na osebni integraciji, prostovoljstvu ter sprejemanju samega sebe. Ker so mladostniki bistveno bolj motivirani za učenje in delo, če so rezultati njihovega dela vidni takoj, se bo v prihodnje še bolj uveljavljal način učenja z delom (*learning by doing*), zato bi lahko dijaški domovi postali skupnost kombinirane rabe (*mixed-use communities*), kjer dijaki in študenti živijo, se učijo, delajo in preživljajo prosti čas. Morda se bodo v prihodnosti v dijaških domovih združevali dijaki in študenti glede na specifične interese in tako oblikovali skupna bivalna okolja, kar bo pomenilo, da se učenje ne bo ustavilo, ko se bo pouk končal. Koncept enakih možnosti in vključujoče (inkluzivne) šole in dijaški domovi bodo tudi v prihodnje uresničljivi le, če bodo sistemsko podprti in če bo upoštevanje in spoštovanje različnosti postalo vrednota v družbi.

Vizija dijaških domov je ustvarjati varno in spodbudno učečo se skupnost, kjer bo mladostnikom uspelo razviti svoj celostni potencial in postati samozavestni, odgovorni in empatični posamezniki, ki bodo prispevali k pozitivnim spremembam v skupnosti.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Vprašanja vas bodo spodbudila, da kot posameznik in nato kot vzgojiteljski zbor razmislite in se pogovorite o viziji vašega dijaškega doma.

- Kakšen je naš namen in cilj obstoja dijaškega doma?
- Kateri so naši temeljni principi in vrednote, ki jih želimo zagovarjati?
- Kakšna so etična načela, ki jih zagovarjamo?
- Kakšno okolje želimo ustvariti za svoje dijake?
- Katera znanja, spretnosti in vrednote želimo razvijati pri svojih dijakih?
- Kako želimo podpirati celostni razvoj in dobrobit dijakov?
- Kako želimo spodbujati in negovati medsebojno spoštovanje, sodelovanje ter vključevanje? Kakšno vlogo želimo imeti v lokalni skupnosti?
- Kako želimo dijaški dom razvijati in izboljševati v prihodnosti?

Viri in literatura

- Dečman Dobrnjič, O., Preskar, S., in Štraser, N. (2011). *Vloga in pomen vzgoje v dijaških domovih*. Delavnica na posvetu Zavoda RS za šolstvo, Portorož, 22. 11. 2011. Dostopno na: <http://www.solazaravnatelj.si/wp-content/uploads/2012/11/Vloga-in-pomen-vzgoje-v-dijaskih-domovih.pdf> (pridobljeno 3. 9. 2022).
- Dečman Dobrnjič, O. (2013). *Dijaški domovi v vzgojno-izobraževalnem sistemu*. V Olga Dečman Dobrnjič (ur.), *Dijaški domovi in neformalno izobraževanje*, str. 13–21. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Hartman, P. (2011). *Primerjalna analiza vzgojnih procesov in učinkov v državnih in cerkvenih dijaških domovih*. [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Jazbinšek, O., Erjavec, N., in Jerman Šterk, S. (2020). *Dijaški domovi kot pomemben del slovenskega področja vzgoje in izobraževanja*. Dostopno na: <https://www.dvdds.si/dd-kot-pomembni-del-viz/>, (pridobljeno 3. 9. 2022).
- Nagel, A. (2017). *Future Of Student Housing Could Combine Living And Learning*, Dostopno na: <https://www.forbes.com/sites/bisnow/2017/11/14/future-of-student-housing-could-combine-living-and-learning/?sh=4a210ac14770> (pridobljeno 27. 10. 2022).
- Podatki z analizo za srednje šole in dijaške domove (šolsko leto 2019/20). Ljubljana, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Direktorat za srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Srednja-sola/Publikacije/Podatki-z-analizo-za-SS-in-DD-2019_2020.pdf (pridobljeno 3. 9. 2022).
- Pravilnik o bivanju v dijaških domovih. (2018). *Uradni list RS*, št. 30/18, 70/19, 92/22 in 114/22 – popr. objavljeno v *Ul RS* št. 30/18, 70/90, 92/22 in 114/22 – popr. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13429> (pridobljeno 21. 8. 2023).
- Resolucija o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13–22). (2013). *Uradni list RS*, št. 90/13. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO93> (pridobljeno 21. 8. 2023).
- Starkl, D. (1999). *Priročnik za vzgojitelje v dijaškem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Vzgojni program za dijaške domove. (2011). *Uradni list RS*, 5/12. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Srednja-sola/Dijaski_domovi/Vzgojni-program-za-dijaske-domove.pdf (pridobljeno 21. 8. 2023).
- Zupan, N. (2001). *Nagradite uspešne: spodbujanje uspešnosti in sistemi nagrajevanja v slovenskih podjetjih*. Ljubljana: GV Založba.

2 ZAKONODAJNI OKVIR DELOVANJA DIJAŠKIH DOMOV

Judita Nahtigal

Delo vzgojitelja v dijaškem domu mora temeljiti predvsem na subjektivni sposobnosti razumevanja mladostnika in njegovih razvojnih značilnosti, na strpnosti, empatiji, podpori in pomoči dijakom, razvoju dijakovih dobrih področij, spremljanju, usmerjanju in drugih, »mehkih veščinah«, ki se jih vzgojitelj lahko deloma priuči, predvsem pa izhajajo iz njegove osebne zrelosti in občutka odgovornosti pri delu z mladimi. Poleg tega pa mora vzgojitelj poznati še objektivno podlago za svoje vsakodnevno delo in ravnanje v domu – poznati mora vsaj osnovne pravne podlage in zakonodajni okvir, ki tudi daje pečat njegovemu delu.

Področni zakoni

Če preskočimo Ustavo RS (1991), ki je temeljni in najvišji pravni akt in tako podlaga za oblikovanje vseh zakonskih in podzakonskih aktov, je na našem področju krovni zakon Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996). Sprejet je bil leta 1996 in je od takrat doživel že mnogo dopolnitev in sprememb. Ta zakon ureja pogoje za opravljanje vzgoje in izobraževanja ter določa način upravljanja in financiranja vzgoje in izobraževanja na vseh področjih, od predšolske vzgoje do izobraževanja odraslih, torej tudi vzgoje in izobraževanja v domovih za učence in v dijaških domovih.

Delo in delovna razmerja, ki se sklepajo s pogodbo med delavcem in delodajalcem, ureja Zakon o delovnih razmerjih (2013), statusna vprašanja zavodov pa Zakon o zavodih (1991).

Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (2022) ureja temelje sistema plač v javnem sektorju, pravila za njihovo izplačevanje in obseg sredstev za plače pa tudi postopek za spremembe razmerij med plačnimi skupinami in podskupinami v javnem sektorju.

Področje dijaških domov nima svojega zakona, ki bi specifično obravnaval to institucionalno obliko bivanja. Pri svojem delu se mora vzgojitelj včasih nasloniti na zakonodajo s področja srednješolskega izobraževanja, predvsem na Zakon o gimnazijah (1996) in Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006) ter ustrezno aplicirati določbe teh dveh zakonov, zlasti ko gre za vzgojno oz. disciplinsko obravnavo dijakov. Nekaj pozornosti nameni dijaškim domovom tudi Zakon o šolski prehrani (2012).

Kolektivne pogodbe

Za področje dijaških domov so pomembne tri kolektivne pogodbe:

- Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v RS (1991) – skleneta jo Skupščina RS in sindikalne centrale, ki združujejo sindikate negospodarskih dejavnosti.
- Kolektivna pogodba za javni sektor (2008) – v tarifnem delu prinaša definicijo osnovne plače, plačne razrede, skupine in podskupine ter razne dodatke k plači.
- Kolektivna pogodba za dejavnost vzgoje in izobraževanja (1994) – skleneta jo področno ministrstvo in reprezentativni sindikati v dejavnosti vzgoje in izobraževanja. Ta pogodba v normativnem delu prinaša določbe o sodelovanju zaposlenih pri upravljanju zavoda, sklepanju pogodbe o zaposlitvi, pripravištvu, delovnem času, odmorih in dopustih, ugotavljanju presežnih delavcev, varstvu pravic delavcev, plači in nadomestilu plače ter o vseh drugih vprašanjih med delodajalci in delavci pri opravljanju javne službe in javnih programov, na osnovi katerih se pridobi javno veljavna izobrazba.

Pravilniki in uredbe

Na podlagi Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996) so izdani pravilniki, ki konkretizirajo posamezna področja vzgojno-izobraževalnih zavodov.

Pravilnik, ki ga morajo dobro poznati vsi vzgojitelji in drugi strokovni delavci v dijaških domovih, je Pravilnik o bivanju v dijaških domovih (2011). Z njim se urejajo pogoji in postopek sprejema in bivanja v javnih dijaških domovih ter uresničevanje pravic in obveznosti dijakov in študentov višjih šol, ki bivajo v njih. Pravilnik je tudi osnova za oblikovanje domskih pravil in hišnega reda za posamezne dijaške domove.

Materialno podlago za delovanje in poslovanje dijaških domov zagotavljata dva pravilnika: Pravilnik o merilih za vrednotenje materialnih stroškov dijaškim domovom (2004) je temelj za izračun višine oskrbnine, ki jo za bivanje svojih otrok v domu plačujejo starši. Državni proračun pa namenja sredstva dijaškim domovom na podlagi Pravilnika o metodologiji financiranja javno veljavnih vzgojno-izobraževalnih programov (2012) na področju srednjega šolstva, ki določa ceno vzgojnega programa na dijaka in na osnovi katerega ministrstvo vsako leto pošlje dijaškim domovom sklep o financiranju.

Vzgojitelj v dijaškem domu mora skrbeti za stalno strokovno izobraževanje in za svojo profesionalno rast in razvoj. Pri tem mu je lahko v pomoč Pravilnik o izboru in sofinanciranju programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju (2017). Njegova prizadevanja, udeleževanja in aktivacija v vzgojno-izobraževalnem procesu so osnova za napredovanja, opredeljena v Pravilniku o napredovanju zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v nazive (2002).

Poleg napredovanja v nazive vsi javni uslužbenci napredujejo tudi horizontalno – po plačnih razredih, in sicer glede na vsakoletno oceno svojega dela, ki jo prejmejo s strani delodajalca. Tovrstno napredovanje ureja Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede (2008).

Omeniti velja še Pravilnik o šolskem koledarju (2012) in Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah (2018). V primeru zaznave nasilja v družini se ravnamo po določbah Pravilnika o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (2009).

Notranji akti

Vsak vzgojno-izobraževalni zavod mora imeti svojo notranjo dokumentacijo, ki vsebuje: Akt o ustanovitvi, Akt o sistemizaciji delovnih mest, Pravilnik o računovodstvu, Register tveganj, Požarni red in Požarni načrt z načrtom evakuacije, Izjavo o varnosti z oceno tveganja, Pravilnik o opredelitvi pridobitne in nepridobitne dejavnosti ter drugih priporočilih in usmeritvah za izvajanje vzgojno-izobraževalne dejavnosti.

Drugi interni akti so razni pravilniki, postopki in protokoli, ki jih ima posamezen dijaški dom in za sprejetje in implementacijo katerih je odgovoren ravnatelj. To so na primer: letni delovni načrt zavoda, pravilniki v zvezi z ohranjanjem zdravja na delovnem mestu, preprečevanjem nasilja, delom pod vplivom prepovedanih substanc, varstvom osebnih podatkov itd. Med neobveznimi notranjimi akti pa so na primer: poslovnik o delu sveta doma, poslovnik o delu sveta staršev, pravila o delovanju domskega sklada, pravilnik o domski knjižnici, pravilnik o dodeljevanju in uporabi službenih telefonov in računalnikov ipd.

V tem poglavju so zajeti le najpomembnejši zakoni, pravilniki in drugi pravni akti, ki jih mora poznati in upoštevati vzgojitelj v dijaškem domu. Za tiste na dvojezičnih področjih bi morali dodati še seznam s področja dvojezičnih šol in zavodov, za tiste, ki naseljujejo tudi študente, pa še zakonodajo s področja višjega in visokega šolstva. Ni odveč poznati tudi določil s področja šolske inšpekcije, morda tudi tistih o delovni uspešnosti. Vsekakor pa še tako odlično poznavanje zakonodajnih okvirov ne more nadomestiti v uvodu omenjenih – in še številnih drugih – osebnostnih lastnosti vzgojitelja, ki se v dijaških domovih vsakodnevno srečuje z mladimi, odraščajočimi posamezniki v pomembnem obdobju razvoja, ki potrebujejo ob sebi toplo, čutečo, razumevajočo in podporno odraslo osebo tudi zunaj bolj ali manj varnega družinskega okolja.

Viri in literatura

Kolektivna pogodba za dejavnost vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. (1994).

Uradni list RS, št. 52/94, 49/95, 34/96, 45/96 – popr., 51/98, 28/99, 39/99 – ZMPUPR, 39/00, 56/01, 64/01, 78/01 – popr., 56/02, 43/06 – ZKoliP, 60/08, 79/11, 40/12, 46/13, 106/15, 8/16 – popr., 45/17, 46/17, 80/18, 160/20, 88/21, 136/22 in 11/23). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=KOLP19> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Kolektivna pogodba za javni sektor (KPJS). (2008). *Uradni list RS*, št. 57/08, 23/09, 91/09, 89/10, 89/10, 40/12, 46/13, 95/14, 91/15, 21/17, 46/17, 69/17, 80/18 in 136/22. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=KOLP234> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti v Republiki Sloveniji. (1991).

Uradni list RS, št. 18/91-I, 53/92, 13/93 – ZNOIP, 34/93, 12/94, 18/94 – ZRPJZ, 27/94, 59/94, 80/94, 64/95, 19/97, 37/97, 87/97 – ZPSDP, 3/98, 3/98, 39/99 – ZMPUPR, 39/99, 40/99 – popr., 99/01, 73/03, 77/04, 115/05, 43/06 – ZKoliP, 71/06, 138/06, 65/07, 67/07, 120/07, 57/08 – KPJS, 67/08, 1/09, 2/10, 52/10, 2/11, 3/12, 40/12, 1/13, 46/13, 95/14, 91/15, 88/16, 80/17, 80/18, 31/19, 80/19, 97/20, 160/20, 88/21 in 136/22). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=KOLP11&d-49682-p=2> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o bivanju v dijaških domovih. (2011).

Uradni list RS, št. 30/18, 70/19, 92/22 in 114/22 – popr. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13429> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o izboru in sofinanciranju programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju. (2017).

Uradni list RS, št. 33/17, 190/20 in 23/23). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13060> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o merilih za vrednotenje materialnih stroškov dijaškim domovom. (2004).

Uradni list RS, št. 29/04 in 8/05. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5807> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o metodologiji financiranja javno veljavnih vzgojno-izobraževalnih programov na področju srednjega šolstva. (2012).

Uradni list RS, št. 107/12, 56/17, 5/19, 178/21 in 74/23). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11477> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede. (2008).

Uradni list RS, št. 110/08, 12/15, 12/19 in 38/22. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9342> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o napredovanju zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v nazive. (2002).

Uradni list RS, št. 54/02, 123/08, 44/09, 18/10, 113/20, 115/22 in 23/23. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV4272> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode. (2009).

Uradni list RS, št. 104/09. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9804> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o šolskem koledarju v srednjih šolah. (2018).

Uradni list RS, št. 30/18, 9/20, 67/21 in 58/22. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13469> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah. (2018).

Uradni list RS, št. 30/18 in 70/19. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13431> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede. (2008).

Uradni list RS, št. 51/08, 91/08, 113/09, 22/19 in 121/21. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED4797> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Ustava Republike Slovenije (URS). (1991).

Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1). (2013).

Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16, 15/17 – odl. US, 22/19 – ZPosS, 81/19, 203/20 – ZIUPOPDVE, 119/21 – ZČmIS-A, 202/21 – odl. US, 15/22 in 54/22 – ZUPŠ-1). Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5944> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o gimnazijah (ZGim). (1996).

Uradni list RS, št. 1/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/17, 6/18 – ZIO-1 in 46/19. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996).

Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS). (2022).

Uradni list RS, št. 108/09 – uradno prečiščeno besedilo, 13/10, 59/10, 85/10, 107/10, 35/11 – ORZSPJS49a, 27/12 – odl. US, 40/12 – ZUJF, 46/13, 25/14 – ZFU, 50/14, 95/14 – ZUPPJS15, 82/15, 23/17 – ZDOdv, 67/17, 84/18, 204/21 in 139/22). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3328> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o zavodih (ZZ). (1991).

Uradni list RS, št. 12/91, 8/96, 36/00 – ZPDZC in 127/06 – ZJZP. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO10> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1). (2006).

Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4325> (pridobljeno 21. 8. 2023).

Zakon o šolski prehrani (ZŠolPre-1). (2012).

Uradni list RS, št. 3/13, 46/14, 46/16 – ZOFVI-K in 76/23. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6564> (pridobljeno 21. 8. 2023).

3 DIJAŠKI DOM KOT VARNO IN SPODBUDNO UČNO-VZGOJNO OKOLJE

Dr. Lidija Hamler

Ustrezna domska kultura in klima sta ključni za ustvarjanje varnega in spodbudnega učno-vzgojnega okolja v dijaškem domu. Vključujoči dijaški dom je učeča se skupnost, ki zagotavlja fizično in psihosocialno varnost. V varnem in spodbudnem okolju dijaškega doma si prizadevamo za kulturo kakovostne komunikacije in dobre medosebne odnose ter udejanjamo učinkovite učne in vzgojne strategije.

Domska klima in kultura za varno in spodbudno okolje

Domsko kulturo in klimo, ki ju lahko razumemo kot za učenje spodbudno in varno okolje, opisujejo različni pridevniki: spodbudno, dobro, pozitivno, zdravo, odprto, ugodno, podporno.

Ne glede na to, kakšna je domska kultura in klima, idealna, dobra ali slaba, učinkuje na vse vpletene v šoli. Ključno je, da je podporna, tj. da temelji na občečloveških vrednotah, kot so sodelovanje, zaupanje, odpornost (rezilientnost).

Domsko kulturo lahko razumemo kot vrednostni sistem doma, kot zaznavo sodelujočih v domu glede sebe, doma, kot sklop prevladujočih prepričanj in vrednot, ki se kažejo v specifičnih normah, stališčih, pričakovanjih, navadah in praksah. Vključenim deležnikom služi pri osmišljanju domskega okolja in ravnanja v njem. Kultura je sklop nenapisanih pravil, tradicij, norm in prepričanj, ki določajo celotno delovanje doma, povezujejo domsko skupnost in oblikujejo identiteto.

S pojmom domske kulture se tesno prepleta pojem domske klime. Klima temelji na skupnih zaznavah in doživljanjih, medtem ko kultura na skupnih prepričanjih in vrednotah ter delovanju. Kultura skupine je trajnejša in stabilnejša, klima pa je zaradi odvisnosti od spreminjajočih se okoliščin manj trajna. Trajna pozitivna domska klima spodbuja razvoj mladih in učenje, ki je potrebno za produktivno, prispevajoče in zadovoljno življenje v demokratični družbi, v kateri vsak prispeva po svojih močeh.

Taka klima zagotavlja, da se ljudje lahko počutijo družbeno, čustveno in fizično varne. Posamezniki so vključeni in spoštovani; dijaki, družine, vzgojitelji in vodstvo skupaj razvijajo, živijo in prispevajo k skupni viziji dijaškega doma. Vsakdo prispeva k delovanju dijaškega doma in skrbi za varno in spodbudno okolje.

Zakaj je pomembno varno in spodbudno učno-vzgojno okolje

Ustrezna domska kultura in klima sta ključni za udeležanje sprememb v dijaškem domu. Ugodna klima lahko dijaškemu domu omogoči, da se spreminja v učečo se skupnost, kar pomeni gradnjo spodbudnega učnega in vzgojnega okolja, ki ga označujeta medsebojno spoštovanje in zaupanje tako za dijake kot vzgojitelje.

Za doseganje takšnega okolja pa so v dijaškem domu, kljub odločilni vlogi ravnatelja, odgovorni vsi.

Izhodišča za kakovostno, varno in spodbudno učno-vzgojno okolje

Izhodišče za varno in spodbudno učno-vzgojno okolje je koncept vključenosti. Koncept vključenosti v najširšem smislu razumemo kot ustvarjanje priložnosti in integracijo za vse: dijake, starše, vzgojitelje in druge strokovne delavce v varnem, urejenem in spodbudnem učno-vzgojnem okolju.

Na področju vključujočega učno-vzgojnega okolja s podporo fizičnim, kulturnim in družbeno-ekonomskim potrebam vseh dijakov smo zavezani k pravičnosti in spoštovanju raznolikosti, enakosti in multikulturni zavesti. Dijaški dom neguje vključujočo kulturo medsebojnega zaupanja, spoštovanja, pozitivnih odnosov, ki podpirajo osebno rast dijakov in odraslih. V dijaškem domu izkazujemo visoko moralo, zadovoljstvo, občutke sprejetosti in zaželenosti med sodelavci. Slišati moramo vsakega dijaka, podpreti vzgojitelja in ustvariti okolje, kjer se bodo vsi deležniki počutili sprejete, vključene, izboljševali samopodobo in bodo lahko razvijali svoje potenciale.

a) V dijaškem domu vsem zagotavljamo vključenost ter fizično in psihosocialno varnost

Varnost (fizična, čustvena, socialna) je v hierarhiji potreb ena temeljnih potreb, katere zadovoljitev omogoča realizacijo višjih potreb. V dijaških domovih je povezana med drugim: z razumevanjem navodil oz. tega, kaj se od nas pričakuje, s predvidljivostjo postopkov, s temeljno strukturo in redom, z zaupanjem in spoštljivo komunikacijo ter z občutkom, da bo vzgojitelj dijake v primeru konfliktov zaščitil. Kultura naj v ta namen vključuje take norme, vrednote in pričakovanja, ki zagotavljajo fizično, spoznavno, čustveno in socialno varno učno okolje. Fizično stanje dijaškega doma in domsko pojmovanje pričakovanega vedenja zagotavljata dijakom in osebju varno, urejeno in podporno okolje. Dobri medosebni odnosi in zaupanje med zaposlenimi so temelj psihološke varnosti in stabilnosti. Pri izzivih, povezanih z varnostjo, delujemo preventivno in z ničelno toleranco do nasilja.

IZ TEORIJE V PRAKSO

- Kako v dijaškem domu zagotavljamo vključenost vsakega posameznika?
- Kako v dijaškem domu delujemo preventivno proti nasilju in imamo do nasilja ničelno toleranco?
- Kako v dijaškem domu omogočamo priložnosti za osebno rast in krepitev zdrave samopodobe?
- Kako v dijaškem domu podpiramo skrb za zdravje in dobro počutje?

b) V dijaškem domu si prizadevamo za kulturo kakovostne komunikacije in dobre medosebne odnose

Dobri medosebni odnosi prispevajo k oblikovanju, delovanju in zaznavanju dijaškega doma kot skupnosti, ki neguje zaupanje, sodelovanje in spoštovanje, spodbuja motiviranost, vključenost in učno zavzetost ter gradi na pozitivnih pričakovanjih do vseh udeležencev ter jih podpira pri njihovem uresničevanju. Spodbujamo kakovostne interakcije med dijaki in vzgojitelji ter vzajemno zaupanje in spoštovanje. Moč je porazdeljena optimalno, vsi so vključeni v obravnavanje pomembnih odločitev, odgovornost je porazdeljena; posamezniki se avtonomno in dejavno odzivajo na zahteve iz okolja; individualne prakse so deprivatizirane, tj. so odprte in dovzetne za kritične pripombe. V takšni vzgojni in učeči se skupnosti si člani delijo zamisli in kritično prijeteljujejo (Lesničar idr., 2017, ter Grah idr., 2017). Pri vseh vpletenih krepimo občutek lastne vrednosti in zdravo samopodobo, ki temeljita na zaupanju v lastne zmožnosti in cenjenju svojih prizadevanj. Omogočamo priložnosti, ko se vsi lahko izražajo s konstruktivnimi povratnimi informacijami, pristnimi pohvalami, spodbudami. Do vseh izražamo realna pričakovanja. Z ustreznimi podkrepitvami načrtujemo okrepitev pozitivnega vedenja.

Eden izmed pomembnih temeljev dobrih odnosov je spoštljiva in odprta komunikacija, ki temelji na poslušanju drugega, odzivanju nanj in dialogu. Pri tem pa je potrebna tudi dobra informiranost: možnost dostopa vseh do relevantnih informacij in prožen pretok teh.

Zelo verjetno je, da bo podporna domska klima spodbudila timsko delo in komunikacijo znotraj sodelovalnega okolja – tako pri strokovnih delavcih kot pri dijakih. V dijaškem domu moramo gojiti visoka, a realna pričakovanja do dijakov. Prav tako učinkovito organiziramo delo, vzpostavimo jasna pravila in postopke, se o pomembnih zadevah dogovarjamo, imamo zanimive in osmišljene vzgojno-izobraževalne ure, v katere dejavno vključujemo dijake, smo spodbudno naravnani, spoštljivi in odprti v sporazumevanju, dajemo konstruktivne povratne informacije, pravično obravnavamo in vključujemo vse dijake, spodbujamo sodelovanje in solidarnost.

S preudarnim ravnanjem in vodenjem vzgojne skupine, manjših interesnih skupin, dogodkov itd. lahko posredno vplivamo tudi na dejavnike, ki so na videz neodvisni od nas (npr. obravnavanje konfliktov, vrstniški odnosi, stiske dijakov). Vzgojno delo mora potekati tako, da krepi dijakovo samopodobo in mu omogoča samouravnavanje učenja.

K dobri klimi prispeva vključevanje dijakov. V delavnicah ali ob drugih primernih priložnostih (manjše skupine, interesne dejavnosti, dogodki itd.) krepimo komunikacijske veščine in socialne kompetence, se učimo asertivnosti, gradimo občutek zaupanja vase in v lastne zmožnosti, prepoznavamo močna področja, z igro vlog se urimo v reševanju težav in konfliktov. Prepoznavamo različna čustva, povečujemo zavedanje o njih in izboljšujemo ravnanje z njimi. Ustvarjamo priložnosti za vzajemno pomoč in solidarnost, povečujemo občutljivost za nasilje in izboljšujemo odziv nanj. Dobro klimo gradimo s smiselnimi, jasnimi, razumljivimi, dogovorjenimi postopki, pravili in mejami, vključno s predvidenimi ukrepi za odstopanja. Zmožnost vzgojiteljev, da vzpostavljajo dobre odnose z dijaki in jih podpirajo, se tesno prepleta z vzgojiteljevo pripravljenostjo, da se uči iz izkušenj, s pripravljenostjo prepoznati in spreminjati svoja neustrezna prepričanja, stališča, predsodke in vedenjske vzorce.

IZ TEORIJE V PRAKSO

- Kako v dijaškem domu skrbimo za pretok informacij med zainteresiranimi posamezniki?
- Kako v dijaškem domu spodbujamo dobre medosebne odnose in spoštljivo komunikacijo?
- Kako v dijaškem domu sistematično krepimo in vzdržujemo dobre odnose z zunanjimi organizacijami/institucijami?
- Kako v dijaškem domu sodelujemo pri sprejemanju pomembnih odločitev?
- Kako v dijaškem domu spodbujamo avtonomijo in odgovornost posameznikov?

c) V dijaškem domu udejanjamo učinkovite učne in vzgojne strategije

Dobro klimo sooblikujemo tudi z ozaveščanjem svojih vzgojnih in učnih strategij ter njihovim udejanjanjem. Po potrebi smo jih pripravljene spreminjati in izboljševati. Ustrezne učne strategije, metode in oblike vzgojnega delovanja lahko prispevajo k varnemu in spodbudnemu učnemu in vzgojnemu okolju. Pri tem se zastavljajo vprašanja o kakovosti našega udejanjanja domskih vzgojnih strategij, presoji skladnosti vzgojnega delovanja odraslih in oceni zadovoljstva z ukrepi. Z vzgojnega vidika ovrednotimo, koliko in kako se pri oblikovanju vzgojnih pravil dogovarjamo in v kolikšni meri jih upoštevamo ter kako se odzivamo v konfliktni situaciji.

Če se konflikt še odvija, lahko odrasli dijaku ali dijakom omogoči varen in umirjen prostor za izražanje pogledov in potreb (da uvidijo, kako je konflikt privedel do impulzivnega vedenja). Ključna pri tem je spoštljiva in pomirjujoča raziskovalna naravnost posrednika (»mediatorja«), ki s svojo dobronamernostjo in nepristranskostjo odpre prostor izražanju, razumevanju, sporazumevanju in končno – dobremu stiku (z njim in med stranmi, ki so v konfliktu). Ključno vprašanje je: Kako je mogoče to, kar se (vama) dogaja, razumeti? Če ne gre za enostransko agresijo močnejšega nad šibkejšim (ko lahko govorimo o medvrstniškem nasilju), govorimo o deležih pri konfliktih in ne o krivdi in v tem primeru delujemo posredniško oz. mediacijsko.

Strategija za posredovanje ob konfliktih v 10 korakih:

(povzeto in prirejeno po Mrgole, 2015)

1. **ustavimo in po potrebi zavarujemo,**
2. **izkažemo raziskovalno nepristranskost** (če ne gre za nasilje): kaj se dogaja, kdo je vpleten, kaj je privedlo do tega ...,
3. **omogočimo poslušanje in izražanje pogledov in (psiholoških) potreb:** kako ti vidiš to, kaj si občutil, kaj si potreboval oz. želel,
4. **omogočimo razumevanje (ki ne pomeni strinjanje) deleža vseh vpletenih:** kakšen je delež A, delež B, kako je mogoče razumeti A, B,

5. **prevajamo ravnanja (jih povežemo s potrebami):** »če prav razumem, je to, da x, pri tebi privedlo do y«, »če prav razumem, te je razjezilo/zmotilo/prizadelo ...«,
6. **podpremo iskanje nadomestnih rešitev:** kakšne možnosti še imaš, kaj bi bilo bolje narediti prihodnjič, kako lahko drugače izraziš svoje nestrinjanje ...,
7. **spodbudimo retribucijo/poravnavo:** kako lahko popraviš/povrneš škodo (materialno in psihološko), kaj lahko zdaj narediš, kaj lahko spremeniš, kako lahko prispevaš k boljšemu odnosu,
8. **povabimo k povezanosti s samim seboj:** kaj za ta namen potrebuješ, kako ti lahko pomagam, na koga se lahko opreš,
9. **povabimo k povezanosti drug z drugim:** kako lahko razumeta drug drugega, kako lahko upoštevata potrebe drug drugega, kaj cenita drug pri drugem, kaj je vajina stična točka,
10. **sklenemo dogovor:** kako želiva, da bi to potekalo v prihodnje, kaj sva pripravljena narediti za to, komu bova odgovorna.

Primer »prevajanja« z iskanjem nadomestnih rešitev:

»Praviš, da te zelo moti, ker te A nenehno sprašuje po snovi in te moti s presedanjem in godrnjanjem. Razumem, da si zaradi tega vznemirjen in da te to celo razjezi. Ni pa OK, da potem tako glasno zavpiješ, kaj šele, da si vrgel stol po razredu. Kako lahko na to, kar te zmoti, opozoriš na sprejemljivejši način? Kaj lahko narediš naslednjič?« Dijakom, ki se pogosto zapletejo v konflikte, lahko pomaga organiziranje priložnosti, ko lahko na neškodljiv način izkažejo svojo moč, dobijo potrditev in postanejo vidnejši v pozitivnih vlogah, s čimer pridobijo občutek lastne vrednosti.

Raznolikost dijaških domov, mladostnikov, vzgojiteljev, staršev in drugih deležnikov je naša priložnost, vključenost je naš cilj, zagotavljanje varnega in spodbudnega učno-vzgojnega okolja je naša pot.

IZ TEORIJE V PRAKSO

- Kako v dijaškem domu udejanjamo strategijo vzgojnega delovanja?
- Kako v dijaškem domu usklajeno udejanjamo dogovarjanje strategije vzgojnega delovanja?

IZ TEORIJE V PRAKSO

V nadaljevanju predstavljamo pripomoček za samoevalvacijo področja vzgojnega delovanja v dijaških domovih (Skvarč in Marc, 2023).

Podporna vprašanja omenjenega pripomočka lahko dijaškim domovom pomagajo pri načrtnem oblikovanju dokumenta vzgojne strategije dijaškega doma.

Pripomoček za samoevalvacijo področja vzgojnega delovanja dijaškega doma²

Standard: V dijaškem domu udejanjamo učinkovite vzgojne strategije.

Področja uresničevanja standarda	Podporna vprašanja za razmislek
Oblikovanje vzgojne strategije dijaškega doma	<ul style="list-style-type: none"> • Ali ima naš dijaški dom interni dokument, ki opredeljuje strategijo in pravila vzgojnega delovanja? • Kako nastaja vzgojna strategija našega dijaškega doma? Kaj vključuje? V kolikšni meri participirajo vsi strokovni delavci (vzgojitelji, svetovalna služba)? • V kolikšni meri so dijaki vključeni pri oblikovanju pravil življenja in dela v dijaškem domu ter posledic in ukrepov v primeru kršenja? • Kako dosledni so vsi strokovni delavci pri udejanjanju strategije in upoštevanju opredeljenih pravil? Kako to spremljamo? • Ali udejanjanje vzgojne strategije tudi samoevalviramo?
Usposabljanje in podpora strokovnim delavcem za udejanjanje vzgojne strategije	<ul style="list-style-type: none"> • Ali imamo sistematičen načrt izobraževanja in strokovne podpore vzgojiteljem dijaškega doma za zagotavljanje varnega in spodbudnega učno-vzgojnega okolja (npr. odnosna in socialna kompetentnost, reševanje konfliktov, komunikacijske spretnosti, vodenje vzgojne skupine ...)? • Kako pogosto in ob katerih priložnostih omogočamo strokovnim delavcem pogovore o vzgojnih in disciplinskih problemih? Kakšni so učinki teh pogovorov? • Ali so vsi strokovni delavci seznanjeni s protokoli ukrepanja v interventnih situacijah? • Katere oblike podpore omogočamo strokovnim delavcem v dijaškem domu (kot npr. supervizija, intervizija, podporne skupine, kolegialni coaching)?

² Za potrebe dijaških domov prirejeno po gradivu Zbirka Kakovost v vrtcih in šolah (2019), zvezek 4, standard 3.

Področja uresničevanja standarda	Podporna vprašanja za razmislek
Upravljanje konfliktov	<ul style="list-style-type: none"> • Katere strategije reševanja konfliktov običajno uporabijo strokovni delavci, ko pride do konfliktov med dijaki, med dijaki in vzgojiteljem ali med strokovnimi delavci dijaškega doma? • Kako ravnamo v primeru pojava kakršnekoli oblike nasilja ali druge interventne situacije? • Kaj v našem dijaškem domu dobro deluje, kaj pa bi želeli izboljšati?
Preventivno vzgojno delo z vsemi dijaki	<ul style="list-style-type: none"> • Katere vzgojne aktivnosti načrtno in sistematično organiziramo z dijaki za razvijanje socialno čustvenih kompetenc, krepitev dobrih medsebojnih odnosov, pozitivne klime in vključenosti vseh? • Ali načrtno individualiziramo vzgojno delo s posameznim dijakom (v okviru individualnega vzgojnega načrta) ter spremljamo napredek dijaka tudi na vzgojnem področju?
Strokovno delo z vzgojno zahtevnimi dijaki	<ul style="list-style-type: none"> • Kako sistematično poskrbimo za vzgojno zahtevne dijake (npr. za podporo pri uravnavanju čustev, obvladovanju jeze, premagovanju tesnobe ...)? • Kako delujejo vzgojni timi v našem dijaškem domu (vzgojitelj, svetovalni delavec, vodja dijaškega doma, dijak)? • Kakšna je vloga svetovalne službe pri delu s težavnimi dijaki?
Sodelovanje dijaškega doma z drugimi deležniki in institucijami	<ul style="list-style-type: none"> • Kako smo uspešni pri sodelovanju s šolami, ki jih obiskujejo dijaki (razredniki, šolsko svetovalno službo)? • Na kakšne načine in kako pogosto je vzpostavljena komunikacija in sodelovanje s starši oz. zakonitimi zastopniki dijakov? • Kako poteka sodelovanje z zunanjimi institucijami oz. strokovnimi službami, ki obravnavajo posamezne dijake?

Viri in literatura

- Grah, J., idr. (2017). *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Košir, K. (2013). *Socialni odnosi v šoli*. Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru in Subkulturni azil.
- Košir, K. (2018). »Učitelj kot pomembni drugi in soorganizator vrstniškega konteksta: kako brezpogojno sprejemati in ne izgoreti«. *Vzgoja in izobraževanje*, 49, št. 3/4, str. 4–9.
- Kozina, A., Veldin, M., Vidmar, M., Mlekuž, A., in Vršnik Perše, T. (2018). »Kako do spodbudne in vključujoče razredne klime z razvijanjem empatije«. *Vzgoja in izobraževanje*, 49, št. 3/4, str. 10–16.
- Kranjc, T., Drolc, A., Nose Pogačnik, Š., Pevec, M., Slivar B., Uranjek, J., Weilguny M. (2019). Varno in spodbudno učno okolje (4. zvezek). V Brejc, M., in Širok, Klemen (ur.), *Zbirka kakovost v vrtcih in šolah*. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- Lesničar, B., Peeters, W., Rutar Ilc, Z., Založnik, P., Bola Zupančič, K., Arh Šmuc, A., Stoklasa Drečnik, M., Pahor, M., Oder, B., Mravlje, F., idr. (2017). *Učitelji, raziskovalci lastne prakse: poučevanje in učenje s pomočjo dokazov iz pedagoške prakse in znanstvenih raziskav*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Mikek, K. (2014). »Organizacijska kultura in klima v šoli«. *Socialna pedagogika*, 18, št. 1/2, str. 117–137.
- Mrgole, A. (2013). *Izštekanji najstniki in starši, ki štekajo*. Kamnik: Zavod Vežal.
- Mrgole, A. (2015). »Odzivnost odraslih kot pot do motiviranosti najstnikov«. *Vzgoja in izobraževanje*, 46, št. 4/5, str. 39–49.
- Peklaj, C., in Pečjak, S. (2015). *Psihosocialni odnosi v šoli*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Skvarč, M., in Marc, M. (2023). *Delavnica Vzgojno delovanje zavoda – strategije v šolskem letu 2023/2024*. Deveta konferenca ravnateljev in ravnateljic VIZ v Republiki Sloveniji. Brdo pri Kranju, 25. avgust 2023.

4 MLADOSTNIK V SODOBNI DRUŽBI

Maja Marc, Marina Ristić

Poznavanje skupnih značilnosti posameznikov, ki pripadajo določenemu razvojnemu obdobju, je nujno predvsem za strokovne delavce, ki z njimi delajo. Obdobje mladostništva ima specifične značilnosti, še vedno pa moramo biti vzgojitelji pozorni na individualne variacije, ki se pojavljajo med mladimi iste starosti. Poznavanje značilnosti razvojnega obdobja mladostništva in razvojnih nalog, ki so obdobju pogojene, lahko vzgojiteljem pomaga pri prepoznavanju, razumevanju in morebitnem spreminjanju nadaljnega razvoja mladostnika.

Opredelitev razvojnega obdobja

Mladostništvo oziroma s tujko adolescenca je razvojno obdobje, ki so ga razvojni psihologi do konca prejšnjega tisočletja označevali kot razvojno obdobje med koncem otroštva in začetkom zgodnje odraslosti, med približno 11.–12. in 22.–24. letom starosti. Začetek tega obdobja predstavljata predpuberteta in puberteta, obdobje pospešenega telesnega razvoja, vključno z razvojem reproduktivne zrelosti in intenzivne telesne rasti, ki se nadaljuje vse do zgodnjih dvajsetih let. Čeprav se puberteta izvorno nanaša na biološke spremembe, razvojna psihologija pod tem izrazom pojmuje tudi psihološke spremembe.

Zaradi razlik med različno starimi posamezniki so razvojni psihologi mladostništvo razdelili na tri razvojna obdobja:

- zgodnje mladostništvo (do približno 14. leta starosti),
- srednje mladostništvo (do približno 17. ali 18. leta),
- pozno mladostništvo (do približno 22. ali 24. leta).

Danes je mladostništvo opredeljeno kot starostno obdobje od začetka pubertetnih sprememb do 18. leta starosti, sledi obdobje prehoda v odraslost, ki se začne z 18. letom in traja do vsaj druge polovice dvajsetih let oz. največ do 29. leta. Sodobna kronološka delitev razvojnih (pod)obdobji je tako naslednja:

- zgodnje mladostništvo (od začetka pubertetnih sprememb do 14. leta),
- srednje mladostništvo (od 14. do 16. leta),
- pozno mladostništvo (od 16. do 18. leta),
- prehod v odraslost (od 18. leta do poznih dvajsetih let).

Razvojne naloge v mladostništvu

Razvojne naloge so naloge, ki se pojavijo v določenem starostnem obdobju posameznikovega življenja kot rezultat njegovega telesnega razvoja, družbenih zahtev v njegovem okolju ter osebnih aspiracij in vrednot posameznika samega. Konkretno predstavljajo razvojne naloge znanja, stališča, spretnosti, načine vedenja, ki jih mora posameznik usvojiti v določenem obdobju svojega življenja in v določenem družbeno-zgodovinskem kontekstu. Uspešno obvladovanje razvojnih nalog vodi do socialnega odobravanja, predstavlja prilagojeno vedenje v družbi, na ravni posameznika pa prispeva k njegovemu osebnemu zadovoljstvu in mu predstavlja ugodno izhodišče za obvladovanje razvojnih nalog v naslednjem obdobju.

Havighurst (1972, v Marjanovič - Umek in Zupančič, 2021) je predpostavljal osem temeljnih razvojnih oz. psihosocialnih nalog, ki bi jih moral mladostnik v tem obdobju svojega življenja obvladati, da bi se njegov nadaljnji razvoj odvijal optimalno.

Preglednica 1: Osem razvojnih nalog v mladostništvu (Havighurst, 1972, v Marjanovič - Umek in Zupančič, 2021)

Razvojna naloga	Opis
Prilagajanje na telesne spremembe.	Sprejemanje in razumevanje normativnosti hitrih telesnih sprememb, sprejemanje lastnega zunanjšega videza brez pretiranih frustracij, razvoj samostojne skrbi za telo in zdravje, razvoj strategij za učinkovito telesno delovanje (rekreacija, šport, delo, vsakodnevne dejavnosti).
Čustveno osamosvajanje od družine in drugih odraslih.	Razvoj čustvene neodvisnosti od odraslih in sočasno oblikovanje vzajemnih odnosov z njimi.
Oblikovanje socialne spolne vloge.	Prevzemanje istospolne socialne vloge, vadenje vedenja v tej vlogi – v odvisnosti od kulturnih norm, ki to vlogo določajo.
Oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki.	Oblikovanje istospolnih prijateljstev, razvoj socialnih spretnosti, sodelovalnega vedenja, stabilnih vrstniških odnosov, avtonomne medodvisnosti v vrstniški skupini.
Razvoj socialno odgovornega vedenja.	Izbira in zavzemanje za družbene vrednote in cilje v pluralistični družbi, ki jim posameznik v svojem vedenju sledi, kar vključuje tudi prevzemanje odgovornosti za druge ljudi in družbo.
Priprava na poklicno delo.	Opredelitev poklicnih ciljev, poklicno odločanje, izbira poklica, izobraževanje za izbrani poklic.
Priprava na partnerstvo in družino.	Razvoj socialnih spretnosti v interakcijah z nasprotnim spolom, pridobivanje podatkov in izkušenj o partnerskem življenju, spoznavanje in razumevanje različnih vidikov partnerskega življenja.
Oblikovanje vrednotne usmeritve.	Opredelitev za določene vrednote, oblikovanje vrednotnega sistema, hierarhije vrednot ter delovanje v skladu z njimi na področju osebnega življenja.

Zaradi družbenih sprememb, ki za seboj prinašajo tudi vse večje zahteve družbe do posameznika v smislu vsakodnevnih in delovnih dolžnosti ter odgovornosti in zapletenosti različnih družbenih razmerij v zadnjih dvajsetih letih, so se spremenila tudi pričakovanja in norme o razvoju ter delovanju posameznika določene starosti. Skladno z zgoraj zapisanim so se pojavile nove razvojne naloge, obvladovanje nekaterih pa se je zamaknilo v dvajseta leta.

Preglednica 2: Posodobljen prikaz razvojnih nalog v mladostništvu in na prehodu v odraslost (Marjanovič - Umek in Zupančič, 2021)

Razvojna naloga	Opis
Prilagajanje na telesne spremembe.	Sprejemanje in razumevanje normativnosti hitrih telesnih sprememb ter zunanjega videza brez pretiranih frustracij, razvoj samostojne skrbi za telo in zdravje ter strategij za učinkovito telesno delovanje (rekreacija, šport, delo, vsakodnevne dejavnosti); predvsem zgodnje in srednje mladostništvo.
Psihološko osamosvajanje v odnosu do staršev.	Razreševanje čustvene (in delovnjaške) odvisnosti od staršev ob ohranjanju povezanosti z njimi in preoblikovanje odnosa s starši v smislu odnosa med odraslimi; mladostništvo in prehod v odraslost.
Razvoj osebne identitete.	Raziskovanje, preizkušanje in opredeljevanje sebe na več področjih, običajno zaporedno (npr. na medosebnem, pristočnem, finančnem, ideološkem); mladostništvo in prehod v odraslost.
Prezemanje odgovornosti za lastna dejanja.	Samostojno odločanje o osebnih zadevah ter prevzemanje odgovornosti za posledice; mladostništvo, predvsem pozno.
Preoblikovanje vrstniških in prijateljskih odnosov.	Razvoj socialnih spretnosti, kompetenc, sodelovalnega vedenja, reševanja medosebnih sporov, avtonomne soodvisnosti v vrstniški skupini in prijateljskih odnosih (upad konformnosti, vzpostavljanje psihološke razdalje); mladostništvo in prehod v odraslost.
Priprava na partnerstvo in družino.	Razvoj medosebnih spretnosti v interakcijah z (običajno) nasprotnim spolom oz. intimnih partnerskih razmerjih, pridobivanje podatkov in izkušenj o partnerskem življenju, spoznavanje in razumevanje različnih vidikov partnerskega življenja; mladostništvo in prehod v odraslost.
Oblikovanje družbene spolne vloge.	Prezemanje istospolne družbene vloge in vadenje vedenja v tej vlogi (le, če družbene norme različni vlogi določajo); mladostništvo in prehod v odraslost.
Priprava na poklicno delo.	Razvoj poklicnih zanimanj, ciljev, poklicno odločanje, izbira poklica, izobraževanje za izbrani poklic, iskanje ustrezne zaposlitve; mladostništvo in prehod v odraslost.

Razvojna naloga	Opis
Pridobivanje znanja, spretnosti, kompetenc pri rabi medijev in digitalne tehnologije.	Kritična presoja in preudarna raba medijsko posredovanih informacij, razvoj strategij za spoprijemanje s pastmi sodobne tehnologije (npr. pri spletnem nakupovanju, posredovanju osebnih podatkov, objavljanju fotografij), družbeno sprejemljiva in časovno omejena raba pametnih telefonov, socialnih omrežij; mladostništvo in prehod v odraslost.
Oblikovanje vrednotne usmeritve.	Samostojna opredelitev za določene vrednote, oblikovanje vrednotnega sistema, hierarhije vrednot ter delovanje v skladu z njimi v osebem življenju; običajno srednje, pozno mladostništvo, posebno prehod v odraslost.
Ekonomsko osvajanje.	Pridobivanje finančnega in potrošniškega znanja, razvoj spretnosti, kompetenc in vedenja na teh področjih (mladostništvo, prehod), finančna neodvisnost in bivanjsko osamosvajanje (prehod v odraslost).
Razvoj družbeno odgovornega vedenja in sodelovanja v družbi.	Ravnanje v skladu z družbenimi normami, zavzemanje za družbene vrednote in cilje, prevzemanje dolžnosti in odgovornosti za druge ljudi in družbo ter okolje, državljansko udejstvovanje; mladostništvo, še posebej prehod v odraslost.

Izzivi mladostništva

Psihologijo mladostništva lahko od prvih razlag razvoja pa do konca sedemdesetih let 20. stoletja označimo kot osredotočeno na problematično vedenje posameznika. Z adolescenco je od začetka raziskovanja obdobja mladostništva povezanih kar nekaj mitov in napačnih prepričanj, ki med laiki, pa tudi v okviru nekaterih strok, veljajo še danes. Mladostništvo kot težavno obdobje je prikazano tudi v današnjih množičnih medijih, kar posledično prispeva k utrjevanju nekaterih zmotnih predstav oz. stereotipov.

Da o mladostnikih krožijo številna zmotna prepričanja, za katera je znanost neizpodbitno dokazala, da so napačna, potrjuje tudi ameriški klinični profesor psihiatrije, Daniel J. Siegel. V svojem delu Vihar v glavi (2014) navaja, da za najbolj zakoreninjene stereotipe veljajo:

- da se mladostnikom zaradi podivjanih hormonov »zmeša in znorijo«;
- da je mladostništvo čas nezrelosti in da mladostnik pač mora odrasti;
- da se mora mladostnik v času odraščanja popolnoma osamosvojiti od odraslih.

Tudi danski psihoterapevt Jesper Juul (2014) definira puberteto, ki pomeni začetek obdobja mladostništva, kot nevtralen klinični koncept, ki pa je v zadnjih nekaj desetletjih pridobil negativno konotacijo. Kot pojasnjuje, se

skupaj s pojmom puberteta pojavljajo termini, kot so konflikti, težave, spori, ki starše mladostnikov svarijo o obdobju, ki prihaja. Intenzivnost in pogostost konfliktov med straši in mladostniki je posledica več dejavnikov, naloga odraslih (staršev) pa je, da v obdobju pubertete mladostnika odkrijejo svojo novo vlogo starševstva.

Rezultati in spoznanja mnogih študij so vodili do sklepa, da stresi, s katerimi se soočajo mladostniki v sodobnih družbah, pri večini ne vodijo do pretirane čustvene napetosti, nemira, skrajnih nihanj v razpoloženju ali do izgube nadzora nad čustvovanjem in delovanjem. Izjemno težavni mladostniki, ki predstavljajo manjši del splošne populacije, se po navadi razvijajo iz težavnih otrok, ki so živeli in živijo:

- v neugodnem okolju,
- s starši, ki imajo različne psihološke težave,
- so genetsko občutljivi za stresogene dejavnike v okolju.

Tako za mladostnikove starše kot za vzgojitelje v dijaških domovih je pomembno, da se zavedamo, da se mnogo mladostnikov sooča in doživlja začasna obdobja negotovosti in dvoma vase, se večkrat počutijo osamljene, so žalostni, tesnobni in zaskrbljeni glede prihodnosti, vendar jim uspe izkusiti tudi precejšnjo mero radosti, veselja, pozitivnega vznemirjenja, pozitivnih pričakovanj in kompetentnosti ob obvladovanju novih izzivov ter so zadovoljni s svojim življenjem.

Razvojni psihologi, pedagogi in terapevti so složni: otroci, tudi mladostniki, potrebujejo vodstvo.

Mladi potrebujejo odrasle, da opravijo delo vodje in jih pripravijo na odpravljanje težav, ki jih prinaša življenje. Ob sebi potrebujejo odrasle, ki vsaj večino časa dajejo jasne signale, kaj hočejo.

Odrasli – starši, vzgojitelji ali učitelji, ki prevzemajo vlogo pomembnega drugega v življenjih mladostnikov – naj v odnosu do mladih ne delujejo s pozicije moči in naj ne izkoriščajo svoje avtoritarne moči, ki jim je priznana. Nasprotno, v odnosu z mladimi, naj, po Juulu (2010), zasedajo vlogo t. i. **sparing partnerja**, partnerja za trening, za vajo, ki bo mlademu nudil kar največji odpor in povzročal kar najmanj škode. Velik del vzgoje je namreč namenjen prav pripravi – treningu otrok in mladostnikov na življenje zunaj družine in institucij ter soočanju z izzivi in konflikti, ki jih življenje prinaša.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Kdo so mladi, s katerimi delam

Vprašanja bodo vzgojitelja spodbudila k razmisleku o svojih prepričanjih in pojmovanjih o mladostniku. Pomagala mu bodo pri iskanju odgovorov na vprašanja, kaj želi doseči pri dijakih, kakšna je njegova vloga v odnosu do njih. Izkušenim vzgojiteljem pa so vprašanja lahko v pomoč pri samorefleksiji.

1.	Kakšne so moje prednosti v odnosu do mladih?
2.	Kakšne so moje pomanjkljivosti?
3.	Kako dojemam mlade?
4.	Kako gledam na izoblikovana napačna prepričanja o mladih?
5.	Lahko mlade obravnavam kot enakovredne sebi?
6.	Kaj želim doseči v odnosu z mladimi?
7.	Ali bom z vsemi dijaki ravnal enako?
8.	Kaj bom naredil, da bom vključeval vse dijake?
9.	Katere so moje metode discipliniranja?
10.	Kako se bom odzval ob neprimernem vedenju dijakov?

Na podlagi ugotovitev si vzgojitelj lahko izoblikuje osebne cilje, ki so vezani na vzpostavitev pristnih odnosov z dijaki, ter skrbi za spodbudno in vključujočo klimo v celotni skupini.

Odraščati in vzgajati v sodobni (digitalni) družbi

Sodobno družbo, v kateri živimo, lahko opišemo na različne načine: je družba znanja, hitrih sprememb, tehnološkega razvoja na eni strani, na drugi pa ta ista družba pomeni tudi družbo tveganja, nestabilnosti in poudarjanja individualizma.

Družba, v kateri odraščajo današnji mladostniki, je globalna. Globalizacija je beseda, ki se je pojavila ne dolgo nazaj in pomeni rastočo soodvisnost posameznikov in nacij. Predstavlja kulturne, ekonomične in politične spremembe svetovne razsežnosti, ki nam vsem ustvarjajo občutek življenja v enem in istem svetu, povezanem preko aktivnih omrežij informacij in komunikacij. Kako države upravljajo in se soočajo z omenjenimi spremembami, ima velik vpliv na državno skupnost in posameznika: na družine, otroke in mladostnike.

Socialni kontekst mladostništva se ves čas spreminja in trdimo lahko, da je trenutna narava prehoda iz mladostništva v odraslost podvržena izjemni socialni spremembi, ki smo ji priča. Hiter razvoj tehnologije, ekonomske spremembe in spreminjajoče se družbene spremembe mladim generacijam na eni strani omogočajo široko ponudbo različnih možnosti za njihovo samostojno življenje v prihodnosti ter tako lahko prispevajo k njihovem vse daljšemu raziskovanju, preizkušanju in izbiri med različnimi možnostmi, s tem pa posledično tudi k večji individualizaciji njihovih razvojnih poti. Po drugi strani pa te spremembe zahtevajo od mladih generacij pridobivanje novih (posebnih in zapletenih) spretnosti, kompetenc in znanj, kar se udejanja s podaljševanjem formalnega izobraževanja in poklicnega usposabljanja. Slednje se naprej povezuje s kasnejšim zaposlovanjem posameznikov, podaljševanjem ekonomskega osamosvajanja, oblikovanjem partnerske/zakonske skupnosti in starševstva v vse kasnejši starosti.

Spletna socialna omrežja so za mladostnike eksistencialnega pomena. Med mladimi je izredno malo posameznikov, ki nimajo pametnega telefona in na njem naloženih aplikacij spletnih socialnih omrežij, kot so Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok. Že samo do leta 2010 je bilo 73 % najstnikov članov vsaj enega spletnega družbenega omrežja in samo predstavljamo si lahko, kakšen je ta odstotek danes. Družbena omrežja in druga digitalna tehnologija lahko na eni strani pozitivno vplivajo na naša življenja, na drugi strani pa nakazujejo tudi nekatere nevarnosti, kot so: narava povezanosti, pri čemer se prednost daje površnemu stiku pred psihično intimitetjo; spletno nadlegovanje in medvrstniško nasilje, ki lahko vodita v razvoj čustvenih in duševnih težav; kraja identitete; zasvojenost z digitalno tehnologijo ...

Digitalna revolucija je neobrnljiva in naprave same po sebi niso slabe. Razlog za zaskrbljenost je njihova pretirana in nepravilna uporaba, tako pri otrocih kot tudi pri mladostnikih. Naloga vzgojitelja, ki dela in vzgaja v sodobnem digitalnem svetu, je:

- da ves čas išče stik in bližino z mladostnikom ter omogoča ustrezno vrsto navezanosti;
- da mlade ozavešča o pasteh in nevarnostih pretirane uporabe digitalne tehnologije,
- da spodbuja in krepi mladostnikove socialne veščine,
- da razvija občutek pripadnosti in povezanosti znotraj vzgojne skupine ter
- da v dijaškem domu načrtno organizira akcije, kot so: dan brez zaslona, več gibanja za zdravo telo, cone brez pametnih telefonov, delavnice o spletnih nevarnostih in pasteh.

Socialne medije kot socialno-pedagoško orodje lahko izkoristimo in jih uporabljamo v dijaškem domu z namenom, da sledimo dijakom, da smo »v koraku s časom« in z njimi. Cilji uporabe socialnih medijev kot didaktičnega orodja so:

1. **Obveščati:** je zelo hiter način, kako prenesti informacije do dijakov: kaj, kdaj in kje se nekaj dogaja.
2. **Osveščati:** oblikovati različne kampanje, s katerimi dijakom podajamo informacije, preko katerih se učijo: npr. o učinkovitem učenju, prožni miselnosti, zdravem življenjskem slogu, preventivi proti rizičnim vedenjem (alkohol, droge, zasvojenosti). Vemo, da so dijaki prisotni in aktivni na socialnih medijih in zato lahko v njihov on-line svet vnesemo konstruktivne, pozitivne in kreativne vsebine, in sicer z zavestnim in namenskim objavljanjem.
3. **Povezovati in graditi skupnost:** preko sledenja profilu dijaškega doma ali vzgojne skupine se gradi in večja občutek »mi«.

Tudi umetno inteligenco (OpenAI, 2023) smo povprašali: »Koliko lahko socialne medije uporabimo kot socialno-pedagoško orodje z namenom, da v virtualni svet mladih vnašamo pedagoške vsebine?« Odgovor umetne inteligence zapisujemo spodaj.

Vloga vzgojitelja v sodobnem svetu, ki je prežet s spletno tehnologijo, je ključnega pomena. Vzgojitelji imajo pomembno nalogo, da pomagajo dijakom razumeti in usmerjati uporabo spleta ter razvijati zdrave odnose z digitalnimi mediji. Tukaj je nekaj ključnih področij, kjer vzgojitelji igrajo pomembno vlogo:

- *Splet kot vir znanja: vzgojitelji imajo vlogo pri spodbujanju dijakov k razumevanju in uporabi spleta kot vira znanja. Pomagajo jim razvijati kritično razmišljanje, vrednotenje informacij in sposobnost ločevanja med zanesljivimi in nepotrjenimi viri.*
- *Varnost in etika na spletu: vzgojitelji imajo nalogo, da dijakom predstavijo pomembnost varnosti in etičnih vidikov pri uporabi spleta. Spodbujajo ozaveščenost o zasebnosti, varnem ravnanju s podatki, prepoznavanju spletnega nasilja ter spoštovanju drugih na spletu.*
- *Digitalna pismenost: vzgojitelji pomagajo dijakom razvijati digitalno pismenost, ki vključuje sposobnosti uporabe tehnologije, ustvarjanje digitalnih vsebin, komunikacijo in sodelovanje na spletu ter kritično razumevanje medijskih sporočil.*
- *Uravnotežena uporaba spleta: vzgojitelji spodbujajo uravnoteženo uporabo spleta med dijaki. Poučujejo o pomembnosti omejevanja časa, ki ga preživijo na spletu, ter spodbujajo druge oblike dejavnosti, kot so fizična aktivnost, branje knjig, socialno interakcijo in ustvarjalne dejavnosti.*
- *Vzpostavljane kakovostnih odnosov: vzgojitelji se osredotočajo na razvijanje kakovostnih odnosov z dijaki, tako v spletnem kot tudi v »offline« okolju. Spodbujajo spoštljivo komunikacijo, empatijo, razumevanje in pomoč pri oblikovanju zdravih medsebojnih odnosov.*

Vzgojitelji imajo ključno vlogo pri usmerjanju dijakov skozi digitalni svet ter spodbujanju njihovega celostnega razvoja in odgovornega ravnanja na spletu. S tem zagotavljajo, da dijaki razvijajo zdrav in uravnotežen odnos do spleta ter izkoristijo njegove prednosti na konstruktiven način.

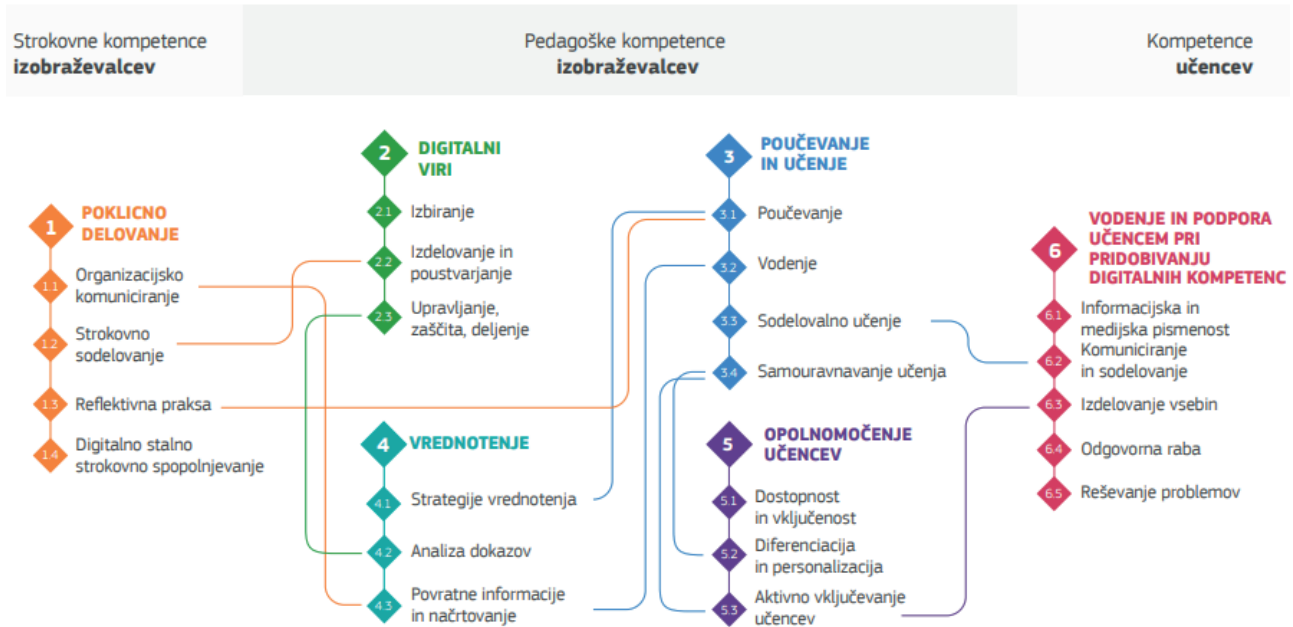
Tudi ChatGPT je podal mnenje, da delo z mladimi v živo ostaja ključno za njihov optimalen in zdrav razvoj. Medosebni stiki, priložnosti za neposredno in enakovredno komunikacijo, za fizične aktivnosti, za sodelovanje v skupinah, igre in druge dejavnosti, ki se izvajajo v živo, so nepogrešljive pri mladinskem delu. Virtualna okolja so lahko koristna dopolnitev tradicionalnega dela z mladimi, saj lahko povečajo dostopnost in razširijo možnosti za komunikacijo in učenje, vendar pa ne morejo popolnoma nadomestiti neposrednega dela v živo, saj v življenju mladih obstajajo situacije in okoliščine, ki jih je mogoče rešiti le s fizično prisotnostjo mladinskih delavcev in drugih strokovnjakov. Poleg tega je pri delu z mladimi pomembno graditi medosebne odnose in vzpostaviti zaupanje.

Koliko in kako smo odrasli izobraževalci digitalno kompetentni ter koliko sledimo in spremljamo mlade v digitalnem svetu, ostaja odprto vprašanje. Digitalni svet še vedno ostaja relativno novo področje in smernice za učinkovito, varno in odgovorno rabo digitalnih orodij bo treba še oblikovati, lastno digitalno kompetentnost pa vseskozi krepiti in razvijati.

Odrasli moramo priznati, da so mladi večji poznavalci določenih področjih digitalnega sveta. Od tod sledi obrnjena paradigma, da mladim pustimo, da nas podučijo in vodijo v spoznavanje njihovega digitalnega sveta, ter da jih spremljamo in jim kot svetilnik svetimo v varen pristan – preko neposrednih, pristnih odnosov v živo.

IZ TEORIJE V PRAKSO

V okviru digitalnih kompetenc za izobraževalce so te razvrščene na šest področij. Ob pomoči spodnjih vprašanj lahko vzgojitelj ovrednoti lastno digitalno kompetentnost.

Slika 1: Kompetence DigCompEdu in njihove povezave (Redecker, 2018)

Digitalna kompetentnost vzgojiteljev

(povzeto in za dijaške domove prirejeno po Redecker, 2018)

Poklicno delovanje	<p>Kako več sem rabe digitalnih tehnologij za izboljšanje komunikacije z dijaki, starši in drugimi deležniki?</p> <p>Koliko digitalno tehnologijo uporabljam za deljenje virov in informacij?</p> <p>Sem kritičen do lastne digitalne pedagoške prakse?</p> <p>Koliko uporabljam digitalne vire za lasten stalen strokovni razvoj?</p>
Digitalni viri	<p>Sem kompetenten pri iskanju digitalnih vsebin?</p> <p>Znam presojeti verodostojnost virov? Upoštevam avtorske pravice?</p> <p>Znam organizirati uporabo in deljenje digitalnih virov med več deležnikov?</p>

Digitalna kompetentnost vzgojiteljev

(povzeto in za dijaške domove prirejeno po Redecker, 2018)

<p>Poučevanje in učenje</p>	<p>Ali načrtujem in vpeljujem digitalne naprave in vire v učno-vzgojni proces? Rad preizkušam nove oblike in metode poučevanja?</p> <p>Ali spodbujam rabo digitalne tehnologije za izboljšanje sodelovanja med dijaki? Uporabljam digitalna okolja in tehnologijo kot sredstvo za izboljšanje komunikacije in pretoka informacij?</p> <p>Spodbujam dijake, da digitalno tehnologijo uporabljajo za načrtovanje in spremljanje lastnega učenja?</p>
<p>Vrednotenje</p>	<p>Uporabljam digitalno tehnologijo za vrednotenje lastne pedagoške prakse? Analiziram digitalne dokaze o dijakovi aktivnosti?</p> <p>Se poslužujem digitalne tehnologije za izvedbo ciljno usmerjene in pravočasne povratne informacije ter upoštevam izsledke pri nadaljnjih odločitvah?</p>
<p>Opolnomočenje učencev</p>	<p>Zagotavljam in omogočam dostop do učnih vsebin vsem dijakom? Upoštevam dijakova digitalna pričakovanja in zmožnosti?</p> <p>Omogočam dijakom uporabo digitalnih tehnologij za izpolnjevanje različnih učnih potreb?</p> <p>Spodbujam dijake pri uporabi digitalnih tehnologij z namenom spodbujanja aktivnega in ustvarjalnega sodelovanja?</p>
<p>Vodenje in podpora učencem pri pridobivanju digitalnih kompetenc</p>	<p>Načrtno izvajam dejavnosti, ki spodbujajo dijake pri iskanju informacij in virov? Navajam dijake na preverjanje verodostojnosti virov?</p> <p>Oblikujem digitalna okolja, v katerih dijaki komunicirajo in sodelujejo?</p> <p>Preverjam in zagotavljam, da se dijaki fizično in psihično dobro počutijo med uporabo digitalnih tehnologij?</p> <p>Ozaveščam dijake o pasteh digitalne tehnologije.</p>

Pomembno je, da se vzgojitelj zaveda možnosti smiselnega vključevanja in uporabe digitalnih tehnologij z namenom izboljšanja lastne pedagoške prakse ter vse življenjski razvijanja digitalnih kompetenc.

Dijaški dom kot zunanji naravni vir pomoči mladostnikom v stiski

V zadnjih letih lahko v javnosti slišimo, kako se vse več otrok in mladostnikov sooča z duševnimi in čustvenimi stiskami, porast teh je znatno opazen po obdobju pandemije covid-19. Tudi v prihodnje lahko po mnenju Anice Mikuš Kos (2023) pričakujemo porast duševnih težav mladih, tudi zaradi ekonomske ogroženosti, zaradi klimatskih sprememb in posledičnih socialnih nemirov, možnih novih epidemij in vojnih dogajanj. Predvsem ker duševno-zdravstvenih specialistov ni dovolj in jih v prihodnjih letih tudi ne bo (čakalna doba v Svetovalnem centru v Ljubljani je približno 400 dni), postaja vprašanje (predvsem naravnih) virov psihološke oziroma psihosocialne pomoči vse bolj pereče.

V prizadevanjih za zmanjševanje duševnih stisk mladostnikov v današnjem času sta pomen in vrednost naravnih virov podcenjena. Duševno-zdravstvene stroke so monopolizirale skrb za duševno zdravje mladih in zaradi današnjega hitrega načina življenja, krčenja družinskih virov pomoči, rahljanja socialnih vezi naravni viri pomoči usihajo.

Naravni viri pomoči predstavljajo vsebine in načine pomoči mladostnikom v stiski, ki se aktivirajo v posameznikih ali v skupinah (pomoč sorodnikov, sošolcev, razreda, vzgojne skupine, lokalne skupnosti), in sicer tudi brez prizadevanja drugih strok. Naravna pomoč mladostniku se torej lahko aktivira spontano ali pa se vzpodbudi ob podpori strokovnjakov.

Notranji in zunanji naravni viri pomoči

Naravni viri pomoči so skozi tisočletja bivanja človeka rodovom pomagali, da jim je uspelo obvladovati duševne stiske in okrevati od najtežjih čustvenih ran. Še danes so naravni viri pomoči glavna podpora ljudem. Krepijo človekove zmogljivosti prilagajanja, obvladovanja težav ter možnost okrevanja. Naravne vire pomoči delimo na:

- **notranje naravne vire**, ki izhajajo predvsem iz bioloških osnov posameznika, kot so genetska opremljenost ter plastičnost možganov, in
- **zunanje naravne vire**, ki izhajajo iz mladostnikovega bližnjega in širšega okolja, iz pozitivnih izkušenj, ki predstavljajo protiutež slabim izkušnjam, ki jih je mladostnik doživel v družini, šoli, razredu, vzgojni skupini.

Zunanji viri krepijo notranje sile posameznikovega obvladovanja težav in notranji viri lajšajo iskanje in izrabljanje zunanjih virov pomoči. Naravna in neformalna pomoč po navadi vključujeta vsebine, ki jih formalne oblike pomoči ne zajamejo, tu mislimo predvsem na občutek sprejetosti, varnosti, kakovost odnosov, psihosocialno klimo v organizaciji.

Med zunaj družinskimi dogajaji so za mladostnika pomembna predvsem prijateljstva, vrstniški odnosi, ljubezenski odnosi, vključenost v socialne mreže, v različne dejavnosti, ki mladim nudijo občutek pripadnosti in povezanosti. Tu imamo v mislih tudi vključenost in bivanje mladih v dijaškem domu kot vzgojno-izobraževalni instituciji, ki mlademu lahko ponudi: dobre odnose z dijaki vzgojne skupine, dober odnos med dijakom in vzgojiteljem, dijaku prijazno psihosocialno klimo dijaškega doma, možnost izkazovanja svojih sposobnosti, prostočasne dejavnosti.

V nadaljevanju prikazujemo varovalne in morebitne rizične dejavnike za duševno zdravje mladostnikov v okviru vzgojnega delovanja dijaških domov (povzeto po Ristić, 2021).

Preglednica 3: Varovalni in rizični dejavniki vzgojnega delovanja dijaških domov (Ristić, 2021)

Dnevni red in bivalni pogoji	
Pozitivni vidik	Negativni vidik
Jasen dnevni red in pravila bivanja (varnost).	Pretirana kontrola in nadzor, neživljenjska pravila bivanja.
Sobivanje z vrstniki (sprejetost, pomoč, medvrstniško učenje).	Nerazumevanje odraslih, vsiljiv odnos, »terapijanje« mladih.
Individualna obravnava in pomoč s strani odraslih – podpora, pomoč (svetovalna služba, odnos z vzgojiteljem).	Neustrezni bivalni pogoji (brez zasebnosti, prostora za umik, razbremenitev).
Veliko aktivnosti – krepitev socialne mreže, dokazovanje, druženje z vrstniki, povezovanje glede na interes, zabava.	

Vrstniki	
Pozitivni vidik	Negativni vidik
Pozitiven vrstniški vpliv: pripadanje skupini, prosocialni stiki.	Prevzemanje negativnih navad in razvad.
Medvrstniška pomoč (pri učenju, pri soočanju s stresom, vsakdanjih težavah).	Šikaniranje, poniževalen odnos, agresivnost.
Zaupljiv odnos (varnost, sprejetost).	Izključevanje zaradi različnosti.
Krepitev socialne mreže (navezovanje novih stikov).	

Odnos vzgojitelj – dijak	
Pozitivni vidik	Negativni vidik
Vzpostavitev zaupljivega odnosa (varnost).	Težave v vzpostavljanju odnosa (osebnostno neujemanje).
Omogočanje izražanja sebe – biti slišan in upoštevan.	Perfekcionizem vzgojitelja.
Strokovnost – uvid v problematiko: razumevanje in izbor učinkovitih metod pri obravnavanju težav dijaka.	Pretirano kritiziranje, togo vztrajanje pri pravilih.
Razvijanje občutka pripadnosti – skrb za povezanost skupine, krepitev pripadnosti.	Moraliziranje, pridiganje, deljenje nasvetov.
Pomoč pri soočanju s stresom.	Nerazumevanje stisk mladih.
Krepitev samozavesti – dajanje stvarne pohvale in kritike.	Pretirano čustveno odzivanje.

Za dobro vključenost v dijaškem domu in za dobro učno uspešnost je pomembno, kako socialno vključeni se počutijo dijaki, ki bivajo v dijaškem domu in kako znajo uravnati lastna čustva.

Tisti dijaki, ki svoje odnose doživljajo kot kakovostne, ki se v skupini znajdejo, navežejo in ohranjajo stike, se dobro počutijo in čutijo pripadnost, so praviloma tudi bolj motivirani za učenje. Glavni dejavnik socialne uspešnosti je, po mnenju avtoric Zore Rutar Ilc, Simone Rogič Ožek in Jožice Gramc (2017), socialna in čustvena pismenost, ki ju tudi v dijaškem domu lahko načrtno razvijamo v procesu socialnega in čustvenega opismenjevanja.

Pomembnost krepitve socialne vključenosti se kaže tudi v njeni povezanosti s čustveno pismenostjo (prepoznavanje in uravnavanje čustev) ter duševnim zdravjem mladostnikov.

IZ TEORIJE V PRAKSO

V dijaškem domu ima vzgojitelj priložnost večkrat izvesti socialne (interakcijske) vaje. Krajše vaje so primerne za izvedbo pred začetkom učnih ur, lahko pa jih načrtno izvajamo na sestankih vzgojne skupine, kot del vzgojno-izobraževalnih ur, v obliki interesne dejavnosti ipd.

Spodaj podajamo namige za izvedbo omenjenih vaj

(povzeto in prirejeno po Rutar Ilc, Roglič Ožek in Gramc, 2017).

Socialne igre

Vodenje slepega: V parih se dijaki izmenjaje vodijo po prostoru in/ali mimo ovir, vodeni dijak ima prekrite oči. Vodenje slepega poteka preko pripovedovanja, opisovanja prostora in podajanja navodil. Pari se morajo preko učinkovitega vodenja izogibati trkom z drugimi pari v prostoru.

Dobre želje in misli: Imena dijakov so zapisana na listkih. Vsak dijak iz vzgojne skupine preostalim članom na list napiše tri dobre želje ali tri pozitivne misli o njem/njej.

Kdo sem: Vsak dijak od doma prinese predmet, ki je povezan z njim, ali ga opisuje. Dijaki si med seboj predstavijo predmete in pojasnijo, kako so povezani z njimi.

Izvedene socialne igre naj po izvedbi vključujejo usmerjen pogovor in refleksijo z dijaki.

Viri in literatura

- Claveirole, A., in Gaughan M. (2011). *Understanding Children and Young People's Mental Health*. West Sussex: John Wiley & sons Ltd.
- Juul, J. (2014). *Kompetentni otrok*. Radovljica: Didakta.
- Juul, J. (2017). *Družinske vrednote*. Radovljica: Didakta.
- Juul, J. (2018). *Vodja krdela*. Radovljica: Didakta.
- Marjanovič - Umek, L., in Zupančič, M. (2021). »Mladostništvo in prehod v odraslost«. V *Razvojna psihologija*, 3. zvezek. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Mikuš Kos, A. (2017). *Duševno zdravje otrok današnjega časa*. Radovljica: Didakta.
- Mikuš Kos, A. (2023). *Naravni viri pomoči otroku in mladostniku v stiski*. Posvet: Notranji in zunanji naravni viri zaščite duševnega zdravja otrok in mladostnikov. Nova Gorica, 3. marec 2023.
- Neufeld, G., in Mate, G. (2021). *Otroci nas potrebujejo*. Brežice: Založba Primus.
- OpenAI. (2023). ChatGPT (različica iz 20. julija 2023) [Veliki jezikovni model]. Dostopno na: <https://chat.openai.com/chat> (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Redecker, C. (2018). *Evropski okvir digitalnih kompetenc izobraževalcev (DigCompEdu)*. Dostopno na: <https://www.zrssi.si/pdf/digcompedu.pdf>, (pridobljeno 8. 3. 2023).
- Ristić, M. (2021). Rezilientnost dijakov – varovalni in ogrožajoči dejavniki. V Frank Paulič, T., in Grahut, K. (ur.), *Izzivi vzgoje v globalni družbi*: zbornik VII. Mednarodnega kongresa dijaških domov, str. 384–389. Dostopno na: <https://drive.google.com/file/d/1WoZKlvkSVwrQBWMleJDpuxiCAN6Y2B09/view> (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Rozman, T. (2016). *Vpliv socialnih medijev na preživljanje prostega časa mladih*. [Magistrsko delo]. Univerza v Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.
- Rutar Ilc, Z., Rogič Ožek, S., in Gramc, J. (2017). *Socialno in čustveno opismenjevanje*, 4. zvezek. V Grah, J., idr. *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Siegel, J. D. (2014). *Vihar v glavi*. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.

5 VZGOJITELJ

Maja Marc, Marina Ristić

V odnosih, v katerih je vključenih več oseb, vedno zavzame posameznik določen položaj. Razporeditev vlog in nalog je ključnega pomena, da je neki proces ali naloga izpeljana pravilno ter da nam prinaša pričakovane rezultate. Glavni izvajalec vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaškem domu je vzgojitelj. Ta ima do dijakov veliko odgovornost in zelo pomembno vlogo. Vzgojitelj se v odnosih do dijakov pojavlja v več vlogah in za vsako od teh vlog so določene nekatere naloge. Kot vodja vzgojne skupine je odgovoren za doseganje zastavljenih ciljev ter za kakovost medosebnih odnosov.

Izobrazba vzgojiteljev v dijaških domovih

Strokovni delavci v javnih dijaških domovih so, skladno z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996), vzgojitelj, svetovalni delavec, knjižničar in drugi strokovni delavci. Vzgojitelj mora imeti izobrazbo ustrezne smeri, pridobljeno po študijskih programih za pridobitev izobrazbe najmanj prve stopnje, oziroma raven izobrazbe, pridobljeno po študijskih programih, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi prve stopnje, in pedagoško-andragoško izobrazbo. Znotraj kolektivov vzgojiteljev lahko vidimo pestrost smeri njihove izobrazbe: večina vzgojiteljev ima zaključeno eno od pedagoških smeri (pedagog, socialni pedagog), nekateri med njimi so profesorji različnih predmetnih področij (slovenščina, zgodovina, psihologija, športna vzgoja), prav tako pa je vzgojitelj lahko tudi nekdo, ki ima zaključeno razmeroma neobičajno izobrazbo (varnostne vede), mora pa imeti opravljeno tudi pedagoško-andragoško izobrazbo.

Strokovni delavci izvajajo vzgojno-izobraževalno delo v skladu z zakonom in javno veljavnimi programi tako, da zagotavljajo objektivnost, kritičnost in pluralnost ter so pri tem strokovno avtonomni. Prav tako mora vzgojitelj obvladati slovenski knjižni jezik ter imeti opravljen strokovni izpit s področja vzgoje in izobraževanja.

Skladno s Pravilnikom o izobrazbi vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev (2022) in Vzgojnim programom za dijaške domove (2011) je vzgojitelj lahko, kdor izpolnjuje pogoje za:

- svetovalnega delavca na področju vzgoje in izobraževanja,
- učitelja splošnoizobraževalnih ali strokovnoteoretičnih predmetov oziroma strokovnih modulov v izobraževalnih programih poklicnega in strokovnega izobraževanja ali v izobraževalnih programih gimnazije,
- učitelja v izobraževalnem programu osnovne šole ali
- knjižničarja na področju vzgoje in izobraževanja.

Vzgojna skupina

Vzgojno-izobraževalni proces v dijaških domovih poteka ves dan, v času prisotnosti dijakov. Osnovna formalna pedagoška (vzgojna) enota v dijaškem domu je vzgojna skupina. Vzgojna skupina šteje praviloma 28 dijakov, v primeru oblikovanja nadnormativnih skupin pa do 31 dijakov. Oblikuje se na začetku šolskega leta glede na potrebe vzgojno-izobraževalnega procesa. Lahko je heterogena po spolu, starosti in vrsti šole, ki jo dijaki obiskujejo. Vzgojno skupino vodi in organizira matični vzgojitelj. Vzgojna obveznost vzgojitelja je 30 ur vzgojnega dela tedensko.

IZ TEORIJE V PRAKSO

V nadaljevanju predstavljamo **primer delavnice** za izvedbo, katere cilj je oblikovanje skupnega dogovora o sodelovanju vzgojne skupine. Dogovor je smiselno oblikovati ob začetku novega šolskega leta ter ga nato redno vrednotiti.

Kaj potrebujem za dobro sodelovanje

(povzeto in prirejeno po Rutar Ilc, 2017)

Cilj kratke delavnice je v poglobljanju spoznavanja med dijaki, ustvarjanje zaupanja in povezanosti med vsemi v vzgojni skupini. Delavnico je smiselno izvesti vsakič, ko v vzgojno skupino sprejemamo dijake novince.

Dijakom posredujemo navodilo, da zapišejo eno svojo **potrebo/željo** za dobro sodelovanje. Zapis naj poteka od besede k stavku.

Primer: Potrebujem dobro klimo, da se lažje odprem.

Nato naj dijaki zapišejo še, kaj jih pri sodelovanju lahko **ovira/moti**.

Primer: Ne prenesem pridiganja, ker se potem slabo počutim.

Na podlagi dobljenih odgovorov dijakov lahko kot skupina oblikujemo **DOGOVOR O SODELOVANJU**, v katerem so na eni strani upoštevane potrebe in želje vseh, na drugi strani pa smo pozorni na ovire, ki bi nas lahko motile.

Pomembno je, da vsi člani sprotno vrednotimo dogovor o sodelovanju ter se ozaveščamo in opominjamo, ko ne upoštevamo potreb in želja drugih.

Vloga vzgojitelja

Vsak status v družbi je pogojen z določenimi normami, ki nam omogočajo, da vemo, kaj od osebe z določenim statusom pričakovati. Tako skupino norm imenujemo »vloga«. Družbene vloge imajo namen urejati in organizirati vedenje ter nam predvsem definirajo sredstva za izpolnitev določenih nalog, kar pomeni, da posamezniki vstopamo v odnose in interakcije preko vlog. Vzgojno-izobraževalni procesi so učinkovitejši takrat, ko učitelj/vzgojitelj in učenec/dijak v medsebojnem odnosu prevzmeta ustrezno vlogo, saj ko vstopata v interakcijo, točno vesta, kaj morata storiti in kako bosta to storila. Ker vsakdo od njiju pozna svojo vlogo ter vlogo drugega, jima to omogoča, da predvidevata in razumeta delovanje drugega.

Vzgojitelj se v dijaškem domu pojavlja v treh vlogah:

- **uslužbenski vlogi:** kar pomeni, da je za svoje delo odgovoren ravnatelju, poleg tega pa mora svoje delo opravljati skladno s predpisano zakonodajo;
- **strokovni vlogi:** kar pomeni, da je njegovo delo strokovno in znanstveno utemeljeno ter da je pri posredovanju znanj kritičen, objektiv in pluralen;
- **človeški vlogi:** vzgojitelj mora biti človeški, empatičen, zaupljiv in razumevajoč, ključno pa je, da prevzema odgovornost za svoja ravnanja.

Vloge vzgojitelja so tesno povezane z njegovimi nalogami. Določena vloga ima že vnaprej določene nekatere naloge, kar nam zagotavlja red in predvidljivost v življenju. Vloge in naloge vzgojitelja se med potekom vzgojno-izobraževalnega procesa z dijakom in vzgojno skupino spreminjajo in prilagajajo.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Kaj so o svoji vlogi povedali vzgojitelji

Mnenja podana na študijskih skupinah v preteklih letih.

»Vloga vzgojitelja je po mojem mnenju zelo pomembna oz. odgovorna v času, ko so dijaki pri nas, saj smo jim namreč kot 'drugi starši'.«

»Zdi se mi, da se je vloga vzgojitelja spremenila z vidika avtoritete in spoštovanja. Včasih je bila avtoriteta samoumevna, danes pa je naloga vzgojitelja, da si jo zgradi in spoštovanje pridobi.«

»Veliko več je individualnega dela z dijaki, vzgojitelj nima več samo nadzorne funkcije in funkcije vodje pedagoškega procesa, pač pa je njegova vloga več kot to: je mentor, svetovalec, tudi prijatelj in zaupnik – kot neki multipraktik.«

»Vloga je postala bolj celostna in zajema širše področje.«

»Danes je poudarek bolj na odnosih in grajenju le-teh. Avtoriteto si pridobimo in je nimamo samo zato, ker smo vzgojitelji. Veseli me, da je veliko komunikacije. Kar se nas vzgojiteljev tiče, se moramo prilagoditi: ko ena dejavnost več ni aktualna, jo zamenjamo.«

Naloge vzgojitelja

Vzgojitelj kot vodja vzgojno-izobraževalnega procesa prevzema določene naloge in funkcije. Naloge vzgojitelja kot vodje vzgojno-izobraževalnega procesa lahko razdelimo v tri skupine:

- psihološke naloge,
- socialne naloge,
- strokovne naloge.

Psihološke naloge se navezujejo na želje in skrbi dijakov, ki jih sporočajo vzgojitelju. Te naloge so neuradne in po navadi niso javno izražene s strani članov. Sem štejemo predvsem zagotavljanje občutka varnosti, čustvena opora, spodbujanje in motiviranje, identifikacijski lik vzgojitelja, vzgojitelj kot nosilca odgovornosti ipd.

Socialne naloge se povezujejo z življenjem v skupini in s klimo, ki je prisotna v skupini. Najpomembnejše naloge so vodenje vzgojne skupine in gradnja povezanosti, spodbujanje sodelovanja, strpnosti, podajanje informacij, skrb za ustrezno raven komunikacije ipd.

Strokovne naloge pa so tiste, ki izhajajo iz strokovne odgovornosti vzgojitelja. Te so načrtovanje in izvajanje vzgojnega dela, samoevalvacija, discipliniranje dijakov, sodelovanje v timu, vodenje sestankov vzgojne skupine, izvajanje interesnih dejavnosti, sodelovanje s starši dijakov in šolami, v katere so dijaki vključeni ipd.

Vzgojiteljevo delo je precej razpršeno in njegove naloge zajemajo:

- pedagoško,
- organizacijsko,
- administrativno,
- disciplinsko in
- nadzorno komponento.

S **pedagoškega vidika** vzgojitelj vzgaja. Dijake mora spoznavati, prav tako pa tudi njihovo družinsko in socialno okolje. Na tak način jim lahko pomaga pri reševanju osebnih vprašanj in stisk, jih usmerja k nadaljnjemu razvoju in sodeluje s starši. Prav tu prideta do izraza vzgojiteljevo znanje in kultura, saj na dijake vpliva s socialnega, kulturnega, moralnega in etičnega zornega kota.

Z **organizacijskega vidika** vzgojitelj skrbi za nemoten vzgojno-izobraževalni proces, za doseganje zastavljenih ciljev, za reševanje vzgojnih in učnih problemov dijakov, spodbuja individualni razvoj dijakov in skrbi za socialno vključenost vseh. Organizira domske aktivnosti, sodeluje s timom vzgojiteljev, s šolami, s starši in preostalim domskim okoljem.

Z **administrativnega vidika** vzgojitelj vodi dokumentacijo za vzgojno skupino in posameznega dijaka, izvaja individualne in skupinske vzgojno-izobraževalne dejavnosti, izreka vzgojne ukrepe, informira dijake in njihove staršem, oboje vabi k aktivnemu sodelovanju.

Z **disciplinskega vidika** vzgojitelj v dijaškem domu skrbi za disciplino in nemoteno izvajanje vzgojno-izobraževalnega procesa. V vzgojni skupini obravnava in rešuje morebitne spore, nesprejemljiva vedenja in kršenje pravil, svoja strokovna znanja sooča z dijaki, starši, učitelji in drugimi strokovnjaki.

Z **nadzornega vidika** vzgojitelj opazuje in spoznava posamezne dijake in vzgojno skupino kot celoto, spremlja njihov razvoj in skrbi za njihovo varnost. Z dijaki razvija spoštovanje različnosti in spodbuja pravico vsakega, da je drugačen. Razvija enakopravnost med dijaki ter enakovredne odnose med vzgojitelji in dijaki.

VZGOJITELJEVO DELO V GROBEM ZAJEMA:

1

VODI VZGOJNO SKUPINO

- skrbi za 28 dijakov
- vodi sestanke skupine
- piše opravičila
- objavlja hrano
- poskrbi, da dijaki menjujejo posteljnino, da hodijo redno v šolo, da se redno prehranjujejo
- skrbi za vso dokumentacijo

2

URESNIČUJE VZGOJNI PROGRAM

- spremlja vsakega dijaka
- opravlja individualne razgovore z vsakim dijakom posamično
- nudi učno pomoč dijakom
- dela s sobnim kolektivom
- izvaja vzgojne delavnice v manjših skupinah ali s celotno skupino
- povezuje svojo skupino z drugimi skupinami v dijaškem domu preko različnih aktivnosti in projektov

3

VODI VSAJ ENO INTERESNO DEJAVNOST na ravni dijaškega doma za vse dijake.

4

SODELUJE S SVETOVALNO SLUŽBO DIJAŠKEGA DOMA.

5

SODELUJE S STARŠI IN ŠOLAMI ter drugimi organizacijami, ko je to potrebno.

6

DRUGO DELO

- objavlja na spletni strani in socialnih medijih dijaškega doma
- dežura v jedilnici, dežura na recepciji
- zapira ob petkih in odpira dijaški dom ob nedeljah ...

Vzgojitelj kot vodja vzgojno-izobraževalnega procesa

Vzgojitelj v dijaškem domu je vodja in nosilec vzgojno-izobraževalnega procesa. Vzgaja skladno s cilji Vzgojnega programa za dijaške domove ter si svoj položaj, avtoriteto in naloge v veliki meri kreira sam, in sicer skladno s svojimi pojmovanji o vzgoji in mladih.

Če želi mladostnike vzgajati in izobraževati, mora vzgojitelji prevzeti vodenje. Ko tega ne zmore ali morda noče oziroma če je vodenje destruktivno, oboji izgubijo. V omenjenih primerih vzgojitelj ne bo dosegel zastavljenih vzgojno-izobraževalnih ciljev, mladostnikov razvoj in osebna rast pa bosta bodisi ustavljena ali okrnjena.

Pod pojmom vodenja razumemo sposobnost načrtovanja in uresničevanja pedagoških procesov, ki vodijo do uresničevanja zastavljenih ciljev, ne da bi pri tem poškodovali otrokovo osebno integriteto. Pri procesu vodenja deluje vzgojitelj z vso svojo osebno avtoriteto. Vodstvo odraslega je dragoceno predvsem zato, ker potrjuje in razvija strokovnost vzgojitelja, ustvarja za mladostnike tako okolje, v katerem se ti počutijo varne in sproščene, hkrati pa jim ponuja idealen zgled odraslega, s katerim se lahko identificirajo in ga preizkušajo. Vodstvo vzgojitelja, ki je po mnenju Juula (2018) najprimernejše za vse – mladostnika, odnos in pedagoški cilj – sestavlja več delov:

Avtentičnost, kar pomeni sposobnost in pripravljenost odraslega, da razkrije svoje misli, občutke, vrednote, cilje in meje v odnosu do mladostnikov.

Zanimanje odraslega za to, kdo je mladostnik, se pravi videti mladostnika tako v njegovi individualnosti kot tudi v trenutni situaciji.

Priznavanje, kar pomeni potrditev in empatični odziv odraslega na mladostnika v dani situaciji.

Vključevanje, ki sledi priznavanju in zanimanju ter pomeni aktivno vključevanje mladostnika v skupno prihodnost, mladostniku pa sporoča, da smo ga vzeli resno.

Odločanje, kar pomeni prepustiti sprejemanje določenih odločitev mladostnikom, in sicer takrat, ko je to mogoče in je skladno s pedagoškimi cilji.

Konflikti, ki so nujno potrebni za kakovost odnosa, tako vsebinsko kot tudi procesno. Pomembno je, da mladim pustimo čas, da predelajo svoje frustracije.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Vzgojitelj ima pomemben vpliv na dijake v dijaškem domu, saj lahko oblikuje okolje, ki spodbuja njihov razvoj, zagotavlja podporo in jim pomaga pri doseganju akademskih, osebnostnih in socialnih ciljev. Vzgojitelj ni vsemogočen in nima vpliva na vse dejavnike, vendar pa ima možnost, da dijakom pomaga razvijati prilagodljivost, odpornost, kritično razmišljanje, samospoštovanje, odgovornost in samostojnost ter pozitiven odnos do sprememb.

Na kaj lahko vplivam kot vzgojitelj, na kaj pa manj ali sploh ne?

(prirejeno po Rutar Ilc, 2017)

Vpliv imam na:	Vpliva imam manj na:
Učinkovito organizacijo dela.	Vrstniške odnose.
Jasna navodila, postopke, rutino.	Obstoj skupinic znotraj vzgojne skupine, elite, izločene.
Smiselna, jasna, dogovorjena pravila, meje.	Skupinsko subkulturo.
Spremljanje, nadzor.	Konflikte med posamezniki.
Spodbudno odločnost.	Pretekle težke dogodke.
Ukrepanje ob odstopanju od pravil.	Psihofizično stanje dijakov.
Pravično obravnavo, vključevanje vseh, enakovrednost vseh.	Socialni in materialni položaj dijakov.
Spodbudno naravnost, pozitivna pričakovanja.	Delovanje in »politiko« šole.
Dober stik ter spoštljivo, odprto komunikacijo.	Sistemske vidike.
Dogovarjanje o pomembnih zadevah, sovplivanje dijakov.	Družbene razmere.
Osmišljeno vzgojno delovanje.	
Aktivnost dijakov.	
Konstruktivne povratne informacije.	
Spodbujanje sodelovanja, pomoči drugim, solidarnost.	

Pomen odnosa in komunikacije med vzgojiteljem in dijakom

Vzgojiteljevo vodenje pomeni razumevanje, da če želimo, da bo mladostnik našel sebe, dosegel celovit osebni razvoj, potrebuje enakovreden odnos z odraslim. Slednje od vzgojitelja zahteva posluš in občutek za to, da prepozna, kdaj gre pri mladih le za hipne želje in kdaj za njegove globlje želje, hotenja in dolgoročne cilje. Od vzgojitelja to zahteva, da zna postaviti svoje osebne meje in uveljavljati osebno avtoriteto ter je pripravljen na stalno vzajemno učenje.

V interakcijah med otroki in odraslimi so za kakovost interakcij in njihove posledice odgovornejši odrasli. Zapisano vzdrži iz dveh razlogov (Juul in Jensen, 2009):

- otroci in mladi niso sposobni prevzeti odgovornosti za kakovost odnosa z odraslimi, je pa zanje zelo pomembno, da lahko izražajo mnenja o odnosih, predloge in želje po spremembah;
- zaradi vsote dejanske moči, izkušenj in vpogleda odraslih se v takem odnosu vzpostavi asimetrični odnos in prevlada procesna moč odraslega.

Vzgoja, ki se poraja samo iz naše vloge, torej vloge vzgojitelja, nima smisla, vsaj ne na dolgi rok. Za pogovor z mladostniki je premalo, da si zgolj nadenemo našo strokovno uniformo, saj bodo v tem primeru naše besede najverjetneje naletele na »gluha ušesa«. Treba se je zavedati, da mladi ne sledijo pravilom, temveč človeku in njegovemu zgledu. Tisto, kar je odločilno in kar dejansko vzgaja, se dogaja »med vrsticami«. Gre za vzdušje, ki vlada med vzgojiteljem in dijaki, za to, kako se pogovarjamo med sabo, in za proces, kako delujemo kot vzgojna skupina. Ko z mladimi govorimo o tem, kaj je prav in kaj narobe, kaj lahko naredimo in česa ne, kakšne so možne rešitve naših nesoglasij, se vsa ta vprašanja nanašajo na vsebino in so za učinkovito skupno bivanje pomembna. Pomembnejši od vsebine pa je proces; ne to, o čem se pogovarjamo, temveč kako to počnemo, kako komuniciramo.

Če želimo, da nam bodo mladi sledili, nas upoštevali in se trudili za doseg skupnih ciljev, morajo imeti občutek, da so spoštovani in enakovredno obravnavani. Enakovrednost v odnosu lahko po Juulu (2014) razumemo v smislu »**po vrednosti enak drugemu človeku**« in tudi z enakim spoštovanjem do drugega, se pravi v smislu enakovrednosti dostojanstva. V enakovrednem odnosu so spoštovane želje, pogledi in potrebe obeh strani – vzgojitelja in dijaka. Preko enakovrednega odnosa nam uspe zadovoljiti dve temeljni potrebi vsakega človeka: da je viden in slišan ter da se ga jemlje resno.

Omenjena enakovrednost se izraža predvsem v jeziku. V enakovrednem pogovoru imata oba sogovornika priložnost, da izrazita sebe – da govorita o svojih mislih, vrednotah, občutkih, sanjah in ciljih. Enakovredna komunikacija ne vsebuje teoretiziranja in kritiziranja drug drugega. Preko uporabe osebne govorice, ki posreduje posameznikove misli in občutja ter je najavtentičnejši izraz integritete vsakega posameznika, lahko vzgojitelj in mladostnik argumentirata svoje perspektive. Enakovredni pogovor, ki temelji na osebni govorici, se od prepira razlikuje predvsem v tem, da prepir nastane, ko sogovorca ne govorita o sebi, temveč o drugem. Osebni dialog odkriva skrb za odnos in potrebo, da se stvar razčisti, hkrati pa dopušča kreativnost pri iskanju novih rešitev.

Slika 2: Osebna govorica (Juil, 2010)

Vedenje mladih zagotovo vpliva na kakovost medosebnih odnosov z vzgojitelji – in obratno. Ampak tudi če se zdi, da je njihov vpliv zelo velik, ostaja bistvena odgovornost za kakovost odnosov v rokah odraslega – vzgojitelja.

Psihosocialne lastnosti vzgojitelja

Težko pišemo o idealni podobi vzgojitelja, a ker se vzgojitelj pojavlja v vlogi vodje vzgojne skupine, se lahko opremo na raziskave, ki so bile v preteklosti izvedene in so preverjale, katere so tiste psihosocialne lastnosti, ki jih imajo uspešni vodje.

Veliko empiričnih študij je potrdilo obstoj določenih karakternih značilnosti, ki naj bi bile ključnega pomena za uspešno vodenje. Vse te študije nam ponujajo dolg seznam psihosocialnih lastnosti, ki naj bi jih posamezniki želeli imeti ali bi si jih želeli pridobiti v želji, da postanejo dobri vodje:

- inteligenca in intelektualna sposobnost kažeta pozitivno povezanost z vodenjem;
- samozavest in samospoštovanje sta sposobnosti, ki omogočata, da smo prepričani o kompetencah in sposobnosti nekega posameznika;
- dominantnost pomeni željo, da se neko delo opravi, in vključuje vztrajnost, pobudo in odločnost;
- integriteta, ki pomeni odkritost in zaupljivost;
- socialnost, ki pomeni naklonjenost socialnim stikom in vključuje prijaznost, odprtost in taktičnost.

Raziskavo o tem, kakšnega vzgojitelja v dijaškem domu si želijo dijaki, je izvedla Olga Dečman Drobničič leta 1995. Spodaj prikazujemo lastnosti uspešnega vzgojitelja, ki so razvrščene po pomembnosti od najpomembnejše do najmanj pomembne z vidika dijakov.

Preglednica 4: Lastnosti dobrega vzgojitelja (Dečman, 1995, v Dečman Drobnjič, 2013)

Lastnosti dobrega vzgojitelja	
1.	Ima do vseh enak odnos.
2.	Je pristopen in rad odgovarja na vprašanja.
3.	Spoštuje osebnost dijaka.
4.	Je iskreno zainteresiran za učence in probleme.
5.	Veliko zna in pomaga pri učenju.
6.	Je vesele narave, ima smisel za humor.
7.	Je objektivni in pravičen.
8.	Se okusno oblači, je urejen in čist.
9.	Je pedanten in točen.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Preberite spodnje trditve in razmislite, koliko se strinjate z zapisanim.

1. **Vzgojitelj je vedno miren, nobena stvar ga ne spravi iz ravnotežja, ne kaže močnih čustev.**
2. **Vzgojitelj nima predsodkov. Romi, azilanti, kmeti, manj ali bolj sposobni otroci, dečki ali deklice so za dobrega vzgojitelja med seboj enaki.**
3. **Vzgojitelj lahko svoja občutja pred dijaki prikrije in to tudi vztrajno dela.**
4. **Vzgojitelj vse dijake enako sprejema. Nima ljubljencev.**
5. **Vzgojitelj ustvarja pogoje za učenje, ki spodbujajo, vznemirjajo in sproščajo, pa vendar to ne pomeni nemira ali nereda.**
6. **Vzgojitelj je predvsem dosleden. Nikoli ne niha, ne pozablja, ni evforičen ali depresiven, ne pozablja in ne dela napak.**
7. **Vzgojitelj zna odgovarjati na vprašanja, je pametnejši od dijakov.**

8. Vzgojitelji se med seboj podpirajo, pred dijaki predstavljajo »enotno fronto«, in to ne glede na medsebojno osebno sprejemanje, vrednotenje ali prepričanje.

Zgornje trditve so miti oziroma nedosegljivi ideali, saj so zapisane precej absolutistično in iz prakse lahko vidimo, da smo vsi, tudi vzgojitelji, predvsem ljudje: pomembno pa je, da se iz napak učimo in rastemo.

Kompetence vzgojitelja

Za kakovostno opravljanje dela vzgojitelja v vsej njegovi razpršenosti pridobitev zahtevane formalne izobrazbe ni dovolj. Intelkt in izobrazba vzgojitelja predstavljata le formalen pogoj za opravljanje dela, za nadgradnjo in razvoj pedagoškega dela vzgojitelja pa so pomembni tudi: osebnostne lastnosti, praktične spretnosti, njegovi motivi, prepričanja in vrednote. Z razvojem koncepta kompetenc in vseživljenjskega učenja postaja vedno pomembnejše, da znamo svoje kompetence razvijati in obnavljati ves čas, z namenom, da se lahko uspešno prilagajamo novim situacijam.

Pojma kompetence in kompetentnost sta v družbi močno uporabljena, a pomen obeh ni povsem jasen, predvsem zaradi številnih poskusov definiranja pojmov s strani avtorjev, ki delujejo na različnih področjih. Po mnenju Danijele Brečko (2007) naj bi najširša definicija pojma kompetence vključevala intelektualne sposobnosti, specifična znanja, strategije, zaznave in rutine, ki lahko na različne načine prispevajo k učenju, reševanju problemov in uspešnosti posameznika. Kohont (2011) celostno opredeli kompetence kot aktivacijsko uporabo in povezanost vsega znanja, spretnosti in sposobnosti, motivov, samopodobe in vrednot, ki posamezniku v različnih, tudi nepredvidljivih situacijah omogočajo uspešno opravljanje vlog, nalog in reševanje konfliktov.

Kompetence niso nekaj stalnega in statičnega, temveč se spreminjajo in razvijajo vse življenje, na podlagi zastavljanja novih ciljev in vstopanja v nova okolja, ki po navadi od posameznika zahtevajo soočanje z novimi izzivi in zahtevami.

Kompetence lahko razdelimo na (Pezdir, 2005, v Brečko, 2007):

- Ključne, temeljne, generične: kompetence, ki so pomembne in uporabne na različnih področjih življenja in predstavljajo minimalni pogoj za opravljanje kateregakoli dela in bivanja v skupnosti.
- Delovno specifične kompetence: kompetence, ki so ključne za opravljanje določene vloge. Vezane so na določen cilj oziroma nalogo in se nanašajo na podobna opravila, ne glede na to, v kateri organizaciji se pojavljajo.
- Organizacijsko specifične kompetence: pomenijo vedenja in aktivnosti, s katerimi posameznik prilagaja svoj način delovanja organizacijski kulturi.
- Vodstvene kompetence: poudarjajo se kot pomembne, saj predstavljajo sposobnost posameznika, da vpliva na vedenje ljudi v neki organizaciji.

Poskus opredelitve potrebnih kompetenc vzgojitelja

Področje dela vzgojitelja je, kot smo lahko dokazali, zelo razpršeno. Razmišljanje o vlogah vzgojitelja nam lahko implicitno nakazuje nekatere temeljne kompetence, za katere menimo, da jih vzgojitelj v dijaškem domu mora imeti usvojene.

Najpomembnejše kompetence vzgojitelja v dijaškem domu so:

- **Kompetence, vezane na vzgojno-izobraževalni proces:** pozna sistem vzgoje in izobraževanja (pozna in uporablja zakonska določila in pravilnike, pozna razvojne načrte institucije, sooblikuje letne delovne načrte institucije); izkazuje in posreduje strokovno znanje (predmetno in pedagoško); načrtuje in je sposoben izvesti ustrezne učne procese (učne ure, vzgojno-izobraževalne ure, projektni dnevi); uporablja didaktično znanje ter ustrezne učno-vzgojne oblike in metode dela.
- **Kompetence, vezane na timsko delo:** se aktivno vključuje v aktiv vzgojiteljskega zbora; deli mnenja in vzgojno problematiko s sodelavci; aktivno prispeva k ponudbi dejavnosti na ravni medskupinskega povezovanja; je sposoben medskupinskega povezovanja in timskega dela v projektih dijaškega doma; izvaja kolegialne hospitacije in tako izboljšuje svoje delo.
- **Odnosna kompetenca:** pozna ciljno skupino, s katero deluje (pozna razvojno psihologijo mladostnika, njihove potrebe in razvojne stopnje); se zaveda pomena čustvene navezanosti med odraslim in mladim (gradi in razvija povezanost med dijaki, izvaja socialne igre, gradi občutek pripadnosti); gradi dvosmerno komunikacijo (mladostnike spodbuja, da izražajo svoja mnenja, jih aktivno vključuje v vzgojno-izobraževalni proces, ustvarja občutek, da so videni in slišani); pozna svojo vlogo in odgovornosti v odnosu do staršev dijakov, jih aktivno vključuje v vzgojni proces.
- **Kompetenca za razvijanje novih kompetenc in novega znanja pri dijakih:** spodbuja usvajanje ustreznih učnih navad pri dijakih, dijakom pomaga pri načrtovanju lastnega učenja, zagotavlja spodbuden učni prostor, krepi in razvija prečne kompetence pri dijakih, spodbuja sovrstniško učenje in regulacijo učenja.
- **Kompetence s področja informacijsko-komunikacijske tehnologije oz. digitalne kompetence:** samostojno in kritično uporablja digitalno tehnologijo za potrebe pridobivanja in izmenjevanja informacij; sposoben je uporabljati različne digitalne produkte in storitve, ki nadgrajujejo in izboljšujejo vzgojno-izobraževalni proces; organizira in izvaja vzgojno-izobraževalne dejavnosti na spletu (on-line).
- **Kompetenca delovanja v multidisciplinarnih skupinah:** pozna pomen multidisciplinarnega povezovanja strokovnih služb za delovanje v dobro dijaka; sodeluje z razredniki in srednjimi šolami; sodeluje in izmenjuje informacije o mladostnikih, ki so spremljani s strani zdravstvenih institucij; povezuje, svetuje in usmerja dijake ali njihove starše k zunanjim institucijam, ki nudijo razne oblike pomoči.
- **Kompetence, vezane na profesionalni razvoj:** skrbi za svoj profesionalni razvoj (se udeležuje izobraževanj, strokovnih srečanj, sodeluje na mednarodnih kongresih); vrednoti svoje delo preko izvedbe samoevalvacije; se udeležuje supervizij in intervizij.

Odnosna kompetenca vzgojitelja

V zadnjem času se vloge učitelja ali vzgojitelja ne povezuje več samoumevno z avtoriteto, kar pomeni, da si morajo pedagogi za izvajanje svojega poklica pridobiti nove kompetence ter si avtoriteto razvijati in krepiti. Profesionalni vzgojitelj mora, po mnenju avtoric Jensen in Jensen (2011), imeti kompetence tudi na področju navezovanja in ohranjanja odnosov.

Pretekle študije dojenčkov so ponudile nekatera pomembna spoznanja o otrocih, in sicer (Juul in Jensen, 2011):

- da se otroci rodijo kot socialna bitja (sposobnost za gradnjo medosebnih odnosov in potreba po njej);
- da so otrokovi odzivi vedno smiselni (sposobnost otroka, da se vživi v razpoloženje odraslega in se nanj odzove);
- da otroci lahko prevzemajo osebno odgovornost (sposobnost, da otrok prevzame odgovornost zase na osnovnih področjih).

Študije pa pripisujejo velik pomen tudi načelni kakovosti odnosa. Ugotavljajo, da se otrok najbolje počuti in razvija v odnosu, v katerem je obravnavan kot subjekt, kar pomeni, da je razumljen in obravnavan kot samostojna oseba, ki je lahko aktivno vključena pri vzpostavljanju in negovanju odnosov.

Odnosna kompetenca pomeni sredstvo za uresničitev tistih predstav o vrednotah, ki se nam zdijo najbolj odločilne za obe strani odnosa.

Profesionalno odnosno kompetenco avtorja Jesper Juul in Helle Jensen (2009) opredelita kot:

- sposobnost pedagoga, da vidi posameznega otroka v njegovih specifičnostih in individualizira, prilagodi svoje ravnanje njemu, ne da bi mu predal vodstveno vlogo – pedagoška obrt;
- sposobnost in volja pedagoga, da prevzame polno odgovornost za kakovost odnosa – pedagoška etika.

Vzgojiteljeva naloga je torej, da v odnosu z mladostnikom, pozornost posveča trem ravnam:

- sebi kot vzgojitelju,
- mladostniku in
- medsebojnemu odnosu.

Slika 3: Tri ravni odnosa med vzgojiteljem in mladostnikom (Juul in Jensen, 2009)

Če smo se tradicionalno posvečali samo dvema stranema – odraslemu/vzgojitelju in otroku/mladostniku – in nas je zanimalo predvsem, kaj je dobro in potrebno za vsako stran posebej, danes vemo, da so iste kvalitete spodbudne za oboje, tako odrasle kot mladostnike.

Ni dovolj, da imajo strokovni delavci dovolj znanja o razvojni psihologiji otrok in mladostnikov ter o učnih metodah in oblikah, temveč morajo imeti tudi znanja in kompetence s področja odnosov: zavedati se morajo pomena gradnje in razvijanja, vzdrževanja ter krepitev teh.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Moj odnos z dijaki vzgojne skupine (prirejeno po Rutar Ilc, 2017)

Spodnja vprašanja naj bodo izhodišče za refleksijo.

- Kako vzpostavljam stik z vzgojno skupino?
- Kaj mi pomaga pri vzdrževanju stika in kaj bi še lahko uporabil?
- Kaj mi da vedeti, da so nekateri dijaki izključeni?
- Katere strategije lahko uporabim za boljše vključevanje dijakov?
- Kaj najbolj deluje pri vzdrževanju reda?
- Koliko in kako spodbujam dijake k skupnemu oblikovanju dogovorov in pravil?

Skrb za profesionalni razvoj vzgojitelja

Vzgojitelji v dijaškem domu so ključni nosilci vzgoje in na prvem mestu vzgajajo skozi svojo lastno osebnost. Prav zato je pomembno, da aktivno skrbijo za svoj profesionalni in osebni razvoj. Glavni cilj vzgojnega delovanja je ustvarjanje varnih, avtentičnih in ustvarjalnih odnosov z vsakim dijakom in celotno skupino ter vodenje vzgojne skupine na način, ki usklajuje potrebe posameznih dijakov, vzgojne skupine in vzgojnih ciljev ter nalog, ki izhajajo iz življenja v dijaškem domu.

Vzgojiteljeva zmožnost, da vidi vsakega dijaka takšnega, kot je, in prilagodi svoje vedenje dijaku, brez odrekanja svojemu vodenju, je ključnega pomena. Pri tem je vzgojitelj avtentičen in zna poskrbeti tudi zase, kar omogoča, da se dijak varno naveže na vzgojitelja, pri čemer ta odnos deluje kot varovalni dejavnik v dijakovem življenju.

Vzgojitelj lahko na različne načine skrbi za lastno dobrobit in profesionalni razvoj. V praksi se izkazuje, da so konstantno reflektiranje lastnega dela, supervizija, intervizija, kolegialna podpora in nenehno izobraževanje ključni za profesionalni razvoj. S tem vzgojitelj pridobiva nove perspektive, pristope in veščine, ki mu omogočajo še boljše izvajanje vzgojnega dela v dijaškem domu.

Refleksija

Refleksija pomeni premišljanje, razglabljanje, preizpraševanje. Je proces ozaveščanja mišljenja, občutkov, čustev, vedenja in je začetni korak k spreminjanju. Pomeni intenzivno razmišljanje o lastnem in tujem delu in ravnanju, je kot nasprotje vztrajanju pri avtomatiziranih, ustaljenih vzorcih vedenja. Refleksija ni enako kot poročanje ali neproduktivna samokritičnost oz. samoobtoževanje ter iskanje krivde. Proces refleksije izvajamo znotraj sebe; s kolegom ali kolegi, tam, kjer nam ti lahko nastavijo zrcalo, in si vzajemno pomagamo osvetliti siva polja, znotraj procesa supervizije ali intervizije z namenom, da postanemo reflektirajoči praktiki. Reflektirajoči praktik si vzame čas za samorefleksijo, kar pomeni, da ta postane integralni del vsakodnevne prakse strokovnega delavca, je stalni reševalec problemov, se jim ne izogiba, se sprašuje o trenutnem stanju in dvomi o njem ter poskuša stvari, dileme in probleme videti z različnih perspektiv.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Jedrna refleksija – babuška

Korthagenov model jedrne refleksije (2004, v Pečar, 2012), znan tudi kot čebulni model, je model, pri katerem reflektiramo pedagoško delo na šestih ravneh. Model lahko prilagodimo za vlogo vzgojitelja in gledamo nanj kot na **babuško**, pri kateri bi ločili šest plasti, integriranih drugo znotraj druge, o katerih lahko vzgojitelj razmišlja pri svojem delovanju.

Ravni so med seboj odvisne in povezane. Z iskanjem povezav prispevamo k poglobljanju ravni refleksij ter tako pridemo do večje skladnosti oz. harmoničnosti vseh vključenih ravni pedagoškega dela.

Babuška ponazarja šest plasti (Slika 4): od zunanje do notranje. Plasti si sledijo: vedenje, kompetence, prepričanja, identiteta, poslanstvo in okolje. V našem primeru tako vzgojitelj reflektira na šestih ravneh:

Raven **védenja** o svojem delovanju v vzgojni skupini: kaj počnem, kako se vedem, kako ravnam v dani situaciji.

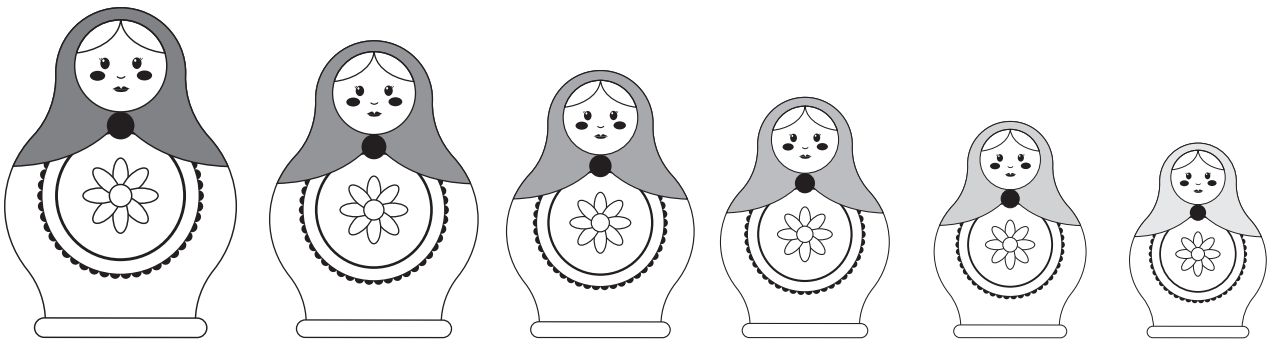
Raven **kompetenc/znanja/strategij**: kaj znam, kaj zmorem, kakšen nabor veščin, znanj in kompetenc bi še potreboval za ustrezno ravnanje, s čim sem opremljen za ravnanje v različnih situacijah.

Raven **prepričanja/vrednot**: v kaj verjamem, v kaj sem prepričan v dani situaciji, kaj je pomembno zame, katere misli me podpirajo pri vsakdanjem ravnanju in delovanju.

Raven **identitete**: kdo sem v službi, kdo sem kot vzgojitelj, kakšen je moj temeljni občutek, kakšen vzgojitelj želim biti.

Raven **poslanstva**: čemu obstajam kot vzgojitelj, kakšen smisel ima to, da sem vzgojitelj, kaj me navdihuje za ta poklic.

Raven **okolja**: o vzgojni skupini, o mladostnikih kot posameznikih, kaj se dogaja, s čim se soočamo, kako je okolje pripomoglo in kako vpliva na nastalo situacijo, kako vplivajo mladostniki, kako vplivajo sodelavci, starši, socialni delavci, učitelji.

VÉDENJE	KOMPETENCE	PREPRIČANJA	IDENTITETA	POSLANSTVO	OKOLJE
Kaj delam? Kaj počnem, kako se vedem, kako ravnam v dani situaciji?	Kaj znam? Kaj mi pomaga pri delu? Kaj zmorem? Kakšen nabor veščin, znanj, kompetenc bi potreboval za ustrezno ravnanje? S čim sem opremljen za ravnanje v različnih situacijah?	V kaj verjamem? V kaj sem prepričan v dani situaciji? Kaj je pomembno zame? Katere misli me podpirajo pri vsakdanjem ravnanju in delovanju?	Kdo sem v službi? Kdo sem kot vzgojitelj? Kakšen je moj temeljni občutek kot vzgojitelj? Kakšen vzgojitelj želim biti?	Čemu, s kakšnim namenom sem tu v službi? Zakaj opravljam ravno ta poklic? Za kaj sem poklican? Kaj me navdihuje za ta poklic?	Kakšna je sodobna družba, v kateri živimo? Kdo so mladostniki, s katerimi delam? Kaj se dogaja v vzgojni skupini? S čim se soočamo?

Slika 4: Preslikava Korthagenovega čebulnega modela na model vzgojitelja v obliki babuške (Ristić, 2021)

Cilj, h kateremu stremimo je, da postanemo reflektirajoči praktik, kar pomeni, da se sprašujemo:

Kaj pomeni ta odziv dijaka?

Kaj mi sporoča?

Kako razumem njegovo ravnanje?

Bi ga lahko razumel še kako drugače?

Katere so še možne razlage tega ravnanja (dogodka, situacije)?

Kaj ob tem dijaku doživljam?

Kako dijak doživlja mene?

Kakšen odnos bi želel imeti z njim?

Kako si želim, da bi v odnosu do mene ravnal?

Kako sam prispevam k temu, kar se dogaja med nama?

Kaj je meni, v tej situaciji pomembno?

Kaj je pomembno mojim dijakom?

Kako prispevam k temu, kar se dogaja v skupini (v tem trenutku, v odnosu s tem dijakom)?

Kaj bi se zgodilo, če bi razmišljal in ravnal drugače?

Kakšen učinek naj imajo moje intervencije na dijaka?

Za kaj si je vredno prizadevati?

Zakaj sem izbral prav to metodo, pristop in ne katere druge?

Katere strategije so mi še na voljo za doseg teh ciljev?

Zakaj sem se na to reakcijo dijaka odzval na ta način?

Kako bi še lahko ravnal v tej situaciji in kaj bi to pomenilo zame?

Kako bi ta odziv vplival na moj odnos s tem dijakom?

Supervizija kot proces poklicne refleksije

Supervizija je oblika poklicne refleksije in svetovanja za zagotavljanje kvalitetnejšega poklicnega dela in spodbujanja profesionalnega in osebnega razvoja. Je proces učenja: proces razmišljanja o tem, kako opravljamo poklic, je evalvacija lastnih poklicnih ravnanj in dilem v konkretnih strokovnih situacijah z namenom izboljšanja poklicnega dela.

Znotraj procesa supervizije je ključno postavljanje vprašanj, preizpraševanje samega sebe, raziskovanje, ozaveščanje, razumevanje, sprejemanje in spreminjanje. Vprašanja nam pomagajo, da se fokusiramo in usmerjajo našo pozornost.

Udeleženci s pomočjo supervizije:

- Pridobivajo boljši vpogled v svoj način komuniciranja in ozaveščajo svoje razmišljanje, doživljanje in ravnanje.
- Bolje obvladujejo poklicne in osebne izzive.
- Izboljšujejo svojo delovno prakso in dosežke na poklicnem področju.
- Naučijo se postavljati cilje in jih dosegati.
- Prihajajo do novih uvidov o poklicni vlogi v spreminjajočih se pogojih.
- Integrirajo praktične izkušnje in teoretično znanje tako, da najdejo in se učijo novih rešitev za stare probleme (in od-učijo neproduktivnih strategij) ter tako gradijo boljšo strokovno identiteto in kompetence.

Supervizija deluje tudi kot:

- preventiva pred izgorevanjem, saj pripomore k zmanjševanju stresa,
- razbremenitev in opolnomočenje supervizantov za kakovostnejše opravljanje svojega dela,
- proces, ki omogoča bolj zadovoljujoče in kakovostnejše opravljanje dela.

Supervizija lahko poteka individualno ali v skupini. Število srečanj je odvisno od ciljev. Supervizijski proces naj bi trajal med 8 do 15 srečanj. Skupina naj bi vsebovala 4 do 12 aktivnih članov. Srečanja pri individualni superviziji trajajo običajno vsaj 1 uro, pri skupinski pa 2 do 3 polne ure. Supervizija lahko poteka v organizaciji, kjer smo zaposleni, preko spleta na daljavo ali pa v dogovorjenem tretjem prostoru. Supervizijska skupina je lahko sestavljena iz posameznikov iz iste organizacije ali pa iz različnih delovnih organizacij.

Udeleženci na srečanju s pomočjo usposobljenega supervizorja razrešujejo probleme in dileme, načrtujejo svoje delo, postavljajo cilje, predelujejo tudi težke primere in situacije iz prakse, postavljajo vprašanja o svoji praksi, iščejo nove in drugačne poglede na svoje delo, poslušajo drug drugega, si izmenjujejo različne vidike, prepričanja, pristope, ideje in rešitve, si nudijo oporo in podporo ter načrtujejo in preizkušajo konstruktivnejše, funkcionalnejše in raznovrstnejše oblike strokovnega dela.

Skupina predstavlja bogastvo različnih mnenj, znanj, pristopov in kot taka pomaga udeležencu, da pride do odgovorov na svoje dileme, težave, vprašanja iz poklicnega polja. Člani so drug drugemu kot zrcalo ter bogat vir izmenjave izkušenj in znanja. Gre za vzajemno soustvarjanje in učenje.

Intervizija

Intervizija je oblika supervizije, pri kateri ni zunanega supervizorja, ampak si vlogo supervizorja izmenjujejo udeleženci skupine. Je oblika strokovnega sodelovanja med kolegi ali strokovnjaki iste ali podobne stroke, pri kateri si medsebojno pomagajo pri reševanju problemov, refleksiji, izmenjavi idej in podpori pri strokovnem razvoju. Namen intervizije je omogočiti udeležencem, da se učijo drug od drugega in si nudijo vzajemno podporo pri izboljševanju svojega strokovnega dela.

V procesu intervizije se skupina sestaja redno in v strukturiranem okviru razpravlja o svojih izkušnjah, izzivih, dilemah in vprašanjih, s katerimi se srečuje pri svojem delu. Udeleženci si medsebojno postavljajo vprašanja, prisluhnejo drug drugemu, ponujajo različne perspektive, delijo dobre prakse ter nudijo konstruktivne povratne informacije in predloge rešitev.

Intervizija omogoča vzpostavitev zaupanja, odprtost pri deljenju izkušenj in spodbuja kritično razmišljanje ter samorefleksijo. Sodelujoči si lahko pridobijo nove vpoglede, ideje in strategije, ki jih lahko uporabijo pri svojem delu. Poleg tega intervizija prispeva tudi k razvoju timskih veščin, izboljšanju komunikacije in vzpostavljanju medsebojnega spoštovanja in zaupanja v strokovni skupnosti.

Pomembno je, da intervizija poteka v varnem prostoru, kjer se lahko udeleženci počutijo svobodne in podprte pri deljenju svojih izzivov in iskanju rešitev.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Primer metode, ki se pogosto uporablja v interviziji, je metoda incident (povzeto po Žorga, 2000).

Metoda incident je najučinkovitejša, če v skupini sodeluje 4 do 6 članov. Na srečanju lahko vsak predstavi po en problem. Podrobna obravnava enega problema traja približno 30 minut.

Ko je obravnavan nov problem, prevzame vlogo intervizorja drugi član. Vloga vodje je predvsem v tem, da moderira razpravo in skrbi za upoštevanje pravil metode (poraba časa, vsebina).

INCIDENT

Uvodna faza: Skupina se strukturira: izbere člana, ki bo delo usmerjal (intervizorja), in se dogovori, kdo bo tokrat predstavil problem (intervizanta).

I. faza: Informacija (10 minut)

Član skupine na kratko predstavi problem in okoliščine, v katerih se je ta pojavil. To mora biti zares problem člana in takšen, ki je še aktualen.

Drugi člani skupine napišejo vprašanja, ki bodo lahko prispevala k boljši informiranosti (vživijo se v položaj in problem kolege/ice).

Člani postavljajo kratka informativna vprašanja, na katera intervizant čim jedrnateje odgovarja. Vsak član skupine lahko postavi le po eno vprašanje.

Intervizor prekine oz. skrajša vsako vprašanje, ki ni dovolj konkretno in informativno.

II. faza: Oblikovanje mnenja (10 minut)

Udeleženci napišejo, kaj je po njihovem mnenju bistvo predstavljenega problema.

Vsak član skupine na glas prebere, kar je napisal.

V tej fazi ni razprave.

III. faza: Reševanje problema (10 minut)

Člani skupine napišejo, kako bi sami rešili predstavljeni problem.

Glasno preberejo, kaj so zapisali.

Intervizant pove, kako je oz. bo sam rešil problem in kaj se je naučil iz tega, kar so povedali drugi člani skupine.

IV. faza: Evalvacija

Vsak izmed članov skupine pove, kako lahko prepozna predstavljeni problem tudi kot svoj (asociacije) in kot problem skupine.

Pogovorijo se o tem, kako je prepoznavanje problema in sodelovanje vplivalo na odnose v skupini.

Pogovorijo se o tem, kaj so se naučili drugi člani skupine.

Kolegialno podpiranje

Kolegialno podpiranje ali coaching predstavlja metodo, s katero krepimo kulturo solidarnosti in prispevamo k javnemu dobremu s tem, da običajno (ne)kulturo tarnanja, pritoževanja in obtoževanja med sodelavci začnemo presegati s konstruktivnim pogovorom, ki sogovorniku pomaga k uvidom in premikom. Kolegialni coaching je lahko strukturiran v obliki rednih srečanj ali neformalnih pogovorov med sodelavci.

Pristop vključuje enakovredno partnerstvo med kolegi, v okviru katerega si medsebojno nudijo podporo, povratne informacije, znanje in spodbudo za osebno in poklicno rast. V praksi to pomeni, da kolega sodelujeta, si nudita podporo, nastavljata zrcalo, izzivata drug drugega k razvoju, sta zaveznika in se spodbujata, postavljata drug drugemu močna in tudi težka vprašanja, vse to znotraj varnega in zaupnega okolja. Kolegialno podpiranje pripomore k razvoju učeče se skupnosti.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Spodnja strukturirana vprašanja so pripomoček, ki ga lahko uporabimo pri kolegialnem podpiranju sodelavcev, ko ta izpostavi neki problem, izziv ali težavo, in mu tako pomagamo, da se dvigne nad situacijo in s preizpraševanjem uvidi nove poti in rešitev.

Močna vprašanja	Izhodiščna vprašanja za pogovor
<p>Kaj je problem? Zakaj je zdaj to problem?</p> <p>Čigav problem je to? Ali imaš moč, da bi spremenil kaj v zvezi s tem problemom?</p> <p>Kako pomemben je na lestvici od 1 do 10? Koliko energije imaš na lestvici od 1 do 10?</p> <p>Kaj bi se zgodilo, če ne bi naredil nič? Kako bi se počutil v tem primeru?</p> <p>Si že poskusil rešiti problem? Kaj si se pri tem naučil?</p> <p>Predstavljaš si, da si problem rešil. Kaj vidiš? Čutiš? Slišiš? Narediš zatem?</p> <p>Kaj ti preprečuje, da bi dosegel idealni izid?</p> <p>Kakšna je tvoja odgovornost pri tem, kar se dogaja?</p> <p>Ali vidiš kakšne znake, da gredo stvari na bolje?</p> <p>Predstavljaš si, da si zmožen česarkoli. Kaj bi storil?</p> <p>Kakšne so možnosti za ukrepanje?</p> <p>Po katerih kriterijih se boš odločil, kaj storiti?</p> <p>Kaj bo tvoj naslednji korak? Kdaj ga boš napravil?</p> <p>Kdo bi ti pri tem lahko pomagal?</p> <p>Kako boš vedel, da (pri reševanju problema) napreduješ?</p>	<p>Kako bi ocenil svoj trenutni pristop pri vzgojnem delu? Kaj ti predstavlja izziv?</p> <p>Kako se spopriješ z izzivi pri motiviranju dijakov? Ali imaš kakšne učinkovite strategije, ki jih lahko deliš?</p> <p>Kako se lotevaš individualnih razlik med dijaki in zagotavljanja prilagojenega vzgojnega dela?</p> <p>Kako podpiraš dijake pri njihovem akademskem razvoju in učenju? Kateri pristopi ali metode se izkažejo za učinkovite pri spodbujanju učenja in razvoja šolskih veščin?</p> <p>Kako ocenjuješ in spremljaš napredek dijakov?</p> <p>Kako vzpostavljaš in ohranjaš pozitiven odnos z dijaki?</p> <p>Kateri pristopi ali strategije so se izkazali za učinkovite pri gradnji zaupanja in vzpostavljanju spoštljivega okolja?</p> <p>Kako skrbiš za ustvarjanje občutka pripadnosti in skupnosti med dijaki?</p> <p>Kako se lotevaš konfliktov med dijaki v dijaškem domu?</p> <p>Kako se ukvarjaš s težavami ali stiskami dijakov v dijaškem domu? Kako zagotavljaš čustveno podporo in nudenje pomoči dijaku v težavnih situacijah?</p> <p>Kako se lotevaš načrtovanja in izvajanja vzgojnih dejavnosti v dijaškem domu?</p> <p>Kateri pristopi ali projekti so se izkazali za uspešne pri razvoju socialnih, kulturnih ali športnih vidikov dijaškega življenja?</p>

Močna vprašanja	Izhodiščna vprašanja za pogovor
	<p>Kako sodeluješ s starši dijakov? Kako se odzivaš na njihove skrbi ali vprašanja ter ustvarjaš pozitivno in konstruktivno sodelovanje?</p> <p>Kako sodeluješ z drugimi vzgojitelji v dijaškem domu? Kako se spodbujate medsebojno, delite ideje in izmenjujete dobre prakse?</p> <p>Kateri viri, kot so knjige, članki ali konference, so ti bili v pomoč pri nadgradnji svojega pedagoškega znanja?</p> <p>Kako skrbiš za lasten poklicni razvoj kot vzgojitelj v dijaškem domu? Katera področja želiš izboljšati ali razširiti svoje znanje?</p>

Viri in literatura

- Brečko, D. (2007). *Vseživljenjski razvoj kompetenc*. Dostopno na: <https://ebooks.uni-lj.si/zalozbaul//catalog/download/125/218/3316-1?inline=1>, (pridobljeno 2. 12. 2022).
- Drobnjič Dečman, O. (2013). *Dijaški domovi in neformalno izobraževanje*. Dostopno na: <https://www.zrss.si/pdf/Dijaski-domovi-in-neformalno-izobrazevanje.pdf>, (pridobljeno 4. 11. 2022).
- Haralambos, M., in Holborn, M. (1999). *Sociologija – teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Juul, J., in Jensen, H. (2009). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Radovljica: Didakta.
- Juul, J. (2010). *Družine z najstniki*. Radovljica: Didakta.
- Juul, J. (2017). *Družinske vrednote*. Radovljica: Didakta.
- Juul, J. (2018). *Vodja krdela*. Radovljica: Didakta.
- Kobolt, A., in Žorga, S. (2000). *Supervizija – proces razvoja in učenja v poklicu*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Kohont, A. (2011). *Vloge in kompetence managerjev človeških virov v kontekstu internacionalizacije*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Nastran Ule, M. (1994). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.

- Northouse, G. P. (2010). *Leadership: Theory and Practice*. London: SAGE Publications, Inc.
- Pečar, M. (2012). Refleksija pedagoške prakse kot pomemben dejavnik spodbujanja profesionalnega razvoja prihodnjih učiteljev. V Vogrinc, J., in Devetak, I. (ur.), *Sodobne teme na področju edukacije*, str. 15–33. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Pravilnik o izobrazbi vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev v vzgojnem programu za dijaške domove. (2022). Uradni list RS, št. 85/22. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV14592> (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva. (2010). Uradni list RS, št. 62/10, 99/10, 47/17, 30/18, 16/21, 178/21 in 74/23). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10249&d-16544-s=3&d-16544-o=2&d-16544-p=1> (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Ristić, M. (2018). Refleksija vloge vzgojitelja v dijaških domovih. V Frank, T., Jazbinšek, O., in Macura, O. (ur.), *Izzivi vzgoje v globalni družbi: zbornik VI. Mednarodnega kongresa dijaških domov*. Ljubljana, 22. in 23. marec 2018.
- Rupnik Vec, T. (2006). Kritična samorefleksija – temelj profesionalnega razvoja in rasti. *Socialna pedagogika*, 10, št. 4, str. 429–466.
- Rutar Ilc, Z. (2017). Vodenje razreda za dobro klimo in vključenost, 3. zvezek. V Grah, J., *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Rutar Ilc, Z., Tacer, B., in Žarkovič Adlešič, B. (2014). *Kolegialni coaching: priročnik za strokovni in osebni razvoj*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Starkl, D. (1999). *Priročnik za vzgojitelje v dijaškem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Valenčič Zuljan, M. (2012). *Profesionalne poti pedagoških delavcev*. Vršac: Visoka škola strokovnih studija za obrazovanje vaspitača »Mihailo Palov«, 2012. Budisava: Krimel.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). *Uradni list RS*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Žorga, S. (2000.). *Intervizija*. V Kobolt, A., in Žorga, S., *Supervizija – proces razvoja in učenja v poklicu*, str. 246–251. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

6 VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO V DIJAŠKIH DOMOVIH

Načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela v dijaških domovih

Maja Marc

Načrtovanje je ena izmed temeljnih nalog vzgojiteljev v dijaških domovih. Ustrezno in pravočasno načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela na eni strani omogoča, da vzgojitelji sledijo razvojnim ciljem dijaškega doma kot institucije, na drugi strani pa zagotavlja uresničevanje ciljev vzgojno-izobraževalnega procesa, ki so opredeljeni v Vzgojnem načrtu za dijaške domove. Kakovostno načrtovanje ob začetku šolskega leta posledično pripomore tudi k boljšemu in objektivnejšemu spremljanju ter vrednotenju uresničevanega vzgojno-izobraževalnega procesa.

Pedagoška dokumentacija v dijaških domovih

Vzgojni program za dijaške domove (2011) je nacionalni dokument, ki opredeljuje in usmerja vzgojno-izobraževalno delo v dijaških domovih, ki izvajajo program javne službe v Sloveniji. Vzgojni program je sprejel Strokovni svet RS za splošno izobraževanje leta 2011 in v njem so zapisani cilji in načela vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaških domovih. Ti cilji in načela so skladno z zakonodajo in kulturo dijaških domov smiselno vključeni v vzgojno-izobraževalni proces. Omenjeni dokument posebno pozornost namenja tudi načrtovanju, spremljavi in vrednotenju izvajanih procesov. Procesni načrtovanja, spremljanja in vrednotenja se uresničujejo s pedagoško dokumentacijo, predpisano na nacionalni in interni ravni, in sicer z namenom sledenja in dokumentiranja ter na osnovi pridobljenih spoznanj izboljšanja kakovosti vzgojno-izobraževalnega procesa oziroma njegovih posameznih elementov.

Pravilnik o bivanju v dijaških domovih (2018) v svojem 39. členu navaja splošne dokumente dijaških domov in ti so:

- letni delovni načrt, ki vsebuje obseg in vsebino dela po vzgojnem programu, načrt sprejema v dijaški dom, razporeditev dijakov po skupinah, načrt strokovnega izpopolnjevanja vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev, načrt sodelovanja s starši dijakov, šolami, drugimi dijaškimi domovi, društvi, združenji in drugimi institucijami ter druge naloge,

- letno poročilo o delu dijaškega doma, ki ga sprejme svet dijaškega doma v skladu s predpisi,
- domska kronika, v kateri dijaški dom beleži vsa pomembna dogajanja v zvezi s svojo dejavnostjo.

Na ravni vzgojiteljev in strokovnega aktiva pa je dokumentacija opredeljena v 38. členu pravilnika. Ti svoje delo dokumentirajo v naslednjih oblikah:

- v zapisnikih sej vzgojiteljskega zbora, oddelčnega vzgojiteljskega zbora in strokovnega aktiva, sveta staršev in sveta dijaškega doma, ki jih ti vodijo o poteku svojih sej, dnevnem redu in obravnavani problematiki ter sprejetih odločitvah in
- v dnevniku dela, ki ga vodi posamezen vzgojitelj o načrtu in poteku vzgojnega dela in vsebuje: načrt vzgojiteljevega dela, opis dela z vzgojno skupino in interesne dejavnosti, urnik vzgojitelja, evidence vzgojnega dela in druge podatke o dnevnem dogajanju, problematiki in aktivnostih v zvezi z dijaki v vzgojni skupini.

Proces načrtovanja

Proces načrtovanja vzgojno-izobraževalnega dela v dijaških domovih je smiselno začeti v poletnih mesecih, pred začetkom novega šolskega leta. Ravnatelj na konferenci vzgojiteljskega zbora predstavi pristop k načrtovanju vzgojno-izobraževalnega dela v novem šolskem letu ter jasno izrazi pričakovanja do vseh strokovnih delavcev. Pred samim načrtovanjem je treba analizirati preteklo šolsko leto ter na podlagi prvotno individualnega, kasneje pa tudi skupinskega razmišljanja in deljenja idej najti skupen dogovor o prednostnih ciljnih dijaškega doma za prihajajoče šolsko leto.

Načrtovanje vzgojno-izobraževalnega dela na **makro ravni** predstavlja letni delovni načrt dijaškega doma. Ta mora biti nujno povezan z razvojnimi načrtom same institucije. Razvojni načrt je dokument, v katerem so opredeljena prednostna razvojna področja institucije, na primer v srednjeročnem obdobju 3–5 let. Letni delovni načrt dijaškega doma je osrednji dokument dijaškega doma, v katerem so zapisani: obseg in vsebina dela po vzgojnem programu; načrt sprejema novincev in drugih dijakov v dijaški dom; razporeditev dijakov po vzgojnih skupinah; načrt strokovnega izpopolnjevanja vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev; načrt sodelovanja s starši dijakov, šolami, drugimi dijaškimi domovi, društvi, združenji in drugimi institucijami ter druge prednostne naloge. Predlog letnega delovnega načrta dijaškega doma pripravi ravnatelj, potrdi ga svet zavoda, njegovo uresničevanje in izvedba pa sta zopet odgovornost ravnatelja.

Mikro raven procesa načrtovanja predstavlja letni načrt dela vzgojitelja, v katerem so zapisani podatki o matični vzgojni skupini, prednostne naloge za posamezno šolsko leto, temeljni cilji Vzgojnega programa, ki jih bo vzgojitelj zasledoval v določenem časovnem obdobju, ipd. Smiselna priloga letnega načrta dela vzgojitelja je tudi operativni/akcijski del (glej Priloga 1), iz katerega so razvidne konkretne dejavnosti, delavnice, seminarji, prireditve, ki jih bo vzgojitelj izvajal v svoji vzgojni skupini in ki mu nudijo možnost in priložnost za mreženje z drugimi vzgojnimi skupinami.

Skladno s Pravilnikom o bivanju v dijaških domovih mora vzgojitelj načrtovati tudi svojo interesno dejavnost, ki jo dijakom dijaškega doma ponuja v popoldanskem ali večernem času. Načrt interesne dejavnosti po navadi zajema: namen in cilje interesne dejavnosti, metode in oblike dela, urnik izvajanja, povezovanje z zunanjimi institucijami, vsebine ipd. Nabor interesnih dejavnosti je odvisen od posameznega dijaškega doma in interesa dijakov.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Oblikovanje letnega načrta vzgojitelja (Avtorica: Maja Marc)

Vprašanja znotraj vsakega razdelka vas bodo spodbudila, da boste razmislili o vseh ravneh načrtovanja na mikro ravni. Ugotovite, kako lahko kot vzgojitelj prispevate k razvoju dijaškega doma in osebni rasti posameznega dijaka ter ste pomemben del učečega se kolektiva.

	Delo z dijaki	Sodelovanje v aktivu	Profesionalno učenje in razvoj
Vodilna vprašanja	<ul style="list-style-type: none">Katere so prednostne naloge našega dijaškega doma?Kaj lahko naredim, da bom dijakom zagotavljal varno in spodbudno učno okolje?Kako bom spoznal dijake in pridobil informacije o njih?	<ul style="list-style-type: none">Ali z drugimi vzgojitelji delim vzgojne dileme, poglede, vprašanja?Ali načrtovane dejavnosti v LDN-ju predvidevajo sodelovanje z drugimi sodelavci?Ali moje predvidene dejavnosti in aktivnosti	<ul style="list-style-type: none">Koliko časa in denarja sem pripravljen nameniti strokovnemu izobraževanju in spopolnjevanju?Se udeležujem študijskih skupin?Sem prisoten na različnih seminarjih in predavanjih,

	Delo z dijaki	Sodelovanje v aktivu	Profesionalno učenje in razvoj
Vodilna vprašanja	<ul style="list-style-type: none"> Kako bom spremljal in usmerjal dijake pri učenju? Kaj lahko naredim na področju razvijanja ključnih vseživljenjskih veščin dijakov? 	<ul style="list-style-type: none"> ponujajo možnost medskupinskega vzgojnega dela? Kaj mi pomenijo hospitacije: nujno zlo ali motivacijo za napredek? 	<ul style="list-style-type: none"> ki jih organizirajo društva? Kako uporabim pridobljeno znanje?
Konkretni primeri	<ul style="list-style-type: none"> Z dijaki bom na eni od vzgojno-izobraževalnih ur spregovoril o pomenu trajnostnega razvoja, o skrbi za naš planet in izvedel čistilno akcijo v lokalnem okolju. V sodelovanju s posameznim dijakom bom izdelal individualiziran načrt dijaka, dijaka spodbujal k doseganju zadanih ciljev. Z dijaki bom izvedel več socialnih in spoznavnih iger, krepil učno pomoč med dijaki, jih opozarjal ob neprimerni komunikaciji. 	<ul style="list-style-type: none"> Z vzgojitelji delim vzgojno problematiko dijakov, povprašam za nasvet, se od njih učim. V operativnem delu LDN-ja načrtujem sodelovanje s posameznim vzgojiteljem. Dejavnost, ki sem jo načrtoval za svojo vzgojno skupino, ponudim v izvajanje tudi drugim vzgojnim skupinam. Na izvedbo vzgojno-izobraževalne ure povabim sodelavca na hospitacijo. 	<ul style="list-style-type: none"> LDN vsebuje načrt mojega osebnega profesionalnega izobraževanja in usposabljanja. Pridobljeno znanje delim z vzgojitelji v aktivu. Se udeležujem izobraževanj, seminarjev in drugih srečanj, ki so povezana z mojim strokovnim področjem.
Kako bom vedel, da sem uspešno realiziral načrtovano?	<ul style="list-style-type: none"> Operativni del LDN-ja bo vseboval nabor dejavnosti in aktivnosti, ki jasno odražajo sledenje prednostnim nalogam dijaškega doma. Individualni vzgojni načrt dijaka bo vseboval evalvaciji ob polletju in ob koncu šolskega leta. Preko individualnih pogovorov bom z dijakom ovrednotil dosežene cilje ter mu pomagal najt vzroke za tiste, ki so ostali neuresničeni. 	<ul style="list-style-type: none"> Enkrat mesečno se na sestankih aktiva pogovorimo o vzgojni problematiki in tekočih zadevah. Skladno s časovnico operativnega načrta drugih vzgojiteljev umestim dejavnost, ki jo bom izvedel. Ob polletju ali ob koncu šolskega leta pregledam realizacijo izvedenega. Hospitacijo s sodelavcem izvedemo po protokolu, ki zajema delo pred aktivnostjo in po njej. 	<ul style="list-style-type: none"> Ob koncu šolskega leta ovrednotim realizirano udeležbo na izobraževanjih. Večkrat v letu vzgojiteljskemu zboru predstavimo znanja, ki smo jih slišali na različnih predavanjih. Se udeležim supervizije.

	Delo z dijaki	Sodelovanje v aktivu	Profesionalno učenje in razvoj
Kako bom vedel, da sem uspešno realiziral načrtovano?	<ul style="list-style-type: none"> • Za izvedbo dejavnosti si bom zadal termin ter ob polletju ovrednotil izvedene dejavnosti. • Z dijaki bom izvedel anketo o počutju znotraj vzgojne skupine, ki bo preverjala zadovoljstvo z odnosi in vzdušjem med dijaki in z vzgojiteljem. 		

Strokovni aktiv – učeča se skupnost

Strokovni aktiv vzgojiteljev v posameznem dijaškem domu predstavlja učečo se skupnost. Je središče učenja, sodelovanja, mreženja in uvajanja izboljšav za dvig kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela z dijaki. Potem ko posamezni vzgojitelj izdela svoj letni načrt dela, je smiselno, da si vzgojitelji na sestankih strokovnih aktivov:

- predstavijo svoje načrte in jih smiselno uskladijo;
- načrtujejo dejavnosti, ki jih bodo izvedli skupaj (v paru), da načrtujejo medskupinsko vzgojno delo;
- izdelajo in predstavijo načrte lastnega profesionalnega razvoja;
- kritično prijateljujejo – se pogovarjajo o svojem delu z dijaki, vzgojnih problematikah, pristopih, izkušnjah;
- se skupaj učijo preko kolegalnih hospitacij (po protokolih pred in po izvedbo hospitacije);
- sledijo sodobnim strokovnim dognanjem in berejo najnovejšo strokovno literaturo.

Načrtovanje vzgojiteljevega vzgojnega dela predstavlja zavesten proces, ki je temelj za doseganje zastavljenih ciljev, ob tem pa vzgojitelju predstavlja tudi strateško orodje za racionalno porabo svojega delovnega časa in časa, ki ga neposredno preživi z dijaki.

Kakovostno načrtovanje je vzgojitelju v pomoč tudi pri zbiranju in vrednotenju pedagoške dokumentacije, ki se veže na posameznega dijaka, na vzgojno skupino, celotno generacijo ipd. Letni načrt vzgojitelja naj bo živ dokument, ki ga vzgojitelj – skladno s svojo avtonomijo – posodablja, spreminja, dopolnjuje in ki mu

omogoča, da ostaja fleksibilen. Nekajkrat letno naj vzgojitelj na svojo vzgojno-izobraževalno uro povabi tudi sodelavca, ki bo preko vnaprej načrtovane hospitacije kolegu lahko podal konstruktivno povratno informacijo, ki bo vzgojitelju ponudila možnost za nadgradnjo.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Razmislite, ali ima vaš strokovni aktiv vzgojiteljev značilnosti učeče se skupnosti (prirejeno po Skvarč, Čuk in Rutar Ilc, 2017).

Trditev	Drži	Ne drži
Vsi vzgojitelji sodelujemo pri načrtovanju in izpeljavi dejavnosti in dogodkov v dijaškem domu.		
Vzgojitelji si med seboj zaupamo.		
Med seboj se kolegialno podpiramo in kritično prijateljujemo.		
O svojem delu zbiramo dokaze, redno izvajamo samorefleksije ter se o rezultatih pogovarjamo.		
Prizadevamo si za predajanje znanja in primerov obetavnih praks.		

O trditvah, ki za vaš strokovni aktiv »ne držijo«, razmislite ob podpornem vprašanju: Kaj so vzroki za to, da se zapisana trditev pri nas ne uresničuje?

Viri in literatura

Pravilnik o bivanju v dijaških domovih. (2011). *Uradni list RS*, št. 30/18, 70/19, 92/22 in 114/22 – popr. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13429> (pridobljeno 23. 8. 2023).

Skvarč, M. (2021). *Delavnica Izzivi načrtovanja VIZ procesa v dijaških domovih*. Sedma konferenca ravnateljev vzgojno-izobraževalnih zavodov v Republiki Sloveniji. Brdo pri Kranju, 23.–25. avgust.

Skvarč, M., Čuk, A., in Rutar Ilc, Z. (2017). Tudi učitelji smo učenci, 5. zvezek. V Grah, J., *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in druge strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Vzgojni program za dijaške domove. (2011). *Uradni list RS*, 5/12. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Srednja-sola/Dijaski_domovi/Vzgojni-program-za-dijaske-domove.pdf (pridobljeno 23. 8. 2023).

Vsebinski vidik vzgojno-izobraževalnega dela

Maja Marc, Marina Ristić

Skladno s cilji vzgojno-izobraževalnega procesa v dijaških domovih, ki so zapisani v Vzgojnem programu za dijaške domove, je naloga vzgojiteljev tudi ta, da dijakom posredujejo vsebine in vedenja, ki višajo njihovo splošno znanje, krepijo njihovo samostojnost, osebno in družbeno odgovornost, kritičnost, empatičnost ter pomen skrbi za svoje zdravje. Vzgojitelji lahko omenjene vsebine posredujejo dijakom preko različnih metod dela, kot so: interesne dejavnosti, mesečni sestanki vzgojnih skupin, tematski sestanki manjših skupin, vzgojno-izobraževalne ure, projekti ipd. Izbor vsebin je lahko prepuščen vzgojitelju, še bolj pa je, če je tematika rezultat pobude in interesa dijakov.

Prostočasne ali interesne dejavnosti

Prostočasne (interesne) dejavnosti predstavljajo združevanje dijakov iz dijaškega doma v neformalne skupine, in sicer na podlagi njihovih skupnih interesov. Vsak vzgojitelj v dijaškem domu vodi praviloma eno prostočasno dejavnost, v trajanju 1–2 uri tedensko. Ob začetku šolskega leta mora vzgojitelj, na podlagi 39. člena Pravilnika o bivanju v dijaških domovih (2018), pripraviti načrt interesne dejavnosti, v katerem:

- opredeli namen in cilje interesne dejavnosti,
- načrtuje kraj in čas izvedbe na tedenski ravni,
- predvidi letno časovnico,
- načrtuje oblike in metode dela,
- previdi morebitno sodelovanje z zunanjimi institucijami,
- načrtuje posebne dogodke, npr. izlet, strokovno ekskurzijo, ogled predstave.

Vsak dijak se v začetku šolskega leta odloči za vsaj eno interesno dejavnost ter jo vse leto redno obiskuje. Ves čas izvajanja interesne dejavnosti vzgojitelj vodi evidenco prisotnih dijakov, ki je podlaga za priznavanje ur v okviru obveznih izbirnih vsebin. Nabor interesnih dejavnosti je odvisen od posameznega dijaškega doma, interesa dijakov ter znanja in preferenc vzgojiteljev. Vzgojitelji se po navadi odločijo za mentorstvo interesni dejavnosti, ki jim je blizu, v kateri uživajo, saj na tak način najlažje navdušijo dijake. Spodaj navajamo nekaj najobičajnejših interesnih dejavnosti, ki se izvajajo po dijaških domov v Sloveniji:

- športne dejavnosti (nogomet, odbojka, košarka, fitnes, namizni tenis, šah ...);
- gibalne dejavnosti (ples, joga, pilates, zumba ...);
- likovne dejavnosti (risanje, slikanje, izdelovanje okraskov ...);

- literarne dejavnosti (pisanje poezije, sodelovanje na natečajih, bralni krožek, domski časopis ...);
- filmske dejavnosti (ogledi filmov, pogovori o filmih);
- foto in video dejavnosti (učenje fotografije, videoprodukcije, novinarska ekipa ...);
- glasbene dejavnosti (pevski zbor, domski bend, učenje petja, pisanje glasbe ...);
- dramske dejavnosti (improloga, dramski krožek, delo z lutkami ...);
- dejavnosti sproščanja (čuječnost, antistresne delavnice, meditacija ...);
- kulinarčni krožek (spoznavanje svetovne kuhinje, kuhanje, peka ...),
- učna pomoč/instrukcije (različna predmetna področja).

Vzgojno-izobraževalne ure

Dijaški domovi so vzgojno-izobraževalno okolje, kjer se načrtno izvajajo oblike neformalnega izobraževanja, in sicer prek prostočasnih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti, vzgojno-izobraževalnih ur ter drugih formalnih in neformalnih situacij. Teme vzgojno-izobraževalnih ur so po navadi del letnega delovnega (vzgojnega) načrta dijaškega doma, smiselno je, da so omenjene teme razvidne tudi iz operativnega plana letnega načrta vzgojitelja.

Vzgojitelj med šolskim letom z vzgojno skupino izvede vsaj štiri vzgojno-izobraževalne ure na izbrane in aktualne teme. Vsebinska priprava (glej Priloga 2) za vzgojno-izobraževalno uro je lahko zapisana v e-obliki in vsebuje:

- **Splošni del:** Naslov tematike, cilje, metode in oblike vzgojno-izobraževalnega dela, pripomočke, trajanje dejavnosti, vire in literaturo, ki smo jih uporabili.
- **Uvodno motivacijo:** Vzgojitelj predvidi vstop in načine za razvijanje interesa pri dijakih.
- **Osrednjo dejavnost:** V osrednjem delu vzgojitelj predvidi konkretne dejavnosti in naloge oziroma pripravi vsebinsko pripravo, ki jo bo posredoval dijakom. Smiselno je, da vzgojitelj predvideva tudi odgovore dijakov.
- **Zaključek:** V zaključku vzgojitelj skupaj z dijaki zaključi dejavnost. Smiselno je, da povzame celotno vsebino ali povabi dijake k razmišljanju, kaj so se novega naučili, kaj jim je bilo zanimivo ipd.
- **Evalvacijo:** Po izvedeni vzgojno-izobraževalni uri vzgojitelj ovrednoti dejavnost, in sicer iz več zornih kotov: glede na motivacijo in interes dijakov, glede na trajanje dejavnosti, glede na dosežene zastavljene cilje ipd.

Tematska vzgojno-izobraževalna ura se lahko izvede na skupinski ravni (dijaki ene vzgojne skupine), priporočljivo pa je, da se izvede tudi na medskupinski ravni (več vzgojnih skupin skupaj).

Izvajanje tematskih vzgojno-izobraževalnih ur ponuja priložnost za kolegialno sodelovanje med vzgojitelji, saj lahko izvedbo načrtujeta po dva vzgojitelja skupaj ali pa se vzgojitelj dogovori, da izvedbo določene vsebine prepusti svojemu sodelavcu. Vzgojitelj lahko za izvedbo vzgojno-izobraževalne ure organizira tudi zunanjšega izvajalca, tudi v tem primeru je priprava na vzgojno-izobraževalno uro potrebna.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Primer vzgojno-izobraževalne ure na temo samospoštovanje. (Avtorica: Maja Marc)

Namen: Ugotoviti, kakšno je moje jedro samospoštovanja, sprejeti sebe.

Cilj: Dijaki spoznajo razliko med samozavestjo in samospoštovanjem. Ozavestijo v čem vse so dobri in kje bi se želeli še izboljšati. Prepoznajo, kako dojemajo sami sebe in kako se ob tem počutijo.

Trajanje: 1 ura

Pripomočki: list papirja, kemični svinčnik

Potek

Dijaki vsak zase razmišljajo v čem so dobri. Skušajo naštetih vsaj 5 stvari (v nogometu, kuhanju, risanju, petju, pogovorih, reševanju težav drugih...). Nato razmišljajo še o področjih, kjer bi se želeli izboljšati ter razmislijo, kako bi to lahko dosegli.

Dijakom predstavim pojma samozavest in samospoštovanje. Preko uporabe PowerPoint predstavitve spoznamo razliko med pojmom in pridemo do ugotovitve, da je SAMOZAVEST lastnost, ki opisuje, v katerih stvareh sem dober in česa vse sem sposoben. Pri SAMOSPOŠTOVANJU pa gre za to, kdo sem kot oseba in kako gledam na to, da sem tak. Koliko torej vem o samem sebi (kaj imam rad, česa ne maram, kako se soočam s strahom, jezo...) in kakšen odnos imam do tega vedenja.

Dijake posedem v krog in vsakemu razdelim list papirja. Dijake prosim, da se na list papirja podpišejo v zgornji desni kot. Od dijakov želim, da vsak prepozna eno pozitivno lastnost in jo zapiše na list. Liste si nato podajamo v levo, iz česar sledi, da vsak dijak zapiše vsakemu iz vzgojne skupine po eno pozitivno lastnost. Ko je krog končan, vsak dijak prejme list papirja s svojim imenom ter pestro paleto pozitivnih lastnosti, ki so jih dijaki iz vzgojne skupne pri njem prepoznali.

Evalvacija

Dijake povprašam o delavnici: kaj so se novega naučili, če razumejo razliko med samozavestjo in samospoštovanjem, kako jim je govoriti o takih stvareh? Za podajanje odgovorov skušam motivirati vse dijake. Ob koncu jih vprašam še, kako se počutijo ob prebiranju vseh pozitivnih lastnosti iz lista?

Še nekaj primerov tematskih delavnic za izvedbo navajamo v Prilogi 4.

Dogodki v dijaških domovih

V dijaških domovih se med potekom šolskega leta organizirajo različni enkratnih dogodki, ki služijo obeleževanju letnih časov, povezovanju dijakov, sprostitvi in zabavi. Vse dogodke soustvarjajo vzgojitelji in dijaki in so odlična priložnost za krepitev močnih področij dijakov in vzgojiteljev ter za povezovanje. Smiselno je, da so dogodki v začetku šolskega leta predvideni v letnem delovnem načrtu dijaškega doma.

V nadaljevanju naštevamo nekaj najobičajnejših dogodkov:

- spoznavno druženje novincev;
- različni plesi: spoznavni ples, ples ob noči čarovnic, božični ples, srčkov ples, pustni ples, pomladni ples, zaključni ples;
- koncerti: božični koncert, koncert lokalnih glasbenih skupin, koncert domskega benda;
- gledališke predstave;
- pikniki: kostanjev, zimski, zaključni;
- večer ob ognju;
- večer s kvizom;
- večer družabnih iger;
- športni turnirji: domski, meddomski;
- igre brez meja – štafetne igre;
- večer s karaokami;
- filmsko popoldne ali večer;
- meddomska srečanja preko športa, plesa ali koncerta;
- pohodi, izleti in urbani sprehodi.

Tutorstvo v dijaških domovih

V zadnjih letih se je v dijaških domovih uspešno uveljavil tudi sistem tutorstva. Vrstniško tutorstvo znotraj dijaških domov pomeni vodenje mlajših dijakov z namenom lajšanja prilagoditvenih težav. Tutor je po navadi dijak, ki je nekoliko starejši (obiskuje višji letnik) od tistega, ki tutorsko pomoč prejema, še vedno pa ju združujejo podobni interesi, podobna ali ista smer šolanja, bivanje v istem dijaškem domu. Tutorji so po navadi uspešni dijaki, taki, ki so v dijaških domovih zelo angažirani in sodelovalni. Pomembno je vedeti, da ocene dijakov niso ključno merilo za to, da postanejo tutorji – sposobnost empatije, večine uspešnega sporazumevanja in nesebično nudenje pomoči drugim so tiste lastnosti, ki jih imajo dobri vrstniški tutorji.

Tutorstvo v dijaških domovih predstavlja organizirano obliko pomoči predvsem dijaku novincem. Dijaški domovi po Sloveniji se odločajo za različne oblike izvedbe tutorstva, vsi pa beležijo pozitivne odzive, tako tutorjev kot dijakov, ki so bili deležni procesa tutorstva.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Kaj o tutorstvu meni dijakinja prvega letnika?

»Meni je bilo tutorstvo zanimivo in uporabno. Zelo lepo in prijazno se mi zdi, da smo se imeli možnost spoznati s starejšimi dijaki in slišati tudi njihove izkušnje, mnenja. Naši tutorki sta opravili odlično delo in z veseljem sem se udeležila vsakega srečanja. Kmalu sem ugotovila, da so moji dnevi v dijaškem domu lahko bolj brezskrbni, saj se k tutorkama lahko vedno obrnem po pomoč.«

Kaj o tutorstvu meni tutorka?

»Tako obliko sodelovanja s prvimi letniki podpiram, saj dijaki dijakom življenje v dijaškem domu predstavimo drugače kot vzgojitelji. Menim tudi, da prvošolcem naši nasveti o preprekah in padcih, s katerimi se sreča čisto vsak srednješolec, lahko zelo pomagajo. Že samo s pogovorom začutijo, da niso sami in ne edini, ki doživljajo stisko. S tutorstvom se zagotovo tudi bolj povežemo.«

Projekti v dijaških domovih

Pomemben del strategij dijaških domov predstavlja vključevanje strokovnih delavcev in dijakov v različne oblike neformalnega izobraževanja, kamor spada tudi sodelovanje v različnih projektih. Dijaški domovi v Sloveniji so vključeni v različne državne in mednarodne projekte, ki jih, glede na svoja znanja in interese, vodijo pedagoški delavci, v manjši meri pa tudi zunanji sodelavci. Dejavnosti v okviru projektov so velikokrat povezane in vključene v delo na interesnih dejavnosti.

Bistvo sodelovanja v projektih je doseganje zastavljenih ciljev. Izvajalec aktivnosti je dijak, vzgojitelj v procesu sodeluje kot pobudnik in tisti, ki svetuje. Po navadi delo poteka po načrtu in je usmerjeno k skupnemu cilju, udeleženci pa med seboj komunicirajo, izmenjujejo ideje, znanja, izkušnje. Najboljše pri projektne delu je, da učencem omogočimo učenje prek lastne izkušnje. Aktivna vloga v procesu pomembno prispeva k izboljšanju motivacije za delo in doseženi rezultat ugodno vpliva na dijakovo samopodobo.

Dijaški domovi v Sloveniji so vključeni v različne projekte, spodaj naštevamo le nekatere:

- EKO šola,
- Zdrava šola,
- BITI,
- BITI, Spletne zanke,
- Atelje,
- ASTTNP/#astitudnotpadu,
- EPAS šola ambasadorka,
- ERASMUS+ mobilnost,

- Dvig digitalne kompetentnosti,
- MEPI program,
- humanitarne akcije.

Sodelovanje z zunanjimi institucijami

Dijaški domovi se glede na interese dijakov in vzgojiteljev povezujejo tudi z okoljem, in sicer tako na lokalni, državni kot tudi na mednarodni ravni. Različna društva po Sloveniji, neprofitne organizacije, univerze in druge ustanove dijaškim domovom ponujajo pestro paleto vsebinskih delavnic, ki jih po predhodnem dogovoru z dijaškim domom občasno ali pa vse leto izvajajo v prostorih domov. Delavnice, ki jih zunanje institucije izvajajo, so si vsebinsko zelo različne, sama vsebina je po navadi povezana z osrednjo dejavnostjo, ki jo izvajajo društva in organizacije.

Organizacije, ki so v slovenskem prostoru aktivne pri izvedbi tematskih delavnic se vežejo na vsebine, kot so:

- človekove pravice,
- rasizem,
- diskriminacija,
- podnebne spremembe,
- lažne novice,
- spol in spolna usmerjenost,
- droge med mladimi,
- novodobne oblike zasvojenosti,
- delavnice za krepitev duševnega zdravja,
- tehnike sproščanja,
- delavnice za krepitev socialnih veščin.

Organizacija in izvedba take oblike delavnic pomeni dodano vrednost v ponudbi prostočasnih dejavnosti dijaškega doma, hkrati pa dijakom omogoči, da o pereči problematiki spregovorijo z ljudmi, ki so strokovno usposobljeni, kar pomeni, da imajo tako znanje kot izkušnje s terena.

Prostovoljstvo v dijaških domovih

Dijaški domovi po Sloveniji svoje dijake aktivno spodbujajo tudi k prostovoljstvu in pomoči drugim. Prostovoljstvo pomeni družbeno koristno in brezplačno aktivnost posameznika, ki s svojim delom, znanjem in izkušnjami prispeva k izboljšanju kakovosti življenja posameznikov in družbenih skupin ter k razvoju solidarne, humane in enakopravne družbe. Prostovoljstvo pozitivno vpliva na dijake, saj krepi njihovo medsebojno solidarnost, spodbuja razvoj človeških zmožnosti in vseživljenjskega učenja, zagotavlja družbeno povezanost in sodelovanje pri reševanju problemov posameznikov in družbe. Prostovoljno delo je v dijaških domovih lahko organizirano (dijaški dom se poveže z zunanjo institucijo) ali pa je odobreno posameznemu dijaku ali skupini dijakov, ki izrazi interes. Nekateri dijaški domovi se poslužujejo izvedb enkratnih prostovoljskih akcij ali tednov prostovoljstva v obliki domskih projektov.

Vzgojitelji lovimo ravnotežje med tem, da dijake vabimo, spodbujamo in včasih prijazno potisnemo v domsko dejavnost, in tem, da jih pustimo oz. čakamo, da pride iniciativa za sodelovanje v dejavnostih ali organizacijo teh od njih samih.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Razmislite, koliko načrtno spodbujate dijake, da se udeležijo raznoraznih aktivnosti.

Jaz	Dijaki
Koliko sem kot vzgojitelj tudi animator?	Kako motiviram dijake za aktivno preživljanje prostega časa?
Koliko pri oblikovanju interesne dejavnosti in drugih aktivnosti izhajam iz dijakov samih?	Kako lahko spodbudim dijake, da so bolj samoiniciativni pri sodelovanju in sooblikovanju interesnih dejavnosti, dogodkov ali projektov?

Viri in literatura

Dečman Drobnič, O., idr. (2013). *Dijaški domovi in neformalno izobraževanje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pravilnik o bivanju v dijaških domovih. (2011). *Uradni list RS*, št. 30/18, 70/19, 92/22 in 114/22 – popr. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV13429> (pridobljeno 23. 8. 2023).

Spletne strani dijaških domov v Sloveniji.

Sanford, D. (2020). *Guide For Peer Tutors*. Maryland, Rowman & Littlefield.

Zakon o prostovoljstvu (ZProst). (2011). *Uradni list RS*, št. 10/11, 16/11 – popr. In 82/15. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5532> (pridobljeno 23. 8. 2023).

Metode in oblike dela v dijaških domovih

Maja Marc

Kljub temu da življenje in delo v dijaških domovih ne temeljita na procesih poučevanja, ampak bolj na vzgojnih procesih, so vzgojitelji aktivno vključeni v izobraževalne procese dijakov, kar pomeni, da sledijo učnim procesom (učenju) dijakov in jih spremljajo. Prav tako sledijo procesom predavanja snovi (poučevanja) učiteljev in jih v popoldanskem času nadgrajujejo. Težko trdimo, da vzgojitelji mladostnike vzgajajo, vsaj ne v smislu neposredne vzgoje, zagotovo pa v odnosu dijak – vzgojitelj prihaja do vzgojnih momentov, ki so po našem mnenju rezultat postavljanja osebnih meja, tako dijakov kot vzgojiteljev. Prav zato mora biti vzgojitelj pozoren, da izbire oblik in metod dela ne ostanejo same sebi namen, temveč jih izbira tako, da ustvarjajo spodbudno učno in vzgojno okolje za posameznika, ki na eni strani vodi do zastavljenih ciljev, na drugi strani pa do nadgradnje skupinske oblike dela, tj. sodelovalnega učenja med dijaki.

Učne oblike dela v dijaških domovih

Dijaški domovi omogočajo dodano vrednost v kakovosti vzgojno-izobraževalnih procesov ter ponujajo možnost za aktivno učenje dijakov. Sodobna vzgojno-izobraževalna institucija ne daje v ospredje več posameznega oddelka razreda ali vzgojne skupine, temveč učečo se skupnost. Sodobni strokovni delavec v vzgoji in izobraževanju ni več posredovalec znanj, ampak veliko več: je usmerjevalec, spodbujevalec, vodnik, inštruktor, poslušalec in organizator. Njegova ključna naloga ni le poznavanje vsebin, temveč se razširja v vlogo opazovalca, ki ima potrebna znanja o medosebnih odnosih z namenom, da mu uspe učni in vzgojni proces fleksibilno prilagajati zmožnostim, potrebam in interesom dijakov.

Opredelitev in razdelitev oblik vzgojno-izobraževalnega dela je med različnimi avtorji veliko. Blažič in sodelavci (2003) zapišejo, da se organizacijske oblike dela (učne oblike) pojavijo kot sestavni del metod ter kot didaktični pojav, ki urejajo razmerja med vlogami in položaji učencev in učiteljev. Kramar (2009) pa oblike vzgojno-izobraževalnega dela opredeli kot načine organiziranja pouka, pri katerih so jasni položaji in vloge med učitelji in učenci ter razmerja med njimi. V odnosu do učnih metod, o katerih pišemo v nadaljevanju poglavja, jih dojemamo kot sestavni del teh. Avtor nadaljuje, da učne oblike dela ne nastanejo same po sebi, temveč so rezultat učiteljeve oziroma vzgojiteljeve odločitve.

Harmer (2001) opredeli učne oblike kot:

- frontalna učna oblika,
- individualna učna oblika,
- delo v paru in
- skupinska učna oblika.

Za vsako od navedenih oblik lahko zapišemo tako prednosti kot pomanjkljivosti, pri izbiri in njihovi uporabi pa nam mora biti najpomembnejše vodilo, da odgovarjajo in se skladajo z naravo naloge/zaposlitve.

Frontalna vzgojno-izobraževalna oblika predstavlja obliko dela, ko strokovni delavec dejavnost izvaja istočasno (hkrati) s celim razredom, skupino. Frontalna oblika dela v dijaškem domu je najpogosteje uporabljena oblika dela predvsem takrat, ko z vzgojno skupino delimo pomembne informacije, jih obveščamo, izvajamo sestanke vzgojnih skupini ipd. Posebna vrsta frontalne oblike dela v dijaških domovih je medskupinsko vzgojno delo, ko vzgojitelj deluje vzgojno z dijaki dveh ali več vzgojnih skupin. Vzgojitelj dijake več vzgojnih skupin istočasno obvešča, spodbuja, pojasnjuje ali jim svetuje.

Za **individualno vzgojno-izobraževalno obliko** je značilno, da dijaki opravljajo zaposlitev (nalogo) samostojno in so z učno vsebino v neposrednem stiku, s strokovnim delavcem pa v posrednem. Tak način dela omogoča, da dijak dela, se uči in razvija skladno s svojimi sposobnostmi in v lastnem tempu. V dijaškem domu je taka oblika dela razmeroma velikokrat prisotna v času učnih ur, ko se dijaki samostojno učijo, prav tako pa se opisana oblika dela uporabi, ko vzgojitelj izvaja individualne pogovore z dijaki in svetovanja.

Delo v paru pomeni delo v manjši skupini, ki je sestavljena iz dveh dijakov. Delo v paru je dokaj zapostavljena oblika dela, in to kljub temu, da avtorji poudarjajo njene prednosti in trdijo, da je uporabna v skoraj vseh etapah učenja. V dijaškem domu se takšna oblika dela pojavlja pretežno v času učnih ur, ko dijaki izvajajo medsebojno pomoč, ko dijak pomaga drugemu dijaku usvojiti ali utrditi določeno učno snov.

Skupinska vzgojno-izobraževalna oblika pomeni obliko učenja, ko dijaki v manjših skupinah izvajajo dodeljene naloge/dejavnosti in nato o rezultatih poročajo drugim sošolcem. Skupinska oblika dela se v dijaških domovih najpogosteje izvaja na projektnih nalogah ali ob izvajanju vzgojno-izobraževalnih ur in drugih tematskih delavnicah.

Primer organizacije tematske ure z vidika sočasne uporabe več oblik dela ob uporabi šestih korakov (povzeto in prirejeno po Plešec Gasparovič, 2019)

	Oblika dela	Dejavnosti
1. korak	Frontalni uvod	Vzgojitelj predstavi namen in cilje dejavnosti. Natančno predstavi način dela. Dijake preko vsebinskega uvoda motivira za tematiko.
2. korak	Razdelitev v skupine	Vzgojitelj dijake razdeli v skupine. Skupine so si po moči enakovredne.
3. korak	Delo po skupinah	Dijaki izvajajo dejavnost, oblikujejo ugotovitve, pripravijo poročilo, določijo poročevalca.
4. korak	Poročanje o ugotovitvah	Poročevalci skupin drugim predstavijo ugotovitve.
5. korak	Frontalno povzemanje in sinteza ugotovitev	Vzgojitelj povzame ključne ugotovitve vsake skupine ter skuša najti skupno sintezo.
6. korak	Skupinsko ovrednotenje dela	Dijaki pod vodstvom vzgojitelja analizirajo doseganje učnih ciljev z vidika posameznega dijaka, z vidika skupine in z vidika celotne skupine. Ovrednotijo učinkovitost dela v skupini in medsebojno sodelovanje.

Za vzgojitelje, ki so postavljeni tako v vlogo organizatorja vzgojno-izobraževalnih vsebin kot usmerjevalca učnih procesov dijakov je pomembno, da ostajajo prožni in fleksibilni ob uvajanju novih oblik dela, predvsem tistih, ki spodbujajo in vodijo v sodelovalno učenje, ter tako prispevajo h gradnji učeče se skupnosti dijaškega doma. Vzgojitelju ni treba vedno izvajati »čiste« oblike dela, ampak je smiselno in zaželeno, da se kdaj odloči tudi za sočasno uporabo več oblik dela.

Individualizirano učno-vzgojno delo z dijakom

Vzgojne skupine so nekakšna zbirka posameznikov. Vsak dijak je individualen, neponovljiv, s svojimi sposobnostmi, značilnostmi in posebnostmi.

Individualizacija učno-vzgojnega procesa po mnenju Strmčnika (1993) pomeni »didaktično načelo«, ki od vzgojitelja zahteva, da med dijaki uzre razlike, jih spoštuje in razvija ter ob tem prilagaja skupno učno-vzgojno delovanje glede na posebnosti in potrebe vsakega posameznega dijaka.

Individualizirano delo vzgojitelja s posameznim dijakom vzgojitelju omogoča, da poglobljeno spozna in spremlja dijaka (z vidika zastavljenih ciljev dijaka za tekoče šolsko leto, učnega uspeha), ovrednoti njegove težave in vzgojne probleme ter mu poda poglobljeno individualizirano povratno informacijo. Vzgojitelj preko individualiziranega dela pripravi in izvede dejavnosti tako, da jih prilagodi dijakovim sposobnostim, interesu, tempu in učnemu stilu. Vloga vzgojitelja v procesu individualiziranega dela z dijakom je predvsem spodbujevalna in usmerjevalna, pomembno pa je tudi, da vzgojitelj dijake navaja na samostojnost in vztrajnost, tudi takrat, ko naletijo na izzive ali težave.

Individualizirano učno-vzgojno delovanje v dijaških domovih je načrtovano na podlagi individualnih vzgojnih načrtov dijakov (glej Priloga 3). Omenjeni načrti nimajo predpisane in poenotene oblike, temveč so rezultat vzgojiteljeve avtonomije. Namenjeni so načrti individualizaciji učno-vzgojnega dela v dijaških domovih.

Individualizacija učno-vzgojnega delovanja v dijaških domovih vključuje:

- Vzpostavljanje in vzdrževanje pristnega odnosa med dijakom in vzgojiteljem preko individualnih formalnih in neformalnih pogovorov: spremljanje, spodbujanje, podpiranje, opogumljanje, konstruktivno reševanje konfliktov.
- Spodbujanje k aktivnemu vključevanju v domsko življenje: vključevanje v interesne dejavnosti, sodelovanje pri različnih projektih, seznanjanje in spodbujanje za sodelovanje na natečajih, razpisih.
- Nudenje učne pomoči: na različnih predmetnih področjih, pomoč in svetovanje pri iskanju inštrukcij ali drugih oblik učne pomoči, spodbujanje k učni pomoči med dijaki.
- Izvajanje tematskih delavnic, ki spodbujajo samostojnost in odgovornost dijakov do organizacije lastnega učenja.
- Redno sodelovanje s starši/skrbniki dijaka, vključevanje svetovalne službe, sprotna izmenjava informacij z razredniki dijakov.

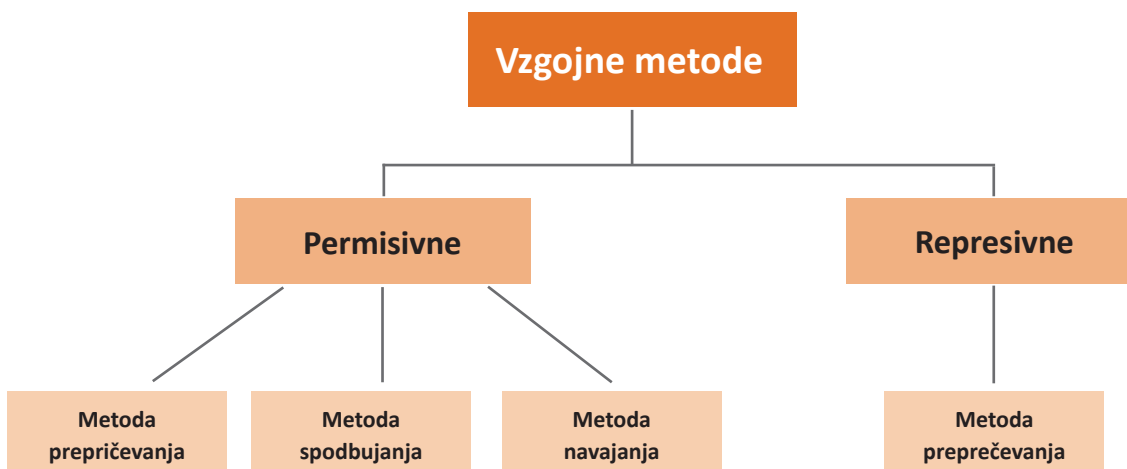
Individualizacija učno-vzgojnega procesa pomeni prilagajanje posameznemu dijaku z namenom optimalnega razvoja. Ob številnih prednostih individualizacija dela od vzgojitelja zahteva daljši čas za pripravo in tudi z vidika porabe časa ni najekonomičnejša.

Metode dela v dijaških domovih

Delo vzgojitelja v dijaških domovih je razmeroma enakovredno razpršeno v smeri dveh procesov: vzgajanja in izobraževanja. Kljub temu da vzgojiteljeva ključna naloga ni posredovanje znanja, kot je na primer učiteljeva, mora vzgojitelj vseeno razumeti in biti kompetenten na področju učnih metod dela, predvsem za izvajanje popoldanskih aktivnosti z dijaki, ki niso vezane na šolsko delo. Lahko bi trdili, da je torej vzgojiteljeva temeljna naloga v odnosu do dijaka vzgajanje, na drugi strani pa vemo, da se proces namerne vzgoje (načrtnega vplivanja na oblikovanje posameznikove osebnosti) konča do šestega leta starosti. Po našem mnenju je vzgojni moment (rezultat) odnosa dijak – vzgojitelj posledica procesa vodenja (voditeljstva) vzgojitelja, ki ima, ravno tako kot proces namerne in načrtno vzgoje, v ozadju smoter (okvir) vzgojnega delovanja. Postavljanje osebnih meja vzgojiteljev in dijakov se tako uresničuje preko vzgojnih metod (metod socialnega učenja), ki morajo biti podobno kot učne metode, izbrane premišljeno.

Vzgojne metode

Z namenom, da bi vplivali na vedenje mladostnikov, vzgojitelji uporabljamo ustrezne vzgojne postopke, njihova izbira pa mora biti podprta tako s pedagoškimi in psihološkimi spoznanji kot tudi z našimi lastnimi prepričanji in poznavanjem posameznih dijakov. Vsako naše vzgojno delovanje temelji na dveh silah: permissivni in represivni, ki se v praksi prepletata.

K permisivnim vzgojnim metodam uvrščamo (povzeto po Retuznik Bozovičar in Krajnc, 2010):

- **Metodo prepričevanja**, ki temelji na sproščenem odnosu, katerega namen je, da posameznika prepričamo, da kritično vrednoti, premišljuje, in vodi k razvijanju mnenj in stališč, ki postanejo subjektivno prepričanje posameznika. Sredstva prepričevanja so: znanje, zgled ter kritika in samokritika.
- **Metoda navajanja**: posameznika vodi v neposredno dejavnost, ki jo izvaja večkrat, in sicer z namenom, da postane avtomatizirana. Med vrste navad uvrščamo: učne, delovne, higienske, kulturne, zdravstvene.
- **Metoda spodbujanja**: na posameznika deluje izjemno motivirajoče, daje voljo in zagon za opravljeno delo ter krepi samozavest. Med sredstva spodbujanja uvrščamo: ugoden stik, pohvala, nagrada, obljuba, javno priznanje.

Kot represivno vzgojno metodo pa opredeljujemo:

- **Metodo preprečevanja**: ta se uporabi takrat, ko smo izčrpali vse permisivne vzgojne metode in ko posameznik ali skupina začnejo kazati znake škodljivega ali zaskrbljujočega vedenja in ravnanja. Sredstva metode preprečevanja so: vzgojni nadzor, prepoved, opozorilo, grožnja, kazen.

Kakšno bo naše vzgojno delovanje oziroma kako bomo v praksi izmenjevali permisivne in represivne metode vzgajanja, je odvisno tudi od našega stila vodenja. Vzgojiteljev prevladujoči stil vodenja namreč napoveduje:

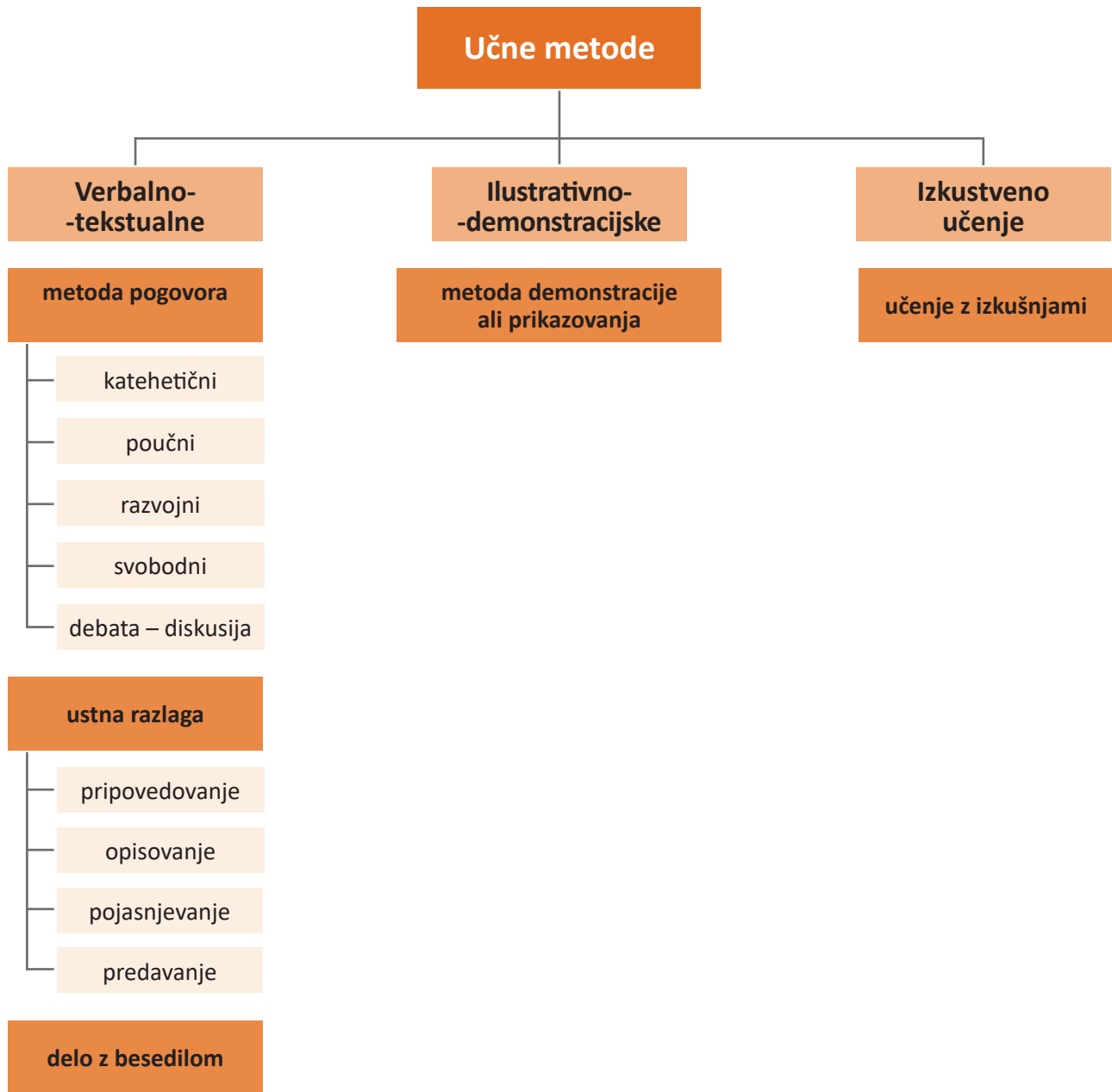
- odnos do dijaka (enakovreden odnos z dijakom ali nadvladovanje oziroma zloraba hierarhičnega položaja, ki nam je dan);
- način komunikacije (dialog ali pridigarski monolog);
- raven vključenosti dijaka pri sprejemanju odločitev (je vključen ali ni vključen v sprejemanje dogovorov, pravil, odločitev);
- izbiro vzgojnih metod (kaznovanje, graja ali sodelovanje, iskanje skupnih rešitev);
- vrsto avtoritete (avtoriteta, ki je osnovana na zaupanju in spoštovanju, ali avtoriteta, osnovana na strahospoštovanju).

Učne metode

Didaktika učne metode utemelji kot s teoretičnega vidika utemeljene in preizkušene načine dela tako učiteljev kot tudi učencev, ki so usmerjeni k doseganju učnih ciljev in nalog pouka. Metode dela pomenijo način načrtnega ravnanja, to pa je usmerjeno v določen cilj, zato morajo biti načrtne in premišljene. Različni avtorji definirajo učne metode različno in tudi njihova klasifikacija se deli glede na različne kriterije.

Ana Tomić (2003) razdeli učne metode po strukturi, glede na to, iz kakšnega vira pride informacija do učenca, in sicer na:

- verbalno-kontekstualne (v ozadju je besedilo);
- ilustrativno-demonstracijske (v ozadju je prikaz fotografij, demonstracija postopka);
- laboratorijsko-eksperimentalne (v ozadju je izvedba eksperimenta);
- izkustveno učenje (v ozadju je konkretna izkušnja učenca, tukaj in zdaj).

Zgornja infografika prikazuje nekatere najpogosteje uporabljene učne metode v dijaških domovih. Metode dela so eden ključnih didaktičnih pojavov in jim didaktika namenja veliko pozornosti, predvsem zato ker njihova ustrezna izbira in kakovostna izvedba vplivata na vzgojno-izobraževalni proces in doseganje zastavljenih ciljev.

Za učinkovito vzgojno delovanje vzgojitelja je pomembno, da vzgojitelj premišljeno kombinira različne učne metode dela, in sicer z vidika izbire učnih oblik na eni strani in poznavanja dijaka oziroma skupine dijakov, v kateri deluje.

Viri in literatura

- Blažič, M., Ivanuš Grmek, M., Kramar, M., in Strmčnik, F. (2003). *Didaktika:visokošolski učbenik*. Novo Mesto: Visokošolsko središče, Inštitut za raziskovalno in razvojno delo.
- Harmer, J. (2001). *The Practise of English Language Teaching*. Harlow: Pearson Longman.
- Kramar, M. (2009). *Pouk*. Nova Gorica: Educa.
- Plešec Gasparič, R. (2019). *Učne oblike v tradicionalnem učnem procesu in pri didaktični inovaciji obrnjeno učenje in poučevanje*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Retuznik Bozovičar, A., in Krajnc, M. (2010). *V krogu življenja: pedagogika in pedagoški pristopi v predšolskem obdobju*. Velenje: Modart.
- Svetič, N. (2014). *Učna diferenciacija in individualizacija z vidika učiteljevih izkušenj in presoje lastne kompetentnosti*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Strmčnik, F. (1993). *Učna diferenciacija in individualizacija v naši osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Tomič, A. (2003). *Izbrana poglavja didaktike*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

7 POMEN SODELOVANJA S STARŠI

Maja Marc

Dijaški dom je odgovoren za osebni in socialni razvoj dijakov. Naloga dijaškega doma je torej predvsem vzgojna. Z vidika doseganja optimalnega razvoja dijakov je nujno potrebno, da je mladostnik deležen celovite oskrbe in empatičnega spremljanja ves čas bivanja v dijaškem domu. Za marsikaterega vzgojitelja je lahko vloga dialoškega partnerja v odnosu s starši stresna, saj se mora v njej pokazati kot človek na eni strani in kot pedagog na drugi. Poklic vzgojitelja v dijaških domovih zahteva, da stopamo v odnose s starši vseh dijakov, ne glede na osebne preference in ne glede na zasebno sfero družin. Vse to pa od vzgojitelja zahteva veliko mero odprtosti in strpnosti ter čim manj predsodkov.

Pomen dobrega sodelovanja med strokovnimi delavci dijaškega doma (ali katerekoli druge pedagoške institucije) je velik. Številne raziskave so pokazale, da je vzgojno-izobraževalni vpliv družine na otroka tako velik, da ga ne more nadomestiti ali v celoti prevzeti druga institucija. Po drugi strani pa vzgojitelji in starši sodelujejo zato, da bi kvalitativno izboljšali otrokove koristi v institucionalizirani ponudbi. Starši dijakov in vzgojitelji v dijaških domovih vplivajo na oblikovanje dijakove osebnosti, stališč, prepričanj in mnenj, in to ne samo preko vzgojnih postopkov, temveč predvsem preko zgleda in zaupanja ter zadovoljstva, ki si ga izkazujejo v medsebojnih odnosih.

Med pedagoškimi institucijami (vrtci, šolami, dijaškimi domovi) obstajajo velike razlike v njihovem delu in vzdušju, kljub temu pa izkušnje kažejo, da so za nezadovoljive odnose med učitelji in učenci oziroma vzgojitelji in starši praviloma krivi isti elementi. Nesoglasja, konflikti in spori se najpogosteje izrazijo takrat, ko se v odnosu med vzgojiteljem in dijakom pojavijo nesoglasja in strokovni delavci ne vedo, kaj storiti za izboljšanje odnosa, oziroma načini, ki so se jih že poslužili, ne delujejo.

Družine dijakov, ki bivajo v dijaških domovih, so si različne: tako iz socialnega, ekonomskega kot tudi kulturnega vidika. Prav te razlike pa dokazano vplivajo na različne odnose med pedagoškimi institucijami in starši. Tako Elsebeth Jensen in Helle Jensen (2011) kot tudi Špela Razpotnik idr. (2015) navajajo raziskave, ki dokazujejo, da pedagoški delavci bolje navezujejo stike in sodelujejo s starši, ki so socialno bolj situirani, kot s tistimi, ki prihajajo iz socialno in ekonomsko šibkejšega okolja. Strinjamo se z omenjenimi avtorji in poudarjamo, da mora vzgojitelj pokazati zanimanje in sodelovati z vsemi ne glede na razlike in posebnosti, ki jih starši prinašajo s seboj, saj je prav to povezano z vzgojiteljevo nadrejeno odgovornostjo za kakovost odnosa.

Najpogostejše formalne oblike sodelovanja med starši in vzgojitelji v dijaških domovih so:

- roditeljski sestanki: ob začetku leta, ob vselitvi novincev, tematski roditeljski sestanki;
- pogovorne ure: pogovori o posameznem dijaku, njegovi šolski uspešnosti, socialni vključenosti, vzgojni problematiki;
- multidisciplinarni timi: ko so poleg staršev dijakov in vzgojiteljev prisotne tudi druge službe, kot so šolski svetovalni delavci, Centri za socialno delo, zdravstvene institucije, policija.

Poleg formalnih oblik sodelovanja si starši in vzgojitelji informacije o dijaku izmenjajo tudi preko neformalnega sodelovanja v obliki telefonskih pogovorov, elektronskih sporočil ali kratkotrajnih srečanj, ob prihodu in odhodu dijakov iz dijaškega doma.

Po mnenju avtoric Elsebeth Jensen in Helle Jensen (2011) je temelj za dobro delo s starši sposobnost pedagoga, da mu uspe ustvariti enakovredne odnose ter da o strokovnih vprašanjih s starši govori jasno in nedvoumno. Biti dialoški partner v odnosu s starši je lahko stresna naloga, saj se moramo takrat pokazati tudi kot ljudje, kot osebnosti ter se zavedati, da v odnose vstopamo z vsemi starši, ne glede na osebne preference.

Starši in vzgojitelji so dragoceni partnerji v večanju otrokovega vzgojno-izobraževalnega izkupička. Starši veliko vedo o svojem otroku, saj ga poznajo od rojstva in so ga imeli priložnost spoznati v različnih situacijah: ko je sam, pri druženju z odraslimi, s sorojenci, v družbi prijateljev. Prav tako so starši tisti, ki poznajo otrokove posebnosti, tako zdravstvene kot tudi socialne, in za vzgojitelje je pomembno, da so o njih seznanjeni, saj lahko bistveno vplivajo na vzpostavitev in razvoj odnosa med vzgojitelje in dijakom. Na drugi strani pa imajo vzgojitelji, zaradi svoje izobrazbe in strokovnih izkušenj, veliko znanja in vedenja o mladostnikih, o njihovem razvoju in vzgoji (vplivanju). Poleg tega so vzgojitelji tisti, ki med tednom preživijo velik del dneva z njim, medtem ko se družijo s svojimi vrstniki, se učijo in razvijajo. Otroku, ki med tednom biva v dijaškem domu torej živi in obstaja v dveh perspektivah, zato je pomembno, da si starši in vzgojitelji izmenjujejo svoje poglede.

Dialog, sodelovanje in odgovornost za odnos

Dialog med starši in vzgojitelji je dialog, ki poteka v okviru profesionalnega odnosa in predstavlja odnos med strokovnjakom in laikom. Slednje pomeni, da je odnos asimetričen, in sicer vzgojitelj nastopa v svoji poklicni vlogi, starš pa kot starš, ne glede na izobrazbo in poklic, ki ga opravlja. V odnosih, kjer imajo vzgojitelji večjo moč, načeloma prevzemajo s tem tudi odgovornost za njegovo kakovost. Je pa odnos med starši in vzgojitelji tudi odnos med odraslimi ljudmi, zato strokovnjak ne nosi celotne odgovornosti. Večja moč vzgojitelja prihaja predvsem iz njegove odgovornosti, da v dialog prinese potrebne vrednote, predvsem enakovrednost in spoštovanje.

Enakovreden dialog je najlažje vzpostaviti takrat, kadar pedagog nastopi s svojo poklicno in osebno integriteto. Dosežemo ga lahko le tedaj, ko spoštovanje izkazujejo obema stranema – staršem in sebi. Vzgojitelj v tem primeru mora prvi pokazati dober zgled in najlažje bo spoštovanje do sebe izkazal z iskrenostjo do staršev.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Primer dveh »monologov«³ na levi in dialoga na desni

(prirejeno po Jensen in Jensen, 2011)

Starši: »Meniva, da Andreas pri učnih urah ne dobi tiste pomoči, ki bi jo potreboval.«

Tina: »Že mogoče, vendar je v skupini veliko dijakov in tudi oni se morajo potruditi in poslušati mojo razlago in nasvete, ne morem pomagati vsem naenkrat.«

Starši: »Razumeva, vendar Andreas pravi, da je v skupini tak hrup, da vas ne sliši in se ne more zbrati za učenje.«

Tina: »Tu si je Andreas tudi sam kriv. Zelo težko sedi pri miru, težko pa se tudi zbere in pripravi na učenje. Veliko časa potrebuje, da poišče puščico in knjige; in večkrat ne najde tistega, kar potrebuje.«

Starši: »Ja, toda v vzgojni skupini njegove sestre, ki je tudi bivala v dijaškem domu, je bilo 24 dijakov, pa tam ni bilo nikoli nobenih težav. Vedno so vedeli, kdaj se začnejo učne ure, dobili so učno pomoč ...«

Tina: »To vedo tudi moji dijaki, pa vendar niso vsi pravočasno pripravljene ...«

Starši: »Meniva, da Andreas pri učnih urah ne dobi tiste pomoči, ki bi jo potreboval.«

Tina: »Žal mi je, da to slišim. Rada pa bi vedela malo več. Mi lahko natančneje pojasnite, kaj imate v mislih?«

Starši: »Pri učnih urah je v skupini zelo hrupno, Andreas potrebuje mir, da se lahko koncentrira.«

Tina: »Da, res je včasih bolj hrupno, kot si želim. To poskušam spremeniti, vendar mi še ne uspeva dovolj. Ali je Andreas rekel, kaj bi mu morda pomagalo – ali pa imate morda sami kakšno idejo?«

Starši: »Ne, nimava. Ali ni za to odgovoren dijaški dom?«

Tina: »Prav imate. Vendar zdaj ko gre za vašega sina, potrebujem vaše partnersko sodelovanje. Prepričana sem namreč, da imate že nekaj izkušenj s tem, kako se najbolje uči, in to bi, če je le mogoče, rada uporabila tudi v skupini.«

Preberite zgornja pogovora med starši in svetovalno delavko Tino ter skušajte odgovoriti na spodnja vprašanja.

Razmislite, v katerem primeru gre za dva ločena »monologa« in kje za dialog.

Kaj je tisto, kar vam v zgornjih primerih daje vedeti, da sta obe strani slišani?

Opišite starše, s katerimi ste nazadnje imeli težave v komunikaciji in nikakor niste našli skupnih zaključkov.

Kako ste se takrat odzvali, kaj je to pomenilo za vas?

Kako bi lahko lažje razumeli te starše in njihov odziv?

³ Ne gre dobesedno za monolog, vseeno pa uporabimo ta izraz zato, ker želimo ponazoriti, da se sogovorca ne slišita oz. govorita drug mimo drugega.

Zgornja pogovora med starši in svetovalno delavko v stolpcu levo prikazujeta dva »monologa«, ki potekata vzporedno, udeleženci postajajo vse bolj frustrirani, med seboj se ne slišijo in pogovor ne poteka, kot bi bilo potrebno. Tako učiteljica kot starši iščejo krivce ter so postavljeni v obrambni položaj. Na desni strani pa je prikazan primer dialoga. Svetovalni delavki Tini je v zgornjem primeru uspelo vzpostaviti dialog, saj besed staršev ni takoj dojemala kot kritiko svojega dela, temveč je na eni strani ohranjala stik s sabo, na drugi strani pa je bila odprta in se je zanimala za vidik staršev.

Vloga vzgojitelja kot gostitelja pogovora je tudi ta, da navzoče predstavi in poskrbi, da se spoznajo med sabo ter da razumejo vloge med njimi. Vsebina pogovora mora biti sestavljena iz (povzeto po Jensen in Jensen, 2011):

- uvoda: v njem ustvarimo medsebojni stik in predstavimo dnevni red,
- jedra: osrednji del posameznega srečanja predstavlja dialog, v katerem obe strani predstavita svoje vidike in jih poslušata,
- zaključka: zaključek gladko napovemo in čas namenimo tudi vrednotenju pogovora ter morebitnim dogovorom oziroma nadaljnjemu ukrepanju.

V času dialoga mora biti vzgojitelj pozoren na počutje staršev ter omogočati, da do besede prihajajo vsi. To pomeni, da jih z zanimanjem posluša, je sposoben empatije ter ob koncu zaobjame njihov pogled na tematiko in se tako prepriča, da je slišano ustrezno razumel. To je še posebej pomembno takrat, ko s starši izvajamo problemsko naravnani pogovor ali pogovor o težkih temah. Starši in vzgojitelji takrat prevzemajo enako odgovornost za to, da dijak dobi čim ustrežnejšo obravnavo. Za dijaka je zelo pomembno, da lahko začuti, da je vzgojiteljem in njegovim staršem uspelo vzpostaviti stik v njegovo dobro.

Viri in literatura

Jensen, E., in Jensen, H. (2011). *Dialog s starši*. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.

Juul, J., in Jensen, H. (2009). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Ljubljana: Didakta.

Juul, J. (2014). *Šolski infarkt – kaj lahko storimo, da bo šlo otrokom, staršem in učiteljem bolje*. Celovec: Mohorjeva družba.

Razpotnik, Š., Turnšek, N., Rapuš Pavel, J., in Poljšak Škrabar, O. (2015). Potrebe ranljivih družin in odzivi vzgojno-izobraževalnega sistema. V Devjak, T. (ur.), *Vpliv družbenih sprememb na vzgojo in izobraževanje*, str. 309–324. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

8 SVETOVALNA SLUŽBA V DIJAŠKIH DOMOVIH

Katarina Filej, Samo Lesar, Maja Marc

Svetovalna služba v dijaškem domu sodeluje z dijaki, starši, vzgojitelji in ravnateljem ter s tem skuša pomagati pri doseganju zastavljenih ciljev vsakega dijaškega doma. Svetovalna služba dijaškega doma naj bi poleg reševanja kompleksnih težav delovala preventivno, predvsem z različnimi preventivnimi vsebinami za dijake, evalvirala učni uspeh, področje vpisa in izpisa ter prevzemala del skrbi za kulturo in klimo dijaškega doma v celoti. Kompleksne težave, s katerimi se svetovalna služba ukvarja, postajajo iz leta v leto zahtevnejše, kar se kaže tako pri težavah povezovanja med različnimi podsistemi v dijaškem domu kot tudi pri opravljanju vseh zahtevanih nalog, predvsem tistih s področja preventive in evalvacije.

Namen svetovalne službe v dijaških domovih

Svetovalna služba v dijaških domovih poskuša pomagati pri optimalnem razvoju dijakov, ki bivajo v dijaškem domu. Pri tem sodeluje tako z dijaki kot vzgojitelji, starši in drugimi zunanjimi institucijami (srednjimi šolami, CSD-ji, nevladnimi organizacijami, zdravstveni ustanovami). Poleg svetovanja dijakom in staršem so pri dejavnostih pomoči naloge svetovalne službe pogosto usmerjene v povezovanje, koordiniranje in sodelovanje pri razreševanju kompleksnih pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj, ki se pojavljajo pri dijakih. Svetovalna služba je lahko tudi samo vmesna postaja, predvsem za tiste dijake, ki s svetovalno službo ne želijo sodelovati. V tem primeru jim svetovalna služba pomaga poiskati vire pomoči v okolici. Svetovalna služba pri svojem delu upošteva določila in usmeritve, zapisane v Programskih smernicah svetovalne službe v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih (2008).

Naloge svetovalne službe

Dejavnosti svetovanja in pomoči, ki potekajo ob vzgojnih težavah, s katerimi se tako vzgojitelji kot dijaki obračajo na svetovalno službo, so samo eno izmed področij, ki naj bi jih svetovalna služba v dijaških domovih opravljala.

Naloge svetovalnega dela naj bi bile usmerjene tudi in predvsem v razvojne in preventivne dejavnosti in dejavnosti evalvacije. Izvedba obsega nalog svetovalnega delavca je odvisna od deleža zaposlitve, dodatnih nalog vodstva, kulture in klime posameznega dijaškega doma ter letnega delovnega načrta dijaškega doma.

Osrednje naloge s področja svetovalnega dela v primeru 100-odstotnega obsega zaposlitve so:

- **Vpis v dijaški dom:** vsebuje intervjuje/uvodne razgovore z učenci in starši, pripravo dokumentacije za vpis (nastanitvene pogodbe, sklepi o sprejemu, uvodni vprašalniki) in vodenje postopka omejitve vpisa. Svetovalni delavec ureja prepis in izpis dijakov, pripravlja in ureja subvencije plačila oskrbnine, vodi evidenco o prijavljenih kandidatih za sprejem ter evidenco o sprejetih kandidatih. Po končanem vpisu oblikuje vzgojne skupine.
- **Individualno delo z dijaki:** zajema podporo in svetovanje dijakom pri razreševanju osebnih, razvojnih ali situacijskih težav, pri učnem neuspehu (pomoč pri tehnikah in strategijah učenja), prešolanju, individualno svetovanje dijakom zaključnih letnikov o nadaljevanju študija ali iskanju zaposlitve, obravnava dijakov, ki kršijo domski red (sodelovanje pri vzgojnem obravnavanju, pisanje mnenj), pomoč pri reševanju socialno-ekonomskih problemov dijakov itd.
- **Skupinske oblike dela z dijaki:** se nanašajo na sodelovanje pri razreševanju kompleksnih vprašanj v sobnih kolektivih, pri sestankih vzgojnih skupin ob reševanju aktualnih težav, oblikovanje in vodenje skupine dijakov pri različnih dejavnostih v dijaškem domu, izvajanje preventivnih delavnic itd.
- **Posvetovalno delo z vzgojitelji:** zajema posvetovalne pogovore z vzgojitelji, sodelovanje pri vzgojnem obravnavanju dijakov, pri pripravi interesnih dejavnosti ali drugih vsebin za dijake, pri razreševanju konfliktov in različnih problemskih situacij. Svetovalni delavec lahko organizira supervizije za strokovne delavce dijaškega doma in na njih tudi sodeluje, redno sodeluje na sejah vzgojiteljskega zbora, na strokovnih aktivih, sodeluje pri ugotavljanju potreb po dodatnem strokovnem izobraževanju za vzgojitelje in organizacije.
- **Svetovalno delo s starši:** pri sodelovanju s starši se svetovalni delavec usmerja v organizacijo in vodenje strokovnih timov, v katerih sodelujejo tudi starši, svetuje staršem v zvezi z razvojnimi izzivi dijaka (pomoč pri vzgojnih težavah, pomoč pri reševanju aktualnih težav v zvezi z bivanjem otroka v dijaškem domu, prešolanje, menjava dijaškega doma), informira in pomaga staršem glede možnosti pridobivanja štipendij, socialnih pomoči itd.
- **Sodelovanje z zunanjimi institucijami:** v prvi vrsti predvsem z drugimi dijaškimi domovi, s srednjimi šolami in s šolskimi svetovalnimi delavkami, po potrebi sodeluje s Centri za socialno delo ter z Ministrstvom za vzgojo in izobraževanje. V posebnih primerih sodeluje tudi s Svetovalnim centrom za otroke, mladostnike in starše, z različnimi zdravstvenimi ustanovami, ZPM Ljubljana Moste-Polje (projekt »Botrstvo«), s stanovanjskimi skupinami in z različnimi nevladnimi organizacijami.
- **Načrtovanje, spremljanje in evalviranje** svojega dela ter nekaterih področij dela dijaškega doma. Letni delovni načrt svetovalnega dela, zapisan ob začetku šolskega leta, je osnova za evalvacijo zastavljenih nalog in ciljev v letnem poročilu. Običajno svetovalni delavec sodeluje pri pripravi Letnega delovnega načrta dijaškega doma, v posvetovanju z vzgojitelji oblikuje vzgojne skupine, sodeluje pri menjavah dijakov med vzgojnimi skupinami. Lahko vodi organizacijo informativnega dneva ali sodeluje pri njej, lahko sodeluje v akcijah informiranja širše javnosti o delu dijaškega doma.

- **Analitične naloge:** naloge, ki jih lahko opravlja svetovalni delavec, obsegajo analizo učne uspešnosti, analizo izpisa dijakov, analiza obiska na informativnih dnevih, analizo prijavljenih novicev in vpisanih dijakov. Svetovalni delavec lahko pripravlja analize svetovalnega dela ter drugih psihosocialnih problematik dijakov.

Kdaj se obrniti na svetovalnega delavca

Dejavnosti svetovalne službe se v marsikaterem delu tesno prepletajo z vzgojnim delovanjem matičnih vzgojiteljev. Vzgojitelji imajo vedno možnost, da se pri vzgojnih dilemah in drugih vprašanih obrnejo na svetovalno službo. Za sodelovanje med svetovalno službo in vzgojitelji velja načelo prostovoljnosti, kar pomeni, da vzgojitelj v svetovalni odnos s svetovalno službo vstopa prostovoljno. Pri zaznavi nasilja med dijaki ali v družini dijaka pa je po protokolu Pravilnika o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (2009) treba obvestiti svetovalno službo, v primeru odsotnosti te pa ravnatelja.

Najpogosteje se vzgojitelji obrnejo na svetovalno službo v primeru zahtevnih, kompleksnih težav dijakov, pri katerih si želijo posvetovanja, podpore, dodatnega strokovnega mnenja ali samo v želji razbremenitve in podelitve informacij.

V večini primerov se dijaki ob soočanju s težavami najprej obrnejo na matične vzgojitelje, ki jim pogosto pomagajo do te mere, da svetovalne službe niti ne potrebujejo. Če vzgojitelj oceni, da je problem preveč kompleksen in da mu samemu ne bo uspelo ponuditi ustrezne pomoči dijaku pri reševanju težave, lahko v pomoč vključijo svetovalno službo. Obstaja tudi manjši del dijakov, ki težav ne razkrije vzgojitelju, ampak se takoj obrne na svetovalno službo. Občasno je to tako, ker dijaki ocenijo, da imajo težavo, ki je vzgojitelj ne zmore rešiti, občasno pa so razlogi drugačni. V redkih primerih se dijaki na svetovalno službo obrnejo tudi zato, ker svojih težav ne želijo zaupati vzgojitelju. Na tem mestu je treba omeniti načelo zaupnosti med svetovalcem in svetovancem, ki je pogoj, da se svetovalni odnos sploh lahko vzpostavi. Svetovalna služba lahko samo na podlagi dogovora z dijakom obvesti vzgojitelja o vsebini pogovora, ki je potekal z dijakom. Izjema so primeri, ko je ogrožena varnost dijaka oziroma nekoga drugega.

Tako starši kot tudi dijaki sami se občasno v svetovalni službi oglasijo zaradi posredovanja pri iskanju podpore zunaj institucije. Svetovalna služba dijaškega doma pomaga tudi pri iskanju psihološke, psihoterapevtske ali psihiatrične podpore (iskanje brezplačne pomoči psihoterapij, pomoč pri naročanju za pregled pri kliničnem psihologu, usmerjanje na prvo psihiatrično pomoč), občasno skupaj s starši in dijaki išče podporo s področja socialne pomoči (Botrstvo – pomoč pri plačilu dijaškega doma, sodelovanje z različnimi CSD-ji glede socialnih pomoči), pomaga dijakom in staršem pri vključevanju v različne dejavnosti nevladnih organizacij (nevladni projekti v okviru zasvojenosti).

IZ TEORIJE V PRAKSO

Protokol ukrepanja ob zaznavi medvrstniškega nasilja v dijaškem domu in naloge svetovalne službe (Povzeto in za dijaške domove prirejeno po Lešnik Mugnaioni idr., 2023)

Pod medvrstniško nasilje prištevamo vsako obliko fizičnega, psihičnega, spolnega, materialnega ali spletnega nasilja, pri kateri se otrok, nad katerim vrstnik oz. vrstniki izvajajo nasilje, počuti ogroženo, nesprejeto, manjvredno, ponižano ipd.

TAKOJŠNJA INTERVENCIJA

a) Naloge strokovnega delavca, ki je zaznal nasilje

Vzgojitelj ali drugi strokovni delavec, ki je nasilje zaznal ali je bil o njem obveščen:

1. Takoj poskrbi za varnost dijaka, tako da: izvede vse potrebne ukrepe za zaščito mladostnika; če je potrebno, pokliče nujno medicinsko pomoč in o zlorabi obvesti njegove starše; se pogovori z dijakom, ki je bil žrtev nasilja in mu nudi čustveno oporo.
2. Isti dan oz. izjemoma naslednji dan po zaznavi nasilja: o dogodku obvesti ravnatelja, vzgojitelje vseh vpletenih dijakov, svetovalno službo dijaškega doma in starše dijaka; naredi zapis dogodka in ga posreduje svetovalni službi dijaškega doma.

b) Naloge svetovalne službe dijaškega doma

Svetovalna služba dijaškega doma isti oz. izjemoma naslednji dan po zaznavi nasilja:

1. po potrebi oblikuje načrt za preprečitev nadaljevanja nasilja;
2. ločeno se pogovori z dijakom, ki je bil žrtev dogodka in povzročiteljem nasilja ter po potrebi z opazovalci dogodka ter izdela zapise pogovorov z namenom razjasnitve situacije.

c) Naloge vodstva vzgojno-izobraževalne institucije

Brez prisotnosti svetovalne službe dijaškega doma oziroma, če svetovalna služba oceni, da je to potrebno, ločene pogovore iz prejšnjega odstavka opravi tudi ravnatelj ali pomočnik ravnatelja.

PROCESNA INTERVENCIJA

a) Naloge svetovalne službe dijaškega doma

Svetovalna služba dijaškega doma prične s svetovalnim delom z dijakom žrtvijo in povzročiteljem nasilja. Na pogovor povabi tudi starše. Svetovalna služba najpozneje v treh delovnih dneh po zaznavi nasilja skliče tim.

PROCESNA INTERVENCIJA

Člani tima so: *svetovalni delavec, vzgojitelj dijaka žrtve ter povzročitelja nasilja, ravnatelj* in po potrebi drugi strokovni delavci. Vodenje tima prevzame svetovalni delavec, ki dejavnosti tima tudi ustrezno dokumentira.

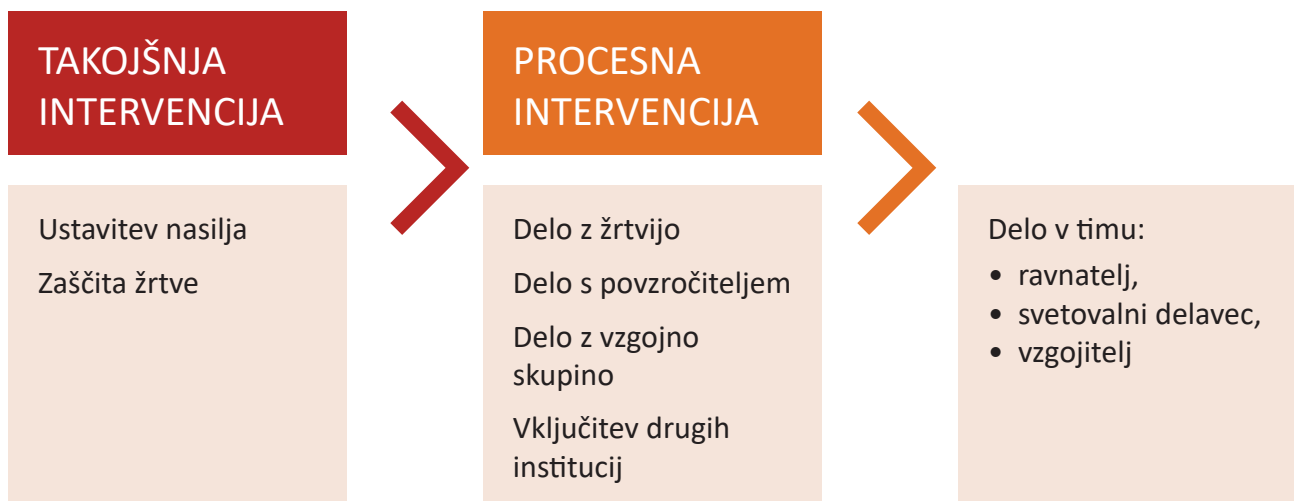
b) Naloge tima

Naloge tima so, da: izdela načrt pomoči za žrtev nasilja; v skladu s predpisi načrtuje vzgojno ukrepanje za povzročitelja; načrtuje delo s starši; načrtuje delo z vzgojnimi skupinami, v katere sta vključeni žrtev, povzročitelj nasilja in opazovalci; sodeluje z zunanjimi institucijami; določi izvajalce nalog; s primerom nasilja seznaniti druge strokovne delavce dijaškega doma.

c) Obveščanje

Če ravnatelj oceni, da dijak (žrtev ali povzročitelj) potrebuje pomoč Centra za socialno delo, ga o dogodku obvesti. Če medvrstniško nasilje vključuje dejanja, ki ustrezajo klasifikaciji kaznivih dejanj oziroma imajo znake prekrškov, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, ravnatelj poleg staršev obvesti še policijo in Center za socialno delo. V teh primerih mora svetovalna služba dijaškega doma v razširjeni tim povabiti k sodelovanju tudi omenjene institucije.

SHEMA UKREPANJA

IZ TEORIJE V PRAKSO

Na lestvici od 1 do 5 označi, kako pogosto se po pomoč in nasvet obrneš k svetovalnemu delavcu dijaškega doma.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

V katerih primerih, si se v zadnjih treh mesecih posvetoval s svetovalnim delavcem?

Kaj konkretno pričakuješ od svetovalnega delavca dijaškega doma?

Viri in literatura

Bezić, T. (2018). Zaključki devetnajste konference Prispevki strok za svetovalno delo v praksi, *Šolsko svetovalno delo*, 22, št. 2, str. 28–36.

Novak, A. (ur.). (2008). *Programske smernice: svetovalna služba v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih*. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na: https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2014/programi/media/pdf/smernice/Programske_smernice_SS.pdf (pridobljeno 22. 8. 2023).

Lešnik Mugnaioni, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E., in Novakovič, T. (2023). *Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (2009). *Uradni list RS*, št. 104/09. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9804> (pridobljeno 22. 8. 2023).

9 DRUGE SLUŽBE V DIJAŠKEM DOMU

Ravnatelj med pedagoškimi in menedžerskimi nalogami

Mag. Nataša Erjavec, mag. Bojana Peruš Marušič

Delovno mesto ravnatelja ali ravnateljice (v nadaljevanju ravnatelj) je v 49. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996) (v nadaljevanju ZOFVI) opredeljeno kot mesto pedagoškega vodje in poslovnega organa javnega zavoda. Gre za odgovoren položaj, saj ravnatelj zastopa in vodi zavod na vseh področjih delovanja. Na večno vprašanje, ali je ravnatelj predvsem pedagoški vodja ali pretežno poslovodja (menedžer), ni mogoče podati eksaktnega odgovora. Vse bolj se zdi, da natančne ločnice med prvim in drugim ni. Meje med menedžmentom in pedagoškim vodenjem ni mogoče potegniti tako, da bi vloge in naloge ravnatelja preprosto razdelili na ene in druge. Še najprimernejše je govoriti o vodenju v izobraževanju kot enotnem pojmu za skupek nalog z naslova pedagoškega vodenja, menedžmenta in ne nazadnje tudi izvajanja vzgojno-izobraževalne politike.

Postati ravnatelj je odgovorna naloga

Ravnatelj je odgovoren za uspešno vodenje – menedžiranje zavoda kot organizacije, kot pedagoški vodja pa za vodenje sodelavcev. Obe vlogi sta enako pomembni. Katera ima prednost, je odvisno od narave naloge, ki jo je treba opraviti, nekoliko pa tudi od subjektivne presoje in nagnjenosti k opravljanju enih ali drugih nalog. V 49. členu ZOFVI-ja so natančno zapisane vse naloge ravnatelja zavoda, tudi pedagoške, ki se smiselno razumejo in uporabljajo tudi za opis nalog ravnatelja dijaških domov, saj so dijaški domovi v Sloveniji del mreže zavodov. Kadar je dijaški dom oblikovan kot organizacijska enota vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki ga sicer vodi direktor, opravlja ravnatelj funkcijo pedagoškega vodje organizacijske enote. Če je javni dijaški dom ustanovljen kot organizacijska enota druge pravne osebe javnega prava oziroma v primerih iz tretjega odstavka 42. člena ZOFVI, se z ustanovitvenim aktom določi, katere naloge bo poleg funkcije pedagoškega vodje še opravljal ravnatelj. Pravice, dolžnosti in obveznosti direktorja in ravnatelja se določijo z aktom o ustanovitvi. Ravnatelj lahko za opravljanje posameznih nalog iz svoje pristojnosti in za nadomeščanje v času odsotnosti pisno pooblasti delavca dijaškega doma. V dijaškem domu se lahko imenuje tudi pomočnik ravnatelja, ki pomaga ravnatelju pri opravljanju poslovnih in pedagoških nalog.

Ravnatelj, pedagoški vodja

Če smo se v prejšnjem odstavku spraševali, ali je pomembnejše menedžiranje ali pedagoško vodenje, se lahko sedaj vprašamo, katere naloge ravnatelja kot pedagoškega vodja so pomembnejše. Pedagoške naloge in njihov obseg so odvisne od proriteta ravnatelja samega, predvsem pa od vizije zavoda in trenutnih potreb.

Zagotovo je ena od osnovnih nalog vodenje vzgojiteljskega zbora. Ravnatelj pri delu in sodelovanju s strokovnimi delavci pridobiva uvid v izvajanje vzgojno-izobraževalnega programa. Seznanja se z napredkom, težavami, potrebami sodelavcev in dijakov. S pomočjo pridobljenih informacij lahko sproti uvaja potrebne spremembe za odpravo težav ali še utrjuje dejanja, ki se pokažejo kot potrebna za uspešno delo. Nenehno spremljanje dela strokovnih delavcev ravnatelju omogoča, da razmišlja o napredku dijaškega doma.

Neposredno delo z dijaki na raznih področjih in projektih, preko pogovorov z vsemi, ki bivajo in delajo v dijaškem domu, sodelovanja v dejavnostih, v domskih organih, v komisijah timskih sestankov, daje ravnatelju neposreden vpogled v počutje in potrebe mladih. Ob srečevanju z njimi lahko ravnatelj razmišlja o razvojnem programu in viziji zavoda ter o realnih možnostih izvajanja trenutnega programa. Sodelavce vzpodbuja k sledenju zastavljenih ciljev in sooblikovanju programa, ki je zapisan v letnem delovnem načrtu dijaškega doma in načrtu dela vzgojnih skupin ter postavljanju kratkoročne in dolgoročne vizije.

Dober uvid v delo strokovnih delavcev in počutje dijakov so osnova za načrtovanje nadaljnjih dejavnosti, nadstandardnih programov, izobraževanj, sodelovanja s starši in različnimi vzgojno-izobraževalnimi ustanovami, zdravstvenimi ter drugimi službami. Prav tako je dober uvid in pregled nad delom osnova za delo tudi z drugimi, nestrokovnimi sodelavci, katerih naloge niso nič manj pomembne za izvajanje vzgojno-izobraževalnega dela.

Delo s sodelavci, zagotavljanje izvajanja vseh pravic zaposlenih, vsakodnevno motiviranje tistih zaposlenih, ki v nekem trenutku to potrebujejo, dajanje pohval in konstruktivnih kritik, ustrezno kadrovanje, skrb za dobro klimo v zavodu, izvajanje zakonodajnih zahtev, spodbujanje sodelovanja in nenehno opominjanje na zastavljene cilje so ključne pedagoške naloge ravnatelja.

Poznavanje delovanja zavoda in seznanjenost z razmišljanjem in vizijo sodelavcev ravnatelju omogoča dobro sodelovanje z dijaki, starši in okolico. Ne nazadnje mu vse to in še več daje možnost in priložnost za nenehno učenje in osebnostno rast.

Ravnatelj, menedžer

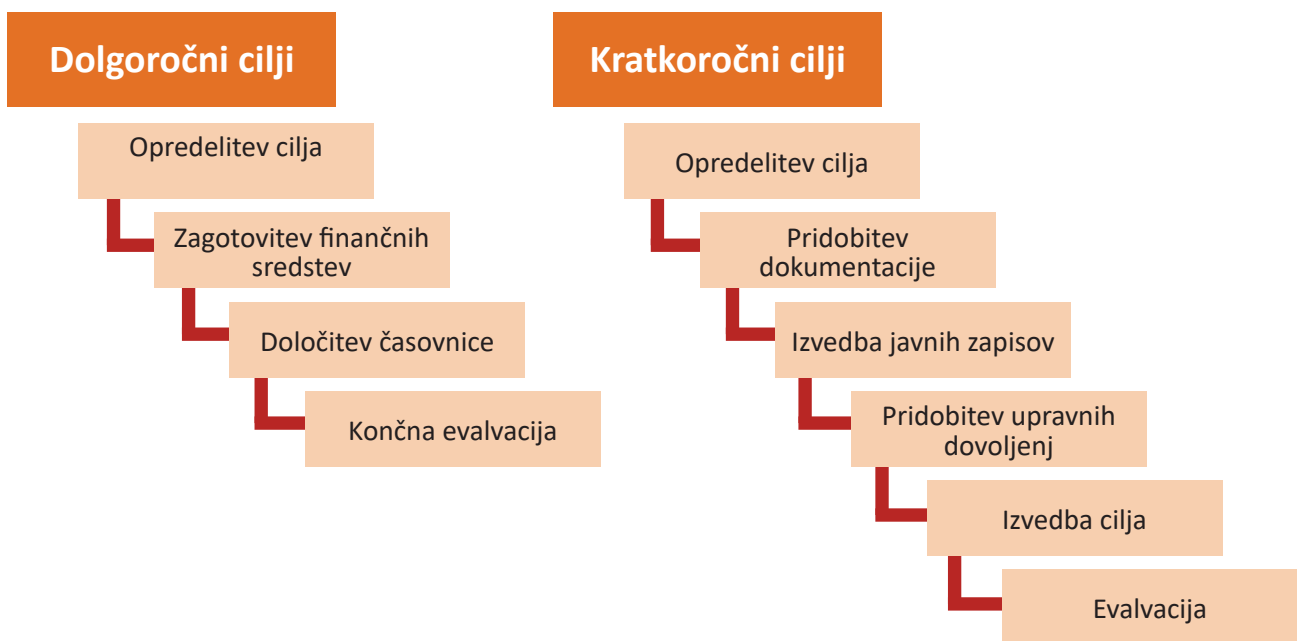
Ob pedagoški komponenti ravnateljevega delovanja je vedno močnejše poudarjena menedžerska komponenta tega specifičnega delovnega mesta. Ravnatelj dijaškega doma se mora ob nastopu dela podrobno seznaniti z dosedanjim delovanjem doma, z geografsko umeščenostjo tega, s šolskim okolišem, v katerega so vpisani bivajoči dijaki, ter predvsem s stanjem objekta, v katerem dom deluje. Odgovornost ravnatelja je, da na osnovi podrobne analize zastavi uresničljive dolgoročne in kratkoročne strateške cilje, ki bodo osnova za delovanje vodstva dijaškega doma v mandatu, ki je ravnatelju zaupan.

Zaradi spreminjajoče se evropske in nacionalne zakonodaje, zaradi sodobnih zahtev po energetske učinkovitosti objektov ter zaradi spreminjajočih se bivalnih in učnih navad posameznikov je odgovornost uspešnega ravnatelja zelo velika, in če k temu prištejemo še prilagajanje zahtevam obstoječega šolskega sistema, potem ugotovimo, da gre za delovno mesto, ki zahteva dinamičnega in sposobnega ravnatelja.

Pred postavitvijo kratko- in dolgoročnih ciljev je treba ugotoviti finančno stanje zavoda ter posledično njegove finančne sposobnosti za izvedbo zastavljenih ciljev. Finančna slika je odvisna od javne službe (številčnosti vpisa dijakov), tržne dejavnosti posameznega doma, financiranja s strani Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, investicijsko vzdrževalnih sredstev Ministrstva za vzgojo in izobraževanje (IVD) ter denarnih sredstev Evropske unije.

Dolgoročni cilji so običajno vezani na časovno obdobje vsaj enega mandata ravnatelja in zahtevajo velika finančna sredstva. V začetnih fazah teh projektov zagotavlja denarna sredstva običajno zavod s svojimi lastnimi sredstvi, pridobljenimi iz tržne dejavnosti. Tovrstni projekti se izvedejo v obdobju več let, zato jih običajno v praksi izvedemo kot skupek manjših ali srednje zahtevnih projektov.

Zahtevnost in ročnost posameznih projektov se razlikuje predvsem v načinu njihovega financiranja, pripravi dokumentacije ter trajanju njihove izvedbe. Pomembno je, da vodstvo natančno opredeli dolgoročne cilje in jih nato razdeli na kratkoročne.

Pridobivanje lastnih sredstev je zagotovljeno z izvajanjem tržne dejavnosti, zato mora ravnatelj skrbeti tudi za uravnoteženo kadrovske sestavo tehničnih služb, kot so čistilci, hišniki, receptorji in kuhinjsko osebje. Finančni presežek, pridobljen z izvajanjem tržne dejavnosti, je po koncu obračunskega leta pravilno in smotrno povrniti in porazdeliti med tehnično osebje na eni strani ter investiranjem v izvedbo prej določenih kratkoročnih ciljev.

Žal vsakodnevno delovanje institucije spremlja vrsta nepredvidenih dejavnikov, posledica katerih so interventni ukrepi, financirani bodisi z lastnimi sredstvi dijaškega doma bodisi z intervencijskimi sredstvi Ministrstva za vzgojo in izobraževanje.

Iz zgoraj zapisanega je razvidno, da je vloga ravnatelja zelo pomembna in da je njegovo delo vse prej kot monotono. Zraven pedagoškega znanja mora ravnatelj imeti zelo dobre poslovodne sposobnosti ter željo po ohranitvi in nadgradnji obstoječega stanja. Izkušnje kažejo, da samo nenehno vlaganje v zaposlene, v dijake in v posodabljanje domske infrastrukture vodi k dobremu počutju vseh deležnikov ter posledično k visoki zasedenosti domskih kapacitet.

Uspešen ravnatelj je vedno v stanju čuječnosti, pripravljen in vešč upravljanja oziroma vodenja vseh niti, ki z usklajenim delovanjem peljejo dijaški dom v pravo smer.

Ravnatelj se mora nenehno spraševati, kaj si kot ustanova želimo (vizija), na kakšen način potujemo (koraki znotraj vizije) ter kam želimo priti (cilji). Nenehno izpraševanje odpira možnosti za uspešen razvoj dijaškega doma.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Spodnji pripomoček ravnatelju omogoča, da ovrednoti svoje pedagoško vodenje za zagotavljanje učinkovitega vzgojnega delovanja dijaškega doma.

Pripomoček za ravnateljevo samorefleksijo

(Avtorici: Mariza Skvarč in Maja Marc)

Pedagoško vodenje za zagotavljanje učinkovitega vzgojnega delovanja dijaškega doma

V kolikšni meri veljajo zame te trditve in kolikšno pomembnost jim pripisujem?	Kolikšen pomen pripisujem 1 – manj pomembno 2 - srednje pomembno 3 – zelo pomembno	Kako pogosto oz. dosledno to izvajam 1 – nikoli 2 – občasno 3 – redno
Načrtno omogočam strokovnim delavcem, da so vključeni v sooblikovanje strategije vzgojnega delovanja .		
Prizadevam si, da pri letnem načrtovanju strokovni delavci načrtujejo tudi dejavnosti za dijake, usmerjene v vzgojno delovanje (samouravnavanje čustev in vedenja, prepoznavanje in preprečevanje zlorab in različnih vrst nasilja itd.).		
Za samoevalvacijo na vzgojnem področju sistematično zbiramo podatke in povratne informacije od različnih deležnikov (dijakov, staršev, strokovnih delavcev).		
S sodelavci se pogovarjam/razčičujem, kaj se od njih pričakuje na področju vzgojnega delovanja, katere so njihove odgovornosti in pravice .		

<p>V kolikšni meri veljajo zame te trditve in kolikšno pomembnost jim pripisujem?</p>	<p>Kolikšen pomen pripisujem 1 – manj pomembno 2 - srednje pomembno 3 – zelo pomembno</p>	<p>Kako pogosto oz. dosledno to izvajam 1 – nikoli 2 – občasno 3 – redno</p>
<p>Organiziram pogovore/razprave, namenjene razreševanju odprtih vzgojnih vprašanj in dilem, ter druge oblike sodelovanja in skupnega učenja strokovnih delavcev na področju vzgojnega delovanja.</p>		
<p>V okviru profesionalnega razvoja načrtno omogočam strokovnim delavcem izobraževanja, ki se nanašajo na zagotavljanje varnega in spodbudnega okolja, komunikacijskih veščin in socialnih kompetenc itd.</p>		
<p>S strokovnimi delavci skupaj obravnavamo protokole glede ravnanja v določenih situacijah (npr. v primeru nasilja, konfliktov med različnimi deležniki ...).</p>		
<p>Spremljam doslednost in učinkovitost izvajanja individualiziranih načrtov vzgojno zahtevnih dijakov.</p>		
<p>Skrbim, da je na VIZ ničelna toleranca do vsakršne oblike izključevanja in nasilja.</p>		
<p>Prizadevam si za vključevanje dijakov pri oblikovanju pravil in dogovorov.</p>		
<p>Trudim se vzdrževati dobre odnose in sodelovanje z vsemi zunanjimi deležniki (starši, šole, druge institucije ...).</p>		

Viri in literatura

Bush, T. (1995). *Theories of Educational Management*. London: Sage Publications.

Erčulj, J. (b. l). *Vodenje za učenje in učenje za vodenje*. Dostopno na: <https://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6268-64-3/087-096.pdf> (pridobljeno 22. 8. 2023).

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). *Uradni list RS*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 22. 8. 2023).

Todić, T. (2005). *Ravnatelj pedagog in/ali manager*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Skvarč, M., in Marc, M. (2023). *Delavnica Vzgojno delovanje zavoda – strategije v šolskem letu 2023/2024*. Prispevek predstavljen na Deveti konferenci ravnateljev in ravnateljic VIZ v Republiki Sloveniji. Brdo pri Kranju, 25. avgust 2023.

Spasenović, V. (2021). *Izobraževalna politika*. Ljubljana: Univerza v Ljubljana, Filozofska fakulteta.

Pomočnik ravnatelja

Mag. Nataša Erjavec

Pomočnik ravnatelja ima v dijaškem domu pomembno vlogo pri upravljanju in delovanju zavoda. Predvsem predstavlja oporo ravnatelju, velikega pomena pa je kompatibilnost obeh. Medsebojno razumevanje, strmenje k enakim ciljem ter odkrito sodelovanje so ključ do uspeha. Pomočnik ravnatelja je dodatna vez med ravnateljem in drugimi zaposlenimi v dijaškem domu. S svojim delom pomembno prispeva k razbremenitvi ravnatelja, saj je vodstvenih nalog z leti vedno več. Če ravnatelj stremi k razvoju zavoda, je pomoč izjemnega pomena.

Na podlagi Pravilnika o normativih in standardih za izvajanje programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (2010) lahko ravnatelj sistematizira delovno mesto pomočnika ravnatelja.

Naloge pomočniku dodeli ravnatelj. S pooblastili lahko določene naloge vodenja zavoda povsem prenese na pomočnika. Pomočnik je neposredno odgovoren ravnatelju. Predstavlja pomembno vez med zaposlenimi in ravnateljem.

Naloge pomočnika so raznovrstne:

- sodeluje pri pripravi programa dijaškega doma;
- spremlja izvajanje programa dijaškega doma;
- sodeluje pri pravilnem delovanju dijaškega doma;
- se posvetuje z ravnateljem o izvajanju programa;
- predlaga novosti in izboljšave;
- pripravlja urnike dela, razne evidence, dokumentacije, poročila in po potrebi druga administrativna dela;
- sodeluje pri reševanju raznovrstnih težav;
- vključuje se v delo z dijaki; spremlja njihovo počutje, jih usmerja, beleži potrebe;
- sodeluje pri organizaciji in izvajanju raznovrstnih programov, dejavnosti, namenjenih dijakom in njihovem razvoju;
- po potrebi sodeluje s starši, jih informira in usmerja ter skliče sestanke, če se izkaže, da je potrebno;
- sodeluje z zunanjimi institucijami;
- spremlja stanje objektov in sodeluje pri načrtovanju obnov in popravil;
- drugo.

V večini slovenskih dijaških domov še nimamo sistematiziranega delovnega mesta pomočnika ravnatelja, kar je seveda povezano z normativi, ki jih predpisuje zakonodaja. Žal je veliko dijaških domov premajhnih oz. imajo nastanjenih premalo dijakov, da bi dosegli minimalno število za sistemizacijo delovnega mesta pomočnika

ravnatelja. V teh domovih si ravnatelji pri izvajanju programa in razbremenitvi pomagajo z dodeljevanjem določenih nalog drugemu razpoložljivemu kadru.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Spomnite se vašega zadnjega sodelovanja z vodstvom dijaškega doma (ravnatelj ali pomočnik ravnatelja). S pomočjo začetkov stavkov odgovorite na vprašanja.

Zanimivo se mi je zdelo ...

Sprašujem se ...

V veselje mi je bilo ...

Pogrešal/a sem ...

Ugotovil/a sem ...

Morda bi lahko ...

Viri in literatura

Opis delovnih nalog pomočnika ravnatelja. Dostopno na: <http://www.fmalgaja.si/files/2015/03/opis-delovnih-mest.pdf> (pridobljeno, 6. 7. 2023).

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (2010). *Uradni list RS*, št. 62/10, 99/10, 47/17, 30/18, 16/21, 178/21 in 74/23. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10249> (pridobljeno 22. 8. 2023).

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). *Uradni list RS*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 22. 8. 2023).

Razlike med šolskimi knjižnicami in knjižnicami v dijaških domovih

Nina Golob

Domska knjižnica predstavlja pomemben del vzgojno-izobraževalnega procesa, saj dijakom nudi zatočišče in prostor, kjer se izobražujejo, družijo, ustvarjajo, berejo in razmišljajo. Prav tako jim omogoča vključevanje v razne dejavnosti, povezane z literaturo, pisanjem, umetnostjo, ali v projekte, ki potekajo v okviru organizacije doma. Domska knjižnica razvija učenčevo pismenost, še zlasti bralno, kritično in ustvarjalno mišljenje ter ponuja možnosti za kvalitetno in aktivno preživljanje prostega časa. Posveča se kulturno-razvedrilnim dejavnostim ter nudi primeren prostor za učenje in aktivno preživljanje prostega časa. Dijaka vzgaja v bralca in v uporabnika knjižnice ter drugih virov informacij.

Vloga domske knjižnice

Domske knjižnice so namenjene dijakom in delavcem dijaških domov ter predstavljajo sestavni del vzgojno-izobraževalnega procesa. V nasprotju s šolskimi knjižnicami se domske knjižnice bolj posvečajo kulturnim in razvedrilnim dejavnostim ter dijake motivirajo za branje, pisanje, hkrati pa so prostor, kjer se mladi srečujejo, izobražujejo in družijo, saj jim omogoča izvedbo številnih dejavnosti za aktivno preživljanje prostega časa.

Knjižnica je prostor, kjer se lahko uživa prostost, preživlja prosti čas po učinkovito opravljenem nujno potrebnem delu, dobi spodbude in ideje za aktivno preživljanje prostega časa, kjer se uživa ob sprejemanje kulturnih, umetniških in drugih dobrin ali odkrivanju znanja. Prizadevanje knjižnic sega na področje ugotavljanja potreb ljudi v prostem času in na načrtno razvijanje knjižnične zbirke in storitev, ki prispevajo, da se prosti čas posameznikov povečuje in koristno (aktivno) preživi. Knjižnica ta čas, ki je namenjen predvsem sprostitvi, prepozna za pomemben dejavnik razvoja posameznika in okolja.

Če je šolska knjižnica namenjena uresničevanju ciljev vzgojno-izobraževalnega procesa, je namen domske knjižnice opravljati dopolnilno vzgojno-izobraževalno dejavnost. V nasprotju s šolsko knjižnico naj bi se domska »knjižnica bolj posvečala kulturno-razvedrilnim dejavnostim in informiranju za potrebe ljubiteljskih dejavnosti v domu« (Šauperl, 1992, str. 30).

Domska knjižnica se posveča kulturno-razvedrilnim dejavnostim ter nudi primeren prostor za učenje in aktivno preživljanje prostega časa. Dijaka vzgaja v bralca in v uporabnika knjižnice ter drugih virov informacij, pri čemer ji lahko pripišemo vse naloge, ki veljajo za šolsko knjižnico:

- Dijake motivira za uporabo knjižnice, njenega gradiva in informacijskih virov.
- Dijakom in vzgojiteljem knjižničar svetuje in asistira pri iskanju, izboru ter vrednotenju gradiva kakor tudi pri njegovi aktivni uporabi in predstavitvi ter uporabi znanj, ko usmerjevalno informiranje dopolni s pogovorom in vodenjem pri branju, gledanju, poslušanju virov in lastnem pisanju.

- Knjižničar uči uporabljati knjižnico, njene informacijske vire in gradiva. Uporabnika mora naučiti iskati informacijske vire, kritično ovrednotiti dobljene informacije iz njih, jih selekcionirati in pravilno uporabiti.
- V knjižnici se dijaki učijo pojma učiti se.

Ena temeljnih nalog domskih knjižnic je motiviranje mladih za branje, pisanje in kritično razmišljanje. Prav iz tega razloga potekajo v domskih knjižnicah pomembne dejavnosti, ki dijakom omogočajo razvoj, širijo njihovo razgledanost in spodbujajo kritično mišljenje. Prostočasne dejavnosti, ki jih prirejajo domske knjižnice, so po večini povezane z umetnostjo, kreativnostjo, ustvarjalnostjo, branjem in pisanjem.

Opis delovanja knjižnice dijaškega doma v Sloveniji

Domska knjižnica je interna knjižnica, namenjena izobraževanju, obveščeni, kulturni razgledanosti in razvedrilu dijakov in zaposlenih. Kot knjižnično-informacijsko središče ponuja uporabnikom vse vrste knjižničnega gradiva (knjige, revije, časnike, zgoščenke) in posreduje informacije o vsem naštetem. Urejena je po splošnih standardih, ki veljajo za šolske knjižnice, kar pomeni prost pristop knjižnega gradiva in njegovo postavitve po pregledni UDK-klasifikacijski shemi, ki omogoča hitro in preprosto iskanje – od področij filozofije, psihologije, religije, družbenih, naravoslovnih in uporabnih ved, umetnosti in športa, jezikoslovja, leposlovja do geografije in zgodovine. V čitalnici, kjer je med drugim na voljo tudi več revij različnih vsebin in zahtevnosti, je mogoče uporabiti še prezenčno gradivo, tj. večje priročnike in enciklopedije, ki se praviloma ne izposojajo. Prav tako je v vitrinah knjižnice na ogled domoznanska zbirka starih, redkih knjig in prvih izdaj ter knjig s posvetili ali ekslibrisi znanih Slovencev, ki priča o bogati zgodovini dijaškega doma in domske knjižnice.

V knjižnici je na voljo računalnik, ki dijakom, ki svojega računalnika v domu nimajo, omogoča delo za šolo, brskanje po spletu ipd.

Dejavnosti knjižice

Knjižnica ima posebno vlogo, saj so se v njej razvile mnoge neformalne oblike izobraževanja. Ker je ena temeljnih nalog domske knjižnice motiviranje mladih za branje, pisanje in kritično razmišljanje, potekajo v knjižnici pomembne dejavnosti, ki dijakom omogočajo razvoj, širijo njihovo razgledanost in spodbujajo kritičnost. Prostočasne dejavnosti so povezane z umetnostjo, kreativnostjo, ustvarjalnostjo, branjem in pisanjem.

Dejavnosti, ki se jih v knjižnici izvaja, so:

- bralno-pogovorni večeri,
- izdajanje domske literarne revije,

- ustvarjalne delavnice (fotografija, alternativni procesi v fotografiji),
- skrb za obveščanje o dejavnostih in dogodkih v domu, multimedijski portal in družbena omrežja ter mentorstvo dijakom,
- uvajanje in uporaba novih medijev in tehnologij, vključno z novimi bralnimi navadami in načini branja novih generacij.

Viri in literatura

- Burkeljca, S. (2011). Knjige nam pomagajo živeti. Izkušnje z biblioterapijo v šoli. *Šolska knjižnica*, 21, št. 4, str. 243–248.
- Dečman Dobrnjič, O. (2002). *Kako vodeni doživljamo vodenje*. Koper: Skupnost dijaških domov Slovenije.
- Ličen, N., in Bagon, I. (2010). Neformalno izobraževanje v šolski knjižnici. *Šolska knjižnica*, 20, št. 3/4, str. 202–207.
- Mikuletič, N. (2009). Pogovori o knjigi v šolski knjižnici: primer pogovorov o knjigi *Za šus prodam mater* in srečanje s pisateljico Marijo Vogrič. *Šolska knjižnica*, 19, št. 1, str. 56–64.
- Novljan, S. (2005). Čas prostosti v knjižnici. *Knjižničarske novice – priloga*, 15, št. 10, str. 15–22. Dostopno na: http://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/pdf/oktober2005-priloga2_prispevek4.pdf (pridobljeno 22. 8. 2023).
- Pavletič, P. (2004). Domske knjižnice: knjižnice v dijaških domovih. *Knjižnica* 48, št. 3, str. 125–134.
- Starkl, D. (2003). Preživljanje prostega časa v dijaškem domu. *Iskanja*, 20, št. 19, str. 66–75.
- Šarenac, Jarc, N. (2002). Kako mladi želijo preživeti prosti čas v dijaškem domu. *Šolsko svetovalno delo*, 7, št. 1, str. 19–22.
- Šauperl, A. (1992). Domska knjižnica – vir znanja in kulturnega razvedrila. *Didakta*, 5, str. 30–32.
- Zabukovec, V., Resman, M., in Furlan, M. (2007). Bibliosvetovanje (biblioterapija) v šoli. *Pedagoška obzorja*, 22, št. 3/4, str. 63–77.

Tehnično-administrativna služba v dijaških domovih

Jasmina Rastoder Kafol

Sodelovanje strokovnih delavcev z delavci tehnično-administrativne službe je za dobro delovanje dijaškega doma zelo pomembno. Potrebno je vsakodnevno in ažurno sodelovanje, obveščanje in usklajevanje. Velikokrat se zgodi, da prav opažanja delavcev v tehnično-administrativnih službi pomagajo pravočasno zaznati morebitne težave mladostnikov in jih reševati.

Med tehnično-administrativno službo dijaškega doma sodijo vsa administrativna dela, vzdrževalna dela ter kuhinjska dela.

Tehnično službo sestavljajo: hišniki, vzdrževalci, varnostniki, vratarji, čistilke in perice. Njihova naloga je, da skrbijo za varnost dijakov, in sicer preko zagotavljanja varnega bivalnega okolja ter skrbi za urejene, čiste in dobro vzdrževane prostore.

V administrativni službi delajo poslovni sekretarji, računovodje, knjigovodje, vodje prehrane, ekonomski. Njihove glavne naloge so: nabava živil, čistil, papirne galanterije, knjiženje in izdajanje računov, sodelovanje z dobavitelji in izvajalci, poročanje, sodelovanje z različnimi institucijami.

Kuhinjsko osebje sestavljajo: kuharji, dietni kuharji ter kuharski pomočniki. Njihova naloga je, da pripravljajo zajtrke, kosila in večerje za dijake, tudi za tiste, ki na podlagi zdravniških potrdil potrebujejo različne dietne obroke.

Mnogi domovi poleg javne službe, ki je osnovna dejavnost dijaških domov, opravljajo tudi tržno dejavnost. V času, ko v domu ni dijakov, se proste sobe oddajajo turistom, športnikom, kulturnikom ipd. Domovi tudi takrat ponujajo usluge kuhinje, pripravljajo malice, kosila ali pogostitve za zunanje uporabnike. Prav tako tudi perice perejo perilo za zunanje uporabnike.

Število delovnih mest je odvisno od velikosti posameznega dijaškega doma. Dijaški dom sistemizira delovna mesta glede na velikost in potrebe doma, v skladu z zakonodajo.

Tehnično-administrativna služba je zelo pomemben del organizacije v dijaških domovih, saj v večini domov predstavlja do dve tretjini zaposlenih. Predstavlja podporni del izvajanja vzgojno-izobraževalnega programa kot tudi izvajanja dodatne dejavnosti, ki prinaša pomembna sredstva za delovanje dijaškega doma.

Viri in literatura

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). *Uradni list RS*, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNŠPP, 141/22, 158/22 – ZDoh-2AA in 71/23). Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 22. 8. 2023).

10 ETIČNI KODEKS V DIJAŠKEM DOMU

Dr. Lidija Hamler

Pred nami je predlog etičnega kodeksa v dijaškem domu, ki je namenjen nadaljnji skupni strokovni razpravi in proaktivnemu sodelovanju. Etični kodeks torej ne more predstavljati izčrpane zbirke pravil, s katerimi bi regulirali vsa možna etična ravnanja v dijaškem domu. Lahko pa opozarja na tiste minimalne in splošno sprejete kriterije, ki jih velja upoštevati v situacijah, ki zahtevajo etično presojo.

Namen

Z etičnim kodeksom postavljamo v središče avtonomijo osebnosti. V kontekstu medgeneracijskega dialoga v dijaškem domu izhajamo iz dejstva, da v interakcijskem trikotniku nastopajo ključne osebnosti: mladostnik, vzgojitelj in starši. Med njimi je nujno vzajemno sodelovanje, zato ta odnos imenujemo medgeneracijska relacijska avtonomija. Namen etičnega kodeksa je, da ureja odnos avtonomnih subjektov v dijaškem domu.

Izhodišče

Izhodišče etičnega kodeksa je oblikovanje celostnega razvoja osebnosti (holistični pristop). To pomeni spodbujanje in pomoč pri oblikovanju samostojnih, zrelih in ustvarjalnih posameznikov, ki razvijajo svoje telesne, duševne, socialne, etične, duhovne zmožnosti ter postajajo vedno bolj usposobljeni za odgovorno življenje in sodelovanje z drugimi.

Načela

Dialog in zaupanje

Za avtonomno delovanje posameznikov v medgeneracijskem odnosu sta ključna dialog in zaupanje. Verjamemo v temeljno dobro vsakega posameznika in ustvarjamo skupnost sprejetosti in zaupanja. Tudi napake in kršenje dogovorov so priložnost za dialog, poglobitev zaupanja in osebno rast.

Svoboda in odgovornost

Vsak posameznik je svoboden in odgovoren, ko sprejema odločitve kot odgovor na temeljno poklicanost. Po eni strani se lahko svobodno odpravimo neki odločitvi, po drugi strani pa se lahko za neko zadevo svobodno odločimo in jo izberemo. Preko medosebnih odnosov in dejavnosti spodbujamo čut odgovornosti na različnih ravneh (do samega sebe, do drugega, do družbe, narave itd.).

Pravičnost

Načelo pravičnosti zahteva, da enake stvari obravnavamo na enak način, neenake pa skladno z njihovo različnostjo. Zato si pri zagotavljanju pravičnosti prizadevamo, da ne bi spregledali individualnih potreb posameznega subjekta in skupnega dobrega v dijaškem domu in širše skupnosti (zavoda, lokalne skupnosti itd.).

Subsidiarnost in graditev skupnosti

Naša vzgojna usmeritev izhaja iz prepričanja, da lahko posameznik v medgeneracijskem dialogu v polnosti razvije svojo osebnost samo znotraj skupnosti, v kateri se počuti sprejetega in se uči timskega sodelovanja (npr. vzgojna skupina). Skupnost posamezniku omogoča, da odkriva in razvija sebe ter prevzame odgovornost za njeno izgradnjo po načelu subsidiarnosti. Kar pomeni, da vsak opravi delo na svojem področju (nivoju). Načelo subsidiarnosti tako omogoči, da vsak posameznik napreduje pri razvoju svojih kompetenc, kar pomaga celotni skupnosti, da se razvija. Načelo omogoča, da se posameznik ne čuti odrinjenega, ampak mu omogoča razvoj samozavesti in samospoštovanja. Pri tem je pomemben zgled, ki ga mladostniku dajejo vzgojitelji in starši.

Inovativnost in ustvarjalnost

V skladu s talenti se vsak posameznik razvija na svoj način in v svojem tempu. Zato je treba ustvarjati pogoje za prepoznavanje izvirnosti in uresničevanje posebnosti vsakega posameznika. Pri tem je izjemnega pomena ustvarjanje varnega in spodbudnega okolja z različnimi aktivnostmi, ki omogočajo izražanje in razvoj potencialov. Pri tem ima evalvacija pomembno mesto.

Medgeneracijska solidarnost

Človek se v polnosti uresničuje v odnosu z drugimi. Avtonomni posamezniki v medgeneracijski relaciji prihajajo drug drugemu naproti in drug drugega poskušajo videti celostno s tem, ko se vživljajo v njegov miselni, čustveni in duhovni svet. Posebno pozornost je treba nameniti osebam v ranljivejših položajih in jim po najboljših močeh pomagati, da spoznajo svojo lastno vrednost in krepijo svoja močna področja.

Avtonomni subjekti: mladostnik, vzgojitelj, starši

Mladostnik kot avtonomen subjekt

Avtonomija mladostnika prispeva h kakovosti življenja v dijaškem domu, saj ima pomembno vzgojno funkcijo, ker postavlja mladostnika v aktiven položaj v številnih in raznolikih situacijah.

Temeljni poudarki avtonomije mladostnika so:

- spoštovanje osebnega dostojanstva in edinstvenosti,
- ustvarjanje številnih priložnosti, v katerih mladostnik raste in razvija svoje talente,
- uravnotežen poudarek na kognitivnih, afektivnih, družbenih, strokovnih, etičnih in duhovnih vidikih,
- opogumljanje vsakega mladostnika k razvijanju talentov v duhu sodelovanja in solidarnosti,
- odprtost za dialog, zmožnost sporazumevanja in opravljanja dela v duhu svobode in skrbi za sočloveka.

Vzgojitelj kot avtonomen subjekt

Vsak vzgojitelj je odgovoren za svoje osebno oblikovanje in mora prevzeti skrb za lasten razvoj. Več ko vzgojitelj stori za svojo osebno rast, več lahko da drugim. Zato se vzgojitelj vedno znova izobražuje. Ko vzgojitelj vstopi v koncept življenja in dela v dijaškem domu, se mora za to odločiti in ga zavestno sprejeti. S tem se zaveže, da ga bo spoštoval tako na univerzalni kakor tudi na partikularni ravni v konkretnem življenju.

Vzgojitelj je prav tako nosilec odgovornosti do drugih – mladostniku s postavljanjem mej omogoča, da se v prostoru lahko počuti svobodnega. Do mladih pristopa v dialogu in z zaupanjem ter s tem omogoča, da postajajo sami odgovorni za svoje življenje.

Starši kot avtonomen subjekt

Vsi starši želi svojega otroka vzgojiti v odgovorno, samostojno in uspešno osebnost. Avtonomija staršev je povezana tudi z vzgojnim slogom staršev, učiteljev, vzgojiteljev in drugih, s katerimi se srečujejo mladostniki.

Pri sodelovanju s starši dijaški dom ne prevzema starševskih nalog, ampak z njimi tesno sodeluje. Cilj sodelovanja med dijaškim domom in družino oziroma med starši in vzgojiteljem je: da bolje razumemo mladostnika, da je vzgoja v dijaškem domu in vzgoja v družini usklajena ter da pomagamo staršem (in starši dijaškemu domu), da je vzgojno delovanje učinkovitejše.

Merila v pedagoškem okolju

Merilo pedagoškega soglasja

Jasnost in enotnost pri usmeritvi dijaškega doma dajeta mladostnikom, vzgojiteljem in staršem gotovost in smer delovanja. To pomeni, da morajo biti cilji jasni in vzgojno-izobraževalno delo usklajeno s postavljenimi cilji.

Merilo posredovanja vrednot

Posredovanje vrednot, ki izhajajo iz pedagoškega soglasja, je v vzgojno-izobraževalnem procesu dijaškega doma mogoče in neizogibno. Lahko pričakujemo, da bo imela intenzivnejša in učinkovitejša integracija etike in vrednot v vzgojo in izobraževanje dolgoročen vpliv na porast skladnosti med vrednotami in obnašanjem ter na zmanjševanje negativnih družbenih pojavov.

Merilo pedagoško osmišljenih pravil

Za uresničitev pedagoških ciljev in za doseganje vrednot so potrebna pravila, ki avtonomnim subjektom dajejo smernice in gotovost pri njihovem celostnem razvoju. Pravila so v službi etike, vrednot in zastavljenih ciljev. Samo osmišljena in ponotranjena pravila služijo svojemu namenu in omogočajo oblikovanje spontanega in samo po sebi umevnega življenjskega sloga.

Merilo iskanja ravnotežja med spodbudami in zahtevami

Pomembno je vzpostaviti pravo razmerje med zahtevami in spodbudami pri vzgojno-izobraževalnem procesu. Postavljanje določenih zahtev mladim ima svoj pedagoški smisel, saj služi razvijanju različnih sposobnosti, med drugim potrebe mladih po samouresničevanju, samostojnosti in sprejemanju odgovornosti ter poseganju na nova področja znanja, ki so lahko dober izziv za sprejemanje napora kot vrednote pri učenju in drugih nalogah.

Merilo humane kulture medčloveškega sobivanja

Vsak dijaški dom vzpostavi določeno kulturo sobivanja. Med avtonomnimi subjekti je ključnega pomena spoštovanje, ki mora temeljiti na medsebojni odgovornosti in solidarnosti. Pozitivna klima v dijaškem domu je odvisna od kvalitetnih odnosov med vzgojitelji in mladostniki, od dobrega počutja mladostnikov v vzgojni skupini in v celotnem dijaškem domu. O humanih odnosih lahko govorimo, ko so mladostniki, vzgojitelji in starši proaktivni ter pozorni na različne stiske in potrebe bližnjega.

Merilo sodelovanja staršev in dijaškega doma

Vzgojitelj pozna otroka po njegovem učenju in vedenju predvsem z zornega kota vzgojno-izobraževalnega dela v dijaškem domu, starši poznajo njegov celotni razvoj od rojstva. V sodelovanju in soustvarjanju, ki vključuje izkušnje staršev in vzgojiteljev, se lahko v odprtem dialogu skupaj odzovejo na potrebe mladostnika.

Merilo sodelovanja in komplementarnega dopolnjevanja generacij

Ko govorimo o medsebojnem dopolnjevanju generacij, poskušamo opozoriti predvsem na notranje zakonitosti, ki sistemsko povezujejo vse tri generacije v eno družbeno celoto. Komunikacija med glavnimi subjekti: mladostnikom, vzgojiteljem, vodstvom, staršem, okoljem in starejšo osebo tako dopolnjuje prizadevanje za medgeneracijsko sodelovanje in dialog.

Merilo mreženja z okoljem

Mreža odnosov v okolju, kjer posameznik živi, je temeljnega pomena za dobro počutje posameznika in celotne družbe. Z mreženjem tako izboljšamo lastno delovanje, spodbudimo odprtost do okolja in s tem zvišujemo kakovost ustanov in programov, pospešujemo medsebojno interakcijo in inovativnost.

Merilo samoevalvacije in evalvacije

Evalviranje življenja in dela omogoča subjektom v dijaškem domu, da si sami zastavljamo poslanstvo, kriterije, cilje in vizijo svojega delovanja. Še več, dobra samoevalvacija in evalvacija ne zagotavljata le izboljšav, ampak omogočata tudi uspešno prilagajanje vse številnejšim odgovornostim in nalogam, ki jih v sodobnem času prevzema dijaški dom.

S podpisom sprejemam etični kodeks kot obvezujoč in kot prilogo pravil bivanja v dijaškem domu.

Datum: _____

Ime in priimek: _____

Podpis: _____

IZ TEORIJE V PRAKSO

Samoevalvacijski vprašalnik etičnega kodeksa

(Avtorji: Lovrenc Habe, Lidija Hamler, Marina Ristić)

Svoboda in odgovornost

Kako spodbujam avtonomno delovanje dijakov?

Na kakšen način zagotavljam svobodo izbire in odločanja?

Kako spodbujam čut odgovornosti na različnih ravneh?

Pravičnost

Kako upoštevam individualne potrebe posameznika za skupno dobro?

S pomočjo katerih mojih močnih področij prispevam k pravičnosti v dijaškem domu in širši skupnosti?

Subsidiarnost in graditev skupnosti

Na kakšen način zagotavljam, da vsak posameznik napreduje pri razvoju svojih kompetenc?

Kako spodbujam timsko sodelovanje in gradnjo skupnosti?

Kaj so največji dosežki skupnosti v zadnjem letu?

Inovativnost in ustvarjalnost

Kako spodbujam prepoznavanje in uresničevanje izvirnosti vsakega posameznika?

Kako ustvarjam varno in spodbudno učno in vzgojno okolje za izražanje in razvoj potencialov?

Kako evalviram spodbujanje inovativnosti in ustvarjalnosti?

Medgeneracijska solidarnost

Kako spodbujam odnose med dijaki in sodelavci?

Kako se vključujem v podporo šibkejšim posameznikom?

Kako krepim medgeneracijsko solidarnost v dijaškem domu in širši skupnosti?

Avtonomni subjekti: mladostnik, vzgojitelj, starši

Na kakšen način se kot vzgojitelj aktivno odzivam na potrebe mladostnikov?

Kako sodelujem s starši pri usklajevanju vzgoje v dijaškem domu in družini?

Merila v pedagoškem okolju

Kako zagotavljam jasnost in enotnost pri usmeritvi dijaškega doma?

Kaj mi pomenijo pedagoško osmišljena pravila za celostni razvoj subjektov in kako jih uresničujem?

Kako vem, da dovolj dobro delam? Kateri so moji kriteriji strokovnosti?

Merilo humane kulture medčloveškega sobivanja

Kako spodbujam spoštovanje, odgovornost in solidarnost med avtonomnimi dijaki/sodelavci?

Na kakšen način prispevam k pozitivni klimi v dijaškem domu?

Kako prepoznavam in pomagam pri različnih stiskah in potrebah bližnjega?

Merilo sodelovanja in komplementarnega dopolnjevanja generacij

Kako, poleg formalnega dela, še spodbujam sodelovanje med generacijami na mikro in makro ravni?

Merilo mreženja z okoljem

Koliko se povezujem z lokalnim okoljem?

Na kakšen način iščem povezave v lokalnem okolju z namenom omogočanja novih priložnosti za dijake?

Kje vidim priložnosti sodelovanja z okoljem?

Merilo evalvacije in samoevalvacije

Na kakšne načine in kako pogosto evalviram svoje delo in delo dijaškega doma?

Kako si oblikujem proces evalviranja lastnega dela?

Ob koncu si zastavim še vprašanji:

Kakšen je moj etični kodeks?

Če bi moral naštetih pet načel, ki se jih držim pri svojem delu, katera bi to bila?

Viri in literatura

Etični kodeks članov DKPS. (2005). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije.

Etični kodeks delavcev na področju socialne pedagogike. (2004). Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.

Hamler, L. (2015). *Etična merila medgeneracijskega dialoga v vzgojno-izobraževalnem procesu: dijaški domovi v srednjeevropskem prostoru in njihova prihodnost.* [Doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Kodeks etike socialnih delavk in socialnih delavcev Slovenije. (2021). Ljubljana, Društvo socialnih delavk in delavcev Slovenije. Dostopno na: https://dsdds.splet.arnes.si/files/2021/03/Kodeks-etike-socialnih-delavk-in-delavcev-Slovenije_2021.pdf (pridobljeno 22. 8. 2023).

Kodeks poklicne etike psihologov. (2018). Maribor: Društvo psihologov Slovenije. Dostopno na: http://www.dps.si/wp-content/uploads/2018/06/KPE_2018.pdf (pridobljeno 22. 8. 2023).

11 SAMOEVALVACIJA KOT NAČIN ZAGOTAVLJANJA KAKOVOSTI VZGOJNEGA DELA

Maja Marc, Marina Ristič, Erika Šešek

V sferi vzgoje in izobraževanja se vplivu procesov globalizacije ne moremo izogniti in tudi zaradi tega je kakovostno in učinkovito izvajanje vzgojno-izobraževalnih procesov ključnega pomena. Procesi evalvacije in samoevalvacije so postali skorajda obveza, a med njima obstaja razlika. Samoevalvacija kot priporočena metoda skupnega evropskega okvira za ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti ponuja notranji upogled v vzgojna ravnanja vzgojitelja in omogoča izboljšave.

Evalvacija in samoevalvacija

Tudi v vzgojno-izobraževalnih institucijah je učinkovitost dela strokovnih delavcev pod drobnogledom. Avtorji se strinjajo, da je kakovost težko opredeliti, a da vsebuje vsaj dva elementa: zadovoljstvo uporabnika in merjenje po standardih. Osnove obeh zapisanih elementov vsebujejo naslednje procese: kontrolo kakovosti, zagotavljanje kakovosti in nenehno izboljševanje kakovosti.

Evalvacija vzgojno-izobraževalnega zavoda je lahko notranja in pomeni proces, ko posamezni udeleženci vzgojno-izobraževalnega procesa ovrednotijo svoje aktivnosti, ali zunanja, pri kateri ocenjevalec ni neposredno vključen v sam proces. Evalvacija je opredeljena kot sistematično zbiranje podatkov o nekem pojavu z namenom dati o njem sodbo in/ali ga na podlagi tega tudi izboljšati. Samoevalvacijo pa lahko opredelimo kot obliko notranje evalvacije, pri kateri strokovnjaki, ki izvajajo dejavnost, evalvirajo lastno organizacijo.

Primeri evalvacije in samoevalvacije v dijaškem domu:

- hospitacija (za vzgojitelja je to zunanja evalvacija, z vidika dijaškega doma je samoevalvacija);
- obisk inšpekcije Ministrstva za vzgojo in izobraževanje na šoli (za dijaški dom, ravnatelja in vzgojitelje je to zunanja evalvacija);
- ravnatelj preveri delo strokovnega aktiva vzgojiteljev (za vzgojitelje je to zunanja evalvacija, z vidika dijaškega doma je to samoevalvacija).

Merjenje in ugotavljanje kakovosti vzgojnega dela

Za merjenje in ugotavljanje kakovosti vzgojnega dela Medveš navaja »razmerje med ‚notranjim‘ in ‚zunanjim‘; torej kakšen je bil učinek pedagogovega vzgojnega prizadevanja v zavesti in ravnanju posameznika« (Medveš v Kroflič idr., 2020, str. 16). Na osnovi Medveševe trditve, da je »edino orodje vzgojitelja za vzpostavljanje konstruktivne interakcije komunikacija kot simetričen odnos« (Medveš v Kroflič idr., 2020, str. 43), si prizadevamo izmeriti, v kolikšni meri je vzgojitelju uspelo vzpostaviti takšen odnos in posledično vznik svojstvenih vzgibov, premikov, sprememb v zavesti in/ali ravnanju vzgajanega.

»Samoevalvacija je postopek samoocenjevanja. Oziroma boljše je strokovni postopek samoocenjevanja« (Musek Lešnik in Bergant, 2001, str. 9).

S pomočjo samoevalvacije analiziramo stanje, ugotavljamo, ali smo pri svojem delu učinkoviti, in na osnovi podatkov izbiramo strategije za povečanje učinkovitosti.

Merjenje in ugotavljanje učinkovitosti vzgojiteljevih prizadevanj lahko poteka s kvantitativnimi in kvalitativnimi metodami raziskovanja ali kombiniranjem obeh metod.

Proces samoevalvacije zaposleni izvajajo samodejno, a za zanesljive sklepe je strukturiran postopek nujen.

Samoevalvacija kot orodje za zagotavljanje kakovosti in učinkovitosti vzgojnega dela

Od leta 2008 je samoevalvacija določena z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996) kot obvezen dokument in je utemeljena z mednarodnimi usmeritvami. Vodstva šol in dijaških domov so jo v veliki meri sprejela in samoevalvacija predstavlja ključen dokument izkaza učinkovitosti vzgoje in izobraževanja.

Samoevalvacija po mnenju avtorjev Kristjana Museka Lešnika in Katre Bergant (2001) predstavlja mehanizem, ki vzgojno-izobraževalni organizaciji, kot je tudi dijaški dom, omogoča, da s svojimi lastnimi viri (od znotraj) izboljša kakovost svojega dela. To lahko stori tako, da poišče odgovore na vprašanja, kot so:

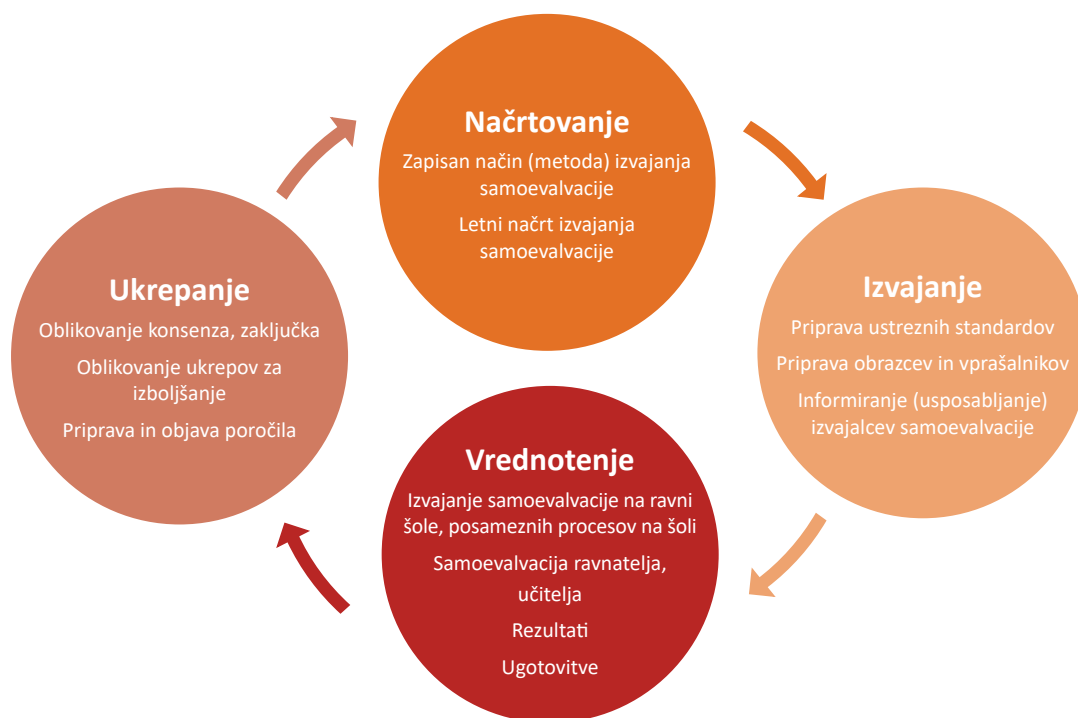
- Kako napredujejo naši otroci/učenci/dijaki?
- Kako učinkovita je naša organizacija?
- Kako kakovostni sta vodstvo in vodenje organizacije?
- Katera so naša najpomembnejša močna področja?
- Katera so naša najočitnejša šibka področja?
- katerim področjem je treba zagotoviti dodatno energijo in jim prilagoditi nadaljnje akcije?

Faze samoevalvacijskega postopka

Samoevalvacijski proces se lahko izvaja za vsa področja delovanja organizacije, v nadaljevanju bo predstavljen samoevalvacijski proces vzgojno-izobraževalnega dela z dijaki.

Za uspešno izveden proces samoevalvacije štejemo proces, v katerem lahko strokovno delujejo vsi člani vzgojiteljskega zbora, so usmerjeni k istemu cilju in imajo dokaze, da so s svojim delovanjem vplivali na dobre rezultate oziroma na izboljšano stanje. Ker je strokovno delovanje vzgoja, ki poteka nenehno oziroma kontinuirano, vzporedno poteka tudi vrednotenje učinkovitosti, torej samoevalvacija.

Potek procesa samoevalvacije v dijaškem domu lahko prikažemo z Demingovim krogom. Aktivnosti tečejo v smeri urinega kazalca, od načrtovanja k izvajanju, vrednotenju in ukrepanju.

Slika 5: Demingov krog krog kakovosti. (Vir: https://munus2.scng.si/files/2010/11/Samoevalvacija_na_oli.pdf)

Pomembnost in potreba po izvajanju samoevalvacije ima svojo podlago v analizah ter je razvidna iz letnega delovnega načrta dijaškega doma. Predstavlja del celotnega sistema zagotavljanja kakovosti vzgojno-izobraževalnega procesa institucije.

Faze samoevalvacije (povzeto po Musek Lešnik in Bergant, 2001):

1. Postavitev ciljev, opredelitev namena in področij samoevalvacije.
2. Načrtovanje, izbiranje ustrezne metode za samoevalvacijsko raziskavo.

V načrtu samoevalvacije naj bo navedeno: kdo bo zbiral podatke, o čem, na kakšen način, in določeni naj bodo roki.

3. Zbiranje in obdelava podatkov.

Zbrani podatki naj bodo razumljivi in obvladljivi. Podatki so lahko kvalitativni in/ali kvantitativni.

4. Interpretacija podatkov, rezultatov, vrednotenje informacij.

Ker gre za raziskovalno dejavnost, se v tej fazi zavzemamo za objektivnost, jasnost, eksplicitnost ter nedvoumnost.

5. Predstavitve rezultatov.

Rezultati so predstavljeni v samoevalvacijskem poročilu.

6. Načrtovanje prihodnjih ukrepov.

Na osnovi rezultatov se odločamo o postavitvi novih ciljev in nalog.

7. Spremljanje rezultatov predvidenih ukrepov.

IZ TEORIJE V PRAKSO

Področja samoevalvacije v dijaških domovih

Pri vzgojno-izobraževalnem delu obstaja veliko področij, ki jih je smiselno vrednotiti v okviru samoevalvacije, seveda pa ni mogoče zajeti vseh v eno samo samoevalvacijsko raziskavo. Smiselno je, da dijaški dom razvije strukturo rednega samoevalviranja in tako v določenem času preveri vsa pomembna področja.

Pomembni vidiki evalvacije dijaškega doma:

- **strukturni vidik:** struktura organizacije, organizacijska hierarhija, prevzemanje vodenja in njegova učinkovitost, struktura zaposlenih;
- **vsebinski vidik:** poslanstvo dijaškega doma, temeljne vrednote, vizija dijaškega doma, organizacijska kultura, organizacijska klima;
- **procesni vidik:** uspešnost pedagoškega procesa, vzgajanje, učenje, procesi odločanja, kakovost dejavnosti za dijake;
- **medosebni vidik:** medosebni odnosi, komunikacija v dijaškem domu, odnosi med vodstvom in zaposlenimi, med zaposlenimi in dijaki, med dijaškim domom in šolami, spodbujanje sodelovalnega učenja.

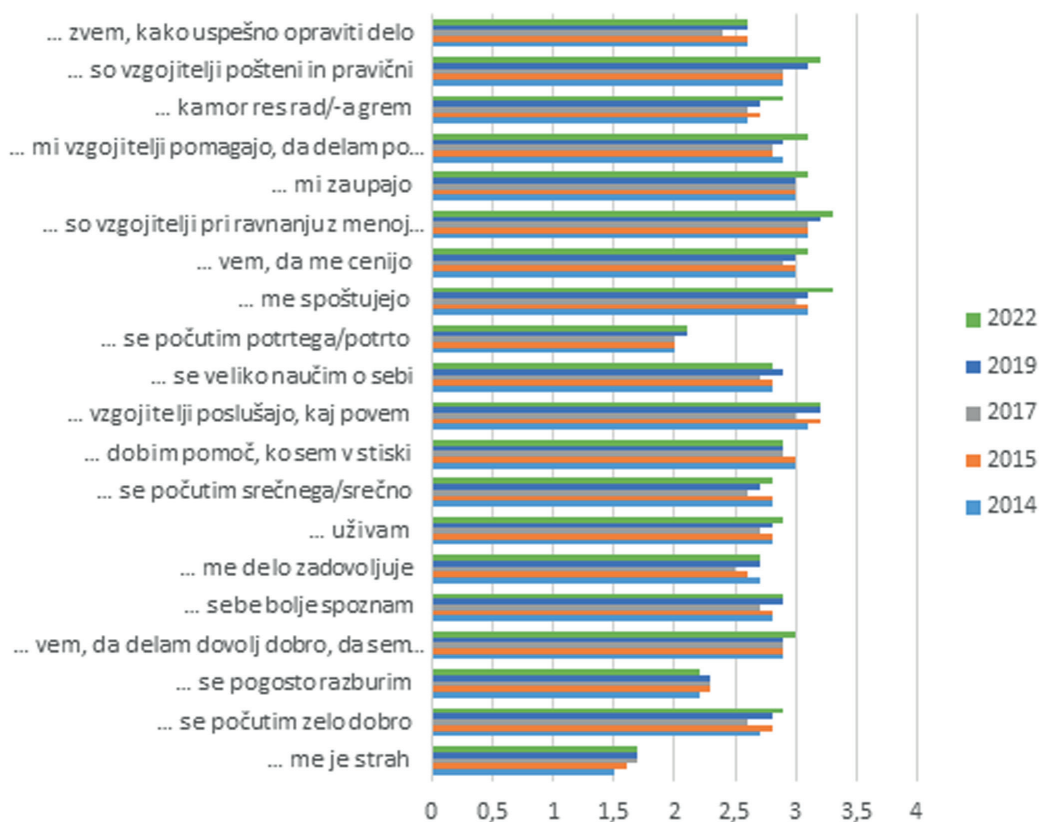
Ugotavljanje zadovoljstva dijakov z bivanjem v enem od dijaških domov v Sloveniji

V nadaljevanju bo predstavljen proces uvajanja izboljšav na primeru kazalnika kakovosti: zadovoljstvo dijakov z bivanjem v dijaškem domu. Zadovoljstvo dijakov v opisanem primeru merijo s pomočjo standardiziranega vprašalnika iz priručnika Ogleдалo od leta 2005 naprej.

Spodnji grafi in podatki so vzeti iz samoevalvacijskega poročila enega od dijaških domov v Sloveniji za šolsko leto 2021/2022. Z zbiranjem in urejanjem podatkov sta se ukvarjali svetovalni delavki dijaškega doma. Vsak dijaški dom si lahko izoblikuje svojstven vprašalnik za samoevalvacijo.

Med letoma 2005 do 2022 so anketiranje med dijaki izvedli devetkrat, v zadnjih letih ga izvajajo preko spletnega orodja 1KA. Spodaj je priložen del samoevalvacijskega poročila dijaškega doma za šolsko leto 2021/2022 kot primer grafičnega prikaza podatkov z interpretacijo. Prikazane so ocene trditve dijakov, ki merijo zadovoljstvo dijakov z bivanjem v domu za obdobje petih let. Trditve, ki so jih dijaki vrednotili, so razporejene na navpični osi. Na vodoravni osi so vrednosti, ocene od 0 do 4. Legenda na desni strani grafa označuje zadnja leta anketiranja dijakov, od 2014 do 2022. Vodoravni stolpci ob posamezni trditvi označujejo povprečno oceno trditve po letih.

DD je prostor, kjer ...

Graf 3: Grafični prikaz podatkov samoevalvacije: Ogleдалo – zadovoljstvo dijakov z bivanjem v DD za obdobje 2014–2022

Dijaki so vse trditve, ki označujejo pozitivne izkušnje z bivanjem v domu, ocenili enako ali višje kot v preteklih letih. Nižje so ocenili samo trditev »se veliko naučim o sebi«, in sicer za 0,1, kar je zanemarljivo in ni statistično pomembno.

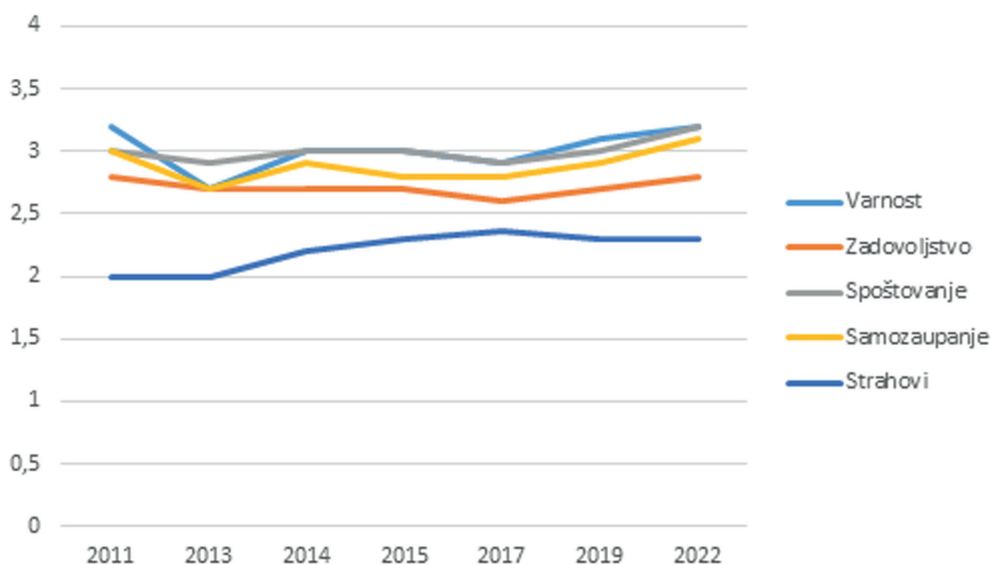
Najvišje, z oceno 3,3, so dijaki ocenili trditvi: »so vzgojitelji pri ravnanju z menoj poštene in pravični« in »me spoštujejo«. Najvišja razlika, za 0,2, pa je od preteklega anketiranja pri trditvah: »mi vzgojitelji pomagajo, da delam po najboljših močeh« in »me spoštujejo«.

Vse trditve, ki so vezane na odnos vzgojiteljev do dijakov (»vzgojitelji poslušajo kaj povem«, »me spoštujejo«, »vem, da me cenijo«, »so vzgojitelji pri ravnanju z menoj poštene in pravični«, »mi zaupajo«, »so vzgojitelji poštene in pravični«) so sicer vsa leta anketiranja najboljše ocenjene, letos pa je ocena teh trditev, združena v faktor spoštovanja, najvišja, in sicer 3,2 na štiristopenjski lestvici, kar je za 0,2 višje od leta 2019.

Trditvi »se počutim potrtega/potrto« (2,1) in »me je strah« (1,7) so dijaki ocenili enako kot v anketi leta 2019. To glede na situacijo, povezano z epidemijo covid-19 in posledičnim zaprtjem šol in dijaških domov, ni slabo. Trditev »se pogosto razburim« pa je v letošnjem letu ocenjena celo za 0,1 nižje.

V naslednjem grafičnem prikazu so na vodoravni osi označena leta anketiranja, na navpični pa ocene od 0 do 4. Legenda označuje faktorje, ki nas zanimajo in so označeni z barvno črto.

Ogledalo: Faktorji

Graf 4: Grafični prikaz podatkov samoevalvacije: Ogledalo – 5 faktorjev za obdobje 2011–2022

Združene ocene posameznih trditev v faktorje, ki merijo občutke varnosti, zadovoljstva, spoštovanja, samozaupanja in strahove dijakov, kažejo, da so se vsi faktorji, ki merijo zadovoljstvo dijakov zvišali. Faktor, ki združuje trditve, povezane z doživljanjem strahov, je ostal enak kot v preteklem merjenju. Raziskava, ki so jo pred leti naredili v omenjenem domu, je pokazala, da dijaki doživljajo največ stisk in strahov, ki so povezani z neuspehi v šoli in z nezaupanjem vase, v svoje sposobnosti.

Kljub temu da so rezultati in ocene zadovoljstva dijakov z bivanjem dobre, so v dijaškem domu predlagali naslednje ukrepe:

- področju opolnomočenja dijakov bodo tudi v prihodnje namenjali veliko pozornosti;
- nadaljevali bodo z množičnostjo kulturnih, športnih in drugih prireditev, ki bogatijo bivalno kulturo ter
- izvajali bodo delavnice za dvig samopodobe, saj z njihovo pomočjo pri dijakih razvijajo občutke varnosti, spoštovanja, krepijo identiteto in pripadnost ter dvigajo občutke lastne vrednosti.

Zadovoljstvo dijakov z bivanjem v omenjenem dijaškem domu ugotavljajo vsako drugo leto preko spletnega orodja 1KA. Anketo bodo ponovno izvedli v šolskem letu 2023/2024.

Evalvacija ob koncu šolskega leta v dijaškem domu je pomembna zaradi več razlogov: vzgojiteljem in drugim zaposlenim omogoča, da reflektirajo preteklo šolsko leto, ocenijo dosežke ter prepoznajo močne točke dijaškega doma in lastnega dela ter področja, ki bi se jih dalo izboljšati.

Na tak način prispevajo h kontinuiranemu izboljševanju vzgojnega programa in storitev dijaškega doma. Evalvacija omogoča tudi pridobivanje povratnih informacij od dijakov ali staršev glede njihove celotne izkušnje v dijaškem domu, kar je ključno za razumevanje njihovih potreb, zadovoljstva in želja. Poleg tega spodbuja sodelovanje in transparentnost med vsemi deležniki dijaškega doma ter omogoča dolgoročno načrtovanje in postavljanje ciljev za prihodnja šolska leta. Skozi evalvacijo se tako zagotavlja in uresničuje kakovostna vzgoja, učinkovito delovanje in zadovoljstvo vseh vpletenih deležnikov.

IZ TEORIJE V PRAKSO

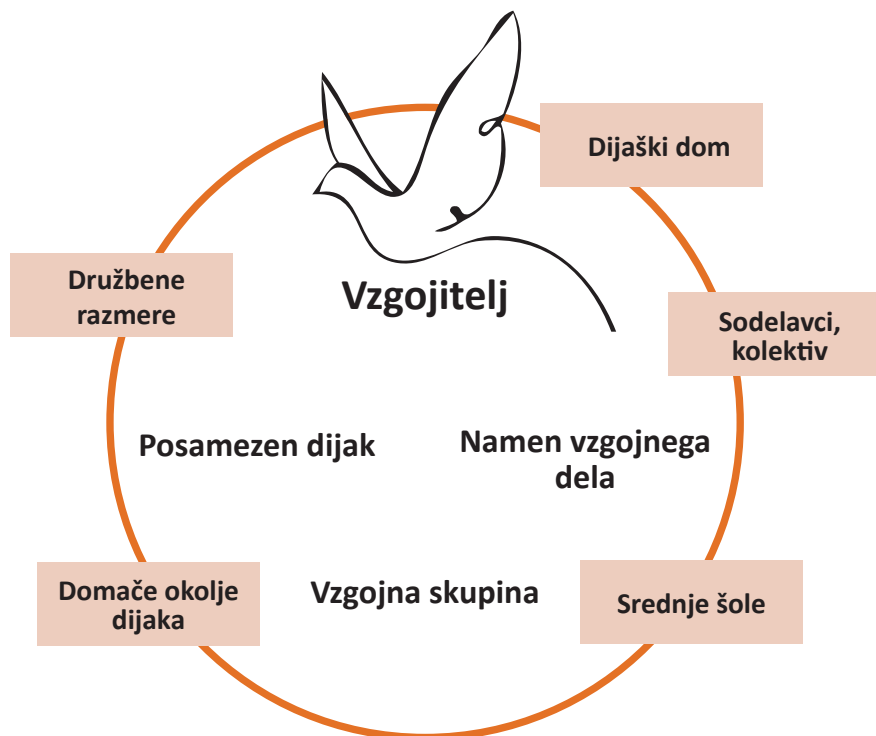
Primer evalvacijskega lista ob koncu šolskega leta

Evalvacijo lahko opravi vsak vzgojitelj sam zase, še boljše je, če se jo nadgradi in se jo opravi tudi znotraj celotnega aktiva vzgojiteljev. Poteka lahko na kreativen in dinamičen način tako, da najprej vsak pri sebi odgovori na vprašanja, nato v manjših skupinah ustvarijo plakate, sledi še plenarno predstavljanje celotnemu strokovnemu zboru, ko se skuša izluščiti presek ugotovitev. Najprej s pomočjo spodnjih vprašanj (Preglednica 5) ovrednotite svoje delo po zapisanih področjih. Sledi skupinsko delo, kot je predlagano zgoraj.

Ob koncu zapišite ugotovitve:

- »Kaj je dobro, učinkovito in bomo s tem nadaljevali?«
- »Kaj ne deluje in je treba opustiti?«
- »Kaj novega je treba vpeljati?«

Predstavljajte si, da kot ptič krožite nad dijaškim domom. Kakšno bo vaše delo, je neposredno odvisno od: **posameznega dijaka**, celotne **vzgojne skupine** ter **namena** (smotra) vašega **vzgojnega delovanja**. Vse to se dogaja znotraj dijaškega doma, ki deluje kot organizacija, ki ima lastno kulturo in klimo. Posredno pa na klimo dijaškega doma in vaše delovanje vplivajo tudi šole, s katerimi sodelujete, družine dijakov, okolica in seveda družbene razmere.

Preglednica 5: Podporna vprašanja vzgojitelju za samoevalvacijo (Ristić, 2020)

Vzgojiteljevo delo	<ul style="list-style-type: none"> • Koliko ste bili aktivni na področju povezovanja vzgojne skupine? Zapišite primere dobre prakse. • Kje ste imeli težave pri delu z dijaki? Kako ste jih reševali? Kaj vam je pomagalo in kaj ne? • Kje vidite svoj potencial? Kako bi ga lahko še izkoristil? • Koliko ste se povezovali z drugimi strokovnimi delavci, službami, zunanjimi institucijami? • Kako vidite svojo vlogo in svoj prispevek v dijaškem domu?
Vzgojna skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Katere težave, konflikte ste obravnavali znotraj vzgojne skupine in kako? • Koliko je vzgojna skupina povezana oz. je prisoten »mi« občutek? • Koliko dijaki izražajo potrebo po druženju znotraj skupine? Kaj jim je všeč in kaj ne? • Koliko se vzgojna skupina povezuje z drugimi vzgojnimi skupinami ali koliko deluje na ravni doma?
Dijak kot posameznik	<ul style="list-style-type: none"> • Pri katerih dijakih ste opazili posebnosti (kakšne) ter kako ste jih obravnavali in doživljali? • Koliko ste vzpostavljali odnose z dijaki posamično in pri katerih vam to ni uspelo ter kaj mislite, zakaj ni uspelo?
Sodelovanje s sodelavci	<ul style="list-style-type: none"> • Kaj vidite kot največjo pridobitev iz sodelovanja s sodelavci? • Kaj vidite kot oviro? • Kaj ste pridobili za svoje delo? • Kaj bi spremenili?
Dijaški dom kot organizacija	<ul style="list-style-type: none"> • Kaj sodelavce povezuje in kaj razdira? • Kaj vidite, da je prednost dijaškega doma? Kaj je dodana vrednost? • Kaj vidite kot nevarnost, šibkost dijaškega doma kot organizacije? • Katere so tihe teme, ki se pojavljajo v domu?
Srednje šole	<ul style="list-style-type: none"> • Kako bi ocenili sodelovanje s srednjimi šolami? • Katera sodelovanja (in zakaj ravno ta) so bila učinkovita in katera ne?
Domače okolje	<ul style="list-style-type: none"> • Kako bi ocenili sodelovanje s starši? • Katera sodelovanja (in zakaj ravno ta) so bila učinkovita in katera ne?
Duh časa – širša družba	<ul style="list-style-type: none"> • Kako zaznavate trenutni duh časa in kakšen vpliv ima na vas in na vaše delovanje ter na dijaški dom? • Kako se pripravite na spremenjene družbene razmere? • Kakšna je po vašem mnenju vloga vzgojitelja in strokovnih delavcev ter dijaškega doma v sodobnem času?

Viri in literatura

- Protner, E. (2020). Klasifikacija pedagoških paradigem v Sloveniji. V Kroflič, R., Vidmar, T., in Skubic Ermenc, K., *Živa pedagoška misel Zdenka Medveša*, str. 61–105. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Musek Lešnik, K., in Bergant, K. (2001). *Samoevalvacija v vzgojno-izobraževalnih organizacijah*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Gosak, F., Ivanuš Grmen, I., in Čagran, B. *Evalvacija in samoevalvacija v osnovni šoli*. Dostopno na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MR2SKICS/5b43b3bd-55e7-4372-834c-50c06f97947b/PDF> (pridobljeno 4. 11. 2022).
- Konzorcij šolskih centrov (2010). *Samoevalvacija na šoli*. Dostopno na: https://munus2.scng.si/files/2010/11/Samoevalvacija_na_oli.pdf (pridobljeno 21. 10. 2022).
- Ristić, M. (2020). *Interno gradivo za evalvacijo vzgojiteljevega dela v šolskem letu 2019/20*. Ljubljana: Dijaški dom Bežigrad.

ZAKLJUČEK

Kompleksnost vzgojiteljevega dela in vseh zaposlenih v dijaškem domu je seveda tolikšna, da ni priročnika, ki bi zajel vse odgovore in katerega navodilom bi preprosto sledili brez strokovnega razmisleka. Priročnik nam ponuja spoznanja stroke, poglede izkušenj in dobre prakse ter kliče, da ga s svojim delom in pedagoškim erosom presežemo ter tako že sedaj tlakujemo pot novemu priročniku.

S tem ko delamo z mladostniki, jih vzgajamo in v njih prebujamo življenje v vseh razsežnostih. Vzgoja mladih je umetnost, ki veliko zahteva od vzgojitelja, vendar tudi umetnost, ki nas radosti, saj v mladostnikih prebujamo življenje. Dobro pedagoško delo ni le stvar talenta, karizme ali občutka za vzgajanje, temveč je zaveza, da bomo stalno raziskovali, poskušali razumeti in izboljševati svoje delo in pedagoško poslanstvo.

Pogumno na pot Ž(ž)ivljenja v dijaškem domu. Kjer se razcveti življenje, tam je veliko dobrega. Spodbujajmo ustvarjalnost, živost in radost do življenja. Naj mladi, ki so nam zaupani, dobijo vzgojitelja, ki bo steber, na katerega se lahko oprejo na poti zorenja v odgovorne in samostojne osebnosti.

Antoine de Saint-Exupéry je v Malem princu zapisal: »Le tisto spoznaš, kar udomačiš.« Vsem bralcem priročnika, posebej vzgojiteljem, svetovalnim delavcem, staršem, ravnateljem in drugim strokovnim sodelavcem želim, da bi udomačili spoznanja tega priročnika in še naprej bili raziskovalni, iskriivi, ustvarjalni, inovativni ...

In to bo dovolj, kajti: »Za vedno si odgovoren za tisto, kar si udomačil.«

Dr. Lidija Hamler,

članica predmetno-razvojne skupine za dijaške domove pri Zavodu RS za šolstvo

PRILOGA 1

Letni načrt vzgojnega dela – operativni del dejavnosti, šolsko leto 21/22

(Avtorica: Maja Marc)

Dejavnost	Časovni okvir	Opis	Kolegialno sodelovanje	Evalvacija
			Opomba	
INDIVIDUALNI POGOVOR	sept. –okt. 2021 maj–junij 2022	Z dijaki iz VS bom vsaj 2x v šolskem letu izvedla IP. Namen IP je, da dijak začuti, da smo tu zanj, da ga slišimo in upoštevamo. Izvedbo IP bom izvedla v mesecih september-oktober ter nato še ob koncu šolskega leta maj-junij. IP potekajo sproščeno, sledim dijaku in ga samo usmerjam s podvprašanji.	<i>V primeru dela na daljavo, lahko IP izvedem tudi on-line.</i>	
TEST UČNIH TIPOV	oktober 2021	Namen delavnice je, da dijaki ozavestijo, da je učenje lahko tudi zabavno, če spoznamo samega sebe in metode in načine učenja, ki nam ustrezajo. Prva naloga z dijaki bo, ugotoviti njihov prevladujoči način sprejemanja informacij – prepoznati učni tip. Po izvedbi testa, bodo dijaki med seboj delili svoje ugotovitve, si podali nasvete glede kombinacij načinov učenja.	<i>Delavnico ponudim v izvedbo sodelavcem.</i> V sodelovanju s svetovalno delavko.	
DELAVNICA Spoštujem se in se sprejemam Priročnik Zorenje skozi – To sem jaz	september 2021	Dijaki se bodo preko delavnice usmerili v svoje dobre lastnosti s pomočjo pozitivnih trditev o sebi. V drugem delu pa bomo vplivali tudi na njihovo socialno zavedanje, saj bodo drug pri drugem vrednotili in prepoznavali lastnosti in vedenje.	<i>Delavnico ponudim v izvedbo sodelavcem.</i> Na VIZ uro povabim vzgojitelja v hospitacijo.	
OBVLADAJMO STRES Tehnike sproščanja	sept. 2021– junij 2022	Z dijaki uvajam kratke treninge čuječnosti – osredotočati se na tukaj in zdaj – pred začetkom učnih ur. Uporabim različne tehnike: vizualizacija, imaginacija, dihalne tehnike, progresivna mišična relaksacija. Z dijaki spregovorim o pomenu razbremenitve telesa in duha, želim, da mi zaupajo svoje poglede in občutke po izvedbi takih vaj.	<i>Cilj je, da se dijaki navadijo dobre navade in kratko vajo izvedemo vsakič pred začetkom učnih ur.</i>	

Dejavnost	Časovni okvir	Opis	Kolegialno sodelovanje	Evalvacija
			Opomba	
DELAVNICA Prezemam odgovornost za svoje vedenje Priročnik 10 korakov do boljše samopodobe	november 2021	Namen delavnice je, da dijaki spoznajo, da se večkrat v življenju znajdemo v situacijah, ko je od nas samih odvisno, kako se bomo nanje odzvali. Izbira je naša, naša pa je tudi odgovornost za posledice.	<i>Delavnico ponudim v izvedbo sodelavcem.</i> Na VIZ uro povabim vzgojitelja v hospitacijo.	
RODITELJSKI SESTANEK ZA STARŠE Tema: Živeti z najstniki	januar 2022	S starši dijakov 2. letnika izvedem tematski roditeljski sestanek. Namen roditeljskega sestanka je, da staršem približam obdobje mladostništva in izzive, s katerimi se najstniki takrat srečujejo. Staršem poudarim pomen iskanja odnosa/stika s svojimi otroki v tem zahtevnem obdobju. Drugi del sestanka je namenjen sproščeni diskusiji s starši, deljenju njihovih izkušenj in občutkov.	<i>V primeru dela na daljavo, lahko RS izvedem tudi on-line.</i>	
KARIERNO USMERJANJE Tema: Kam in kako?	februar 2022	Z dijaki 3. letnikov v drugi polovici šolskega leta izvedem predavanje »Kam in kako?«. Namen predavanja je, da dijakom predstavim možnosti za nadaljevanje šolanja: predstavim Bolonjski sistem, načine zaključevanja srednjega šolanja, vertikalno prehajanje. V nadaljevanju dijakom predstavim vpisne pogoje in omejitve vpisa iz prejšnjih let, za najbolj pogosto izbrane študijske programe (prehod Predšolska vzgoja – študij).	<i>Delavnico ponudim v izvedbo tudi vzgojiteljem 4. letnikov.</i> <i>V primeru dela na daljavo, lahko RS izvedem tudi on-line.</i>	

PRILOGA 2

Priprava za vzgojno-izobraževalno uro **Kako krotiti jezo?**

(Avtorica: Maja Marc)

Vzgojitelj: **Alenka Novak**Vzgojna skupina: **AN**Starost dijakov: **15–16**Trajanje dejavnosti: **1 ura**

Učni cilji	<ul style="list-style-type: none"> • razume pomen čustev • razmišlja o jezi in lastnem vedenju, ki ga sproži • spozna, da je biti jezen v redu • razume, da je o čustvih treba govoriti • ovrednoti svoje vedenje v afektu jeze • spozna pomen regulacije čustev in čustvenih odzivov • sodeluje v komunikaciji v manjših skupinah
Učne metode	Vodeni pogovor, razlaga
Učne oblike	Skupinska, individualna
Učna sredstva in pripomočki	<ul style="list-style-type: none"> 📖 Vzgojni program za dijaške domove 📖 PowerPoint predstavitev 📖 Delovni list Koristi in cena neustreznega izražanja jeze, dostopno na: https://www.tosemjaz.net/assets/2-CUSTVA-IN-DUSEVNE-STISKE/Za-krmilom-svoje-jeze/Delovni-listi/DL-z-moznostjo-vpisovanja/Jeza_DL2_Koristi-in-cena-neustreznega-izrazanja-jeze_o.pdf 📖 Kaj je za začetek dobro vedeti o jezi? Dostopno na: https://www.tosemjaz.net/razisci/custva-in-psihicne-stiske/kaj-je-za-zacetek-dobro-vedeti-o-jezi/
Uvodna motivacija	
<p>Dijakom napovem potek današnje ure ter cilje delavnice. Povem, da bomo govorili o čustvih ter njihovi regulaciji. Preko nevihte možganov (dijaki nizajo ideje, ki jih zapisujem na tablo) skušamo definirati 6 temeljnih čustev: veselje, presenečenje, strah, žalost, jeza in gnus.</p> <p>Z dijaki preko vodenega razgovora skušamo ugotoviti, kakšen je namen čustev: da se zaščitimo, da se soočimo z izzivi.</p> <p><i>Odzivi dijakov: dijaki sodelujejo, odgovarjajo, postavljajo dodatna vprašanja, na katera se odzivam.</i></p>	
Osrednja dejavnost	
<p>Z dijaki se osredotočimo na čustvo jeza.</p> <p>Dijakom podajam teorijo na <i>powerpoint predstavitvi</i>.</p> <p>Vsebinsko gradivo črpam s spletne strani To sem jaz: Kaj je za začetek dobro vedeti o jezi?</p> <p>Avtorji: dr. Mitja Muršič, univ. dipl. socialni pedagog; Miran Babič, univ. dipl. psiholog; Heliodor Cvetko, univ. dipl. psiholog, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Maribor</p> <p>Dostopno na: https://www.tosemjaz.net/razisci/custva-in-psihicne-stiske/kaj-je-za-zacetek-dobro-vedeti-o-jezi/</p>	

Osrednja dejavnost

Vsebine, ki jih posredujem dijakom:

- Jeza in mladostništvo
- Jeza je ok
- Jeza nas aktivira
- Jeza vzbudi čustveni odziv
- Kdaj se jezimo
- Kdaj smo jezni nase
- Jeza daje močno sporočilo
- Smisel jeze
- Regulacija čustev

Dijaki v nadaljevanju **samostojno razmišljajo o lastnih občutkih jeze**. Na list papirja zapišejo ugotovitve o sebi in lastnem občutenju jeze. Njihovo razmišljanje usmerim z iztočnicami:

- Kdaj si nazadnje bil jezen?
- Kako si jezo občutil v telesu?
- Kako si se takrat odzval – v odnosu do sočloveka?
- Se ti je zdel odziv primeren ali neprimeren?

Z dijaki nadaljujem **vodeni razgovor o pomenu regulacije čustev**. Skupaj spoznamo, da se regulacije čustev učimo vse življenje ter da se ta spreminja od samodejne k namerni.

Dijaki samostojno rešujejo delovni list: delovni list: **koristi in cena neustreznega izražanja jeze**

Odzivi dijakov: dijaki sodelujejo, odgovarjajo, postavljajo dodatna vprašanja, na katera se odzivam.

Zaključek

Sledi **pogovor o ugotovitvah**, ki so jih zapisali na delovne liste. Skupaj spoznamo, da nas lahko neustrezno izražanje jeze drago stane: ljudje nas označijo za agresivne, nas ne sprejemajo, se nam izogibajo, z neustreznim izražanjem jeze težko delujemo v skupinah ipd.

Odzivi dijakov: dijaki sodelujejo, odgovarjajo, postavljajo dodatna vprašanja, na katera se odzivam.

Evalvacija izvedene dejavnosti

Po izvedeni dejavnosti z dijaki spregovorim o sami delavnici. Preverim, ali so se kaj novega naučili, ter jih povprašam, ali jim je bila delavnica všeč.

Ovrednotim njihovo motivacijo in interes za sodelovanje.

PRILOGA 3

Primer individualnega vzgojnega načrta

(Avtorica: Marina Ristić)

Individualni vzgojni načrt dijaka/inja: _____

Skupina: _____ Šolsko leto: _____

Šola: _____ Program: _____

Katere cilje sem si postavil v tem šolskem letu?

- Glede šole:** Kaj želim doseči in izboljšati v šoli?
- Glede bivanja v dijaškem domu:** Kako želim preživljati prosti čas v domu?
- Glede svojega osebnega življenja:** Na katerem področju bom deloval (hobiji, prijateljstvo, odnosi v družini, odnos s fantom/dekletom, zdravje)?
- Kaj pričakuješ od vzgojiteljice oz. kje ti lahko pomagam, te podprem?**

Oceni, koliko spodnje trditve veljajo zate:

		Popolnoma ne drži	Ne drži	Drži	Popolnoma drži
1	Z vrstniki v domu imam dobre odnose.	1	2	3	4
2	Uspešno skrbim za šolske obveznosti.	1	2	3	4
3	V dijaškem domu se počutim dobro.	1	2	3	4
4	V prostem času sem aktiven (hobiji, interesne dejavnosti...).	1	2	3	4

Zapiši svoja močna in šibka področja

Močna področja	Šibka področja

Načini in metode, kako bom kot vzgojiteljica podpirala dijaka/dijakinjo pri doseganju njegovih/njenih ciljev skozi celo šolsko leto.

Njegove/njene močne točke in dejavniki tveganja.

Svetovanja in individualni pogovori

Datum	Vsebina

Delo s starši dijaka

Realizacija

PRILOGA 4

Primeri delavnic za izvedbo

(Avtorica: Marina Ristić)

1. Uvod v novo šolsko leto

Namen delavnice: ponovno se povezati, se privaditi novemu šolskemu letu, pregledati vtise s poletnih počitnic.

Cilji: povezovanje vzgojne skupine.

Trajanje: 45–60 minut (prilagoditi velikosti skupine).

Pripomočki: škatla z napisnimi vprašanji: vsako na svojem listku.

Potek delavnice

Vsak član izžreba eno vprašanje iz škatle; ko je na vrsti, odgovori nanj. Pogovor prosto teče ob vprašanjih, dijaki izmenjujejo odgovore, tudi drugi lahko odgovarjajo, dopolnjujejo.

Vprašanja

1. Kakšno je bilo poletje?
2. Kdaj si se nazadnje nasmeljal do solz?
3. Povej najboljši dogodek s počitnic.
4. S kakšno mislijo si prišel nazaj v zavod? Kaj si razmišljal, preden si prišel nazaj?
5. Česa ne želiš v tem šolskem letu?
6. Česa se veseliš v tem šolskem letu?
7. Kaj si pogrešal iz zavoda med počitnicami?
8. Kaj boš pogrešal zdaj, ko je konec počitnic?
9. Kaj ti ni bilo všeč med počitnicami?
10. Če bi posnel film o svojih počitnicah, kakšen bi bil naslov in kakšna zvrst filma?
11. Kakšne imaš načrte za novo šolsko leto v zvezi s šolo, osebnim življenjem, skupino ...?
12. Kaj želiš svojim vrstnikom in vzgojiteljem v novem šolskem letu?
13. Kaj si pripravljen narediti, da bo tako, kot želiš v tem šolskem letu?
14. Zaradi česa v svojem življenju si trenutno srečen? Kaj je tisto, kar te osrečuje?
15. Če bi imel eno uro časa več na dan, kako bi jo izkoristil?
16. S čim bi se želel ukvarjati, pa se ne?
17. Kaj si res želiš zase v tem šolskem letu?
18. Kaj boš sam naredil, da se boš dobro počutil v zavodu? Kako ti lahko pri tem pomagajo vrstniki, vzgojitelji, učitelji ...?
19. Pri čem želiš, da ti pomagajo vzgojitelji, učitelji in vrstniki v tem šolskem letu?

Po izvedeni delavnici dijake povprašam in preverim, ali jim je bila všeč, kaj so se novega naučili. Ovrednotim njihovo motivacijo in interes za sodelovanje.

2. Spoznajmo se

Namen: spoznavanje med dijaki in povezovanje članov vzgojne skupine.

Cilji: spoznavanje in povezovanje vzgojne skupine.

Trajanje: 45–60 minut (prilagoditi velikosti skupine).

Pripomočki: plakat in lepilni trak.

Potek delavnice

Pred prihodom dijakov v prostoru postavimo stole v krog. Ko se skupina zbere, dijake pozdravimo in jim povemo, kakšen je namen delavnice.

Moje ime je (3 min):

Vsakega od dijakov povabimo, da pove svoje ime, od kod prihaja in katero šolo obiskuje oziroma kar želi povedati o sebi.

ABC imena + ABC lastnosti

Stolom, ki so v krogu, določimo, kje je črka A in črka Ž. Dijaki se morajo razvrstiti – presesti po abecednem vrstnem redu v krogu **ABC imena + ABC lastnosti** (5 min):

Preverimo, da vsak dijak v krogu pove svoje ime in zraven neko svojo lastnost (nekaj, kar ga predstavlja) in se začne na isto črko kot njegovo ime, npr. *Tim – trmast*, *Zoja – zabavna*.

Kako dolge noge imam (10 min):

Določimo stol z največjo vrednostjo in stol z najmanjšo vrednostjo. Dijaki se morajo razvrstiti:

- Od dijaka z največjimi stopali do dijaka z najmanjšimi stopali.
- Od dijaka z najtemnejšo barvo las do dijaka z najsvetlejšo barvo las.
- Od dijaka, ki ima rojstni dan najbliže 1. 1., do dijaka, ki ima rojstni dan najbliže 31. 12.
- Od dijaka z najtemnejšimi očmi do dijaka z najsvetlejšimi očmi.
- Od dijaka, ki živi najbliže dijaškemu domu, do dijaka, ki živi najdlje.

Fotografija in jaz (10 min):

Dijaki od doma prinesejo fotografijo/sliko/izrezek, ki jih opisuje ali nekaj pove o njih. Vsak predstavi, katero fotografijo je izbral, in jo zalepi na skupni plakat, kjer ustvarimo skupinski mozaik.

Refleksija (5 min):

Vzgojitelj povabi vse dijake, da razmislijo o tem, kako jim je bilo na delavnici (delavnico ocenijo od 1 do 10).

3. Klepetalnica

Namen delavnice: medsebojno spoznavanje in povezovanje članov skupine.

Cilji: spoznavanje in povezovanje vzgojne skupine.

Trajanje: 30 minut (prilagoditi velikosti skupine).

Pripomočki: zemljevid Slovenije, plutovinasta ploskev, bučke.

Potek delavnice

Postavimo se v dva **koncentrična kroga** obrnjeni z obrazi tako, da tvorimo pare. Vodja je zunaj krogov in bere stavke in vprašanja, na katere dijaki odgovarjajo. Vsak ima 30 sekund časa, da odgovori. Po eni minuti vodja s signalom nakaže, da je čas potekel. Notranji krog se premakne za eno osebo na levo. Nato vodja prebere novo vprašanje ali stavek.

Vprašanja in stavki (stavke sestavljamo poljubno) (15 minut):

1. Povejta drug drugemu, kateri letni čas vama je najljubši.
2. Kateri del dneva vama najbolj ugaja?
3. V katerem delu hiše se najraje zadržujeta?
4. Katera je vajina najljubša knjiga?
5. Katero igro ste se najraje igrala v otroštvu?
6. Kaj bi bil, če bi bil žival?
7. Nazadnje sem se nasmejal do solz, ko ...
8. Počutim se, da me imajo radi, ko ...
9. Če bi imel pred samo le še leto dni življenja, bi ...
10. V petek zvečer ...
11. Med počitnicami ...
12. Ko ste bili stari 5 let, o čem ste san

Zemljevid skupine (10 minut):

Dijaki na velikem zemljevidu Slovenije označijo svoj kraj bivanja in predstavijo sebe in kraj. Zemljevid je na pluti, z namenom, da lahko z bučikami imena ali/in slike dijakov pripnemo na zemljevid.

Refleksija (5 min):

Vzgojitelj povabi vse dijake, da razmislijo o tem, kako jim je bilo na delavnici (lahko ocenijo od 1 do 10, lahko pokažejo kako sliko, izberejo emotikon kartico).

4. Odnos kot most

Namen delavnice: medsebojno povezovanje znotraj vzgojne skupine.

Cilji: spoznavanje, povezovanje. Spoznavanje tematike odnosov in kako se tvori dobre odnose. Izboljšati odnose med dijaki.

Trajanje: 60–90 minut (prilagoditi velikosti skupine).

Pripomočki: plakat ali bela tabla, post-it listki, flomastri, klobčič vrvice.

Potek delavnice

Sedimo v krogu brez miz. Vzgojitelj vpraša, kako bi otroku opisali, kaj je to odnos, kakšno metaforo bi pri tem uporabili. Odgovori nekaj dijakov. Po sistemu asociacij.

Nato vzgojitelj predstavi **simbol za odnos** – metaforo: **ODNOS KOT MOST**. Most gradiva oba, vsak svoj del. Koliko je trden most/odnos, je odvisno od obeh.

Začnemo z vodeno razpravo:

Vprašamo: »Zakaj je odnos kot MOST?«

Nekdo nariše most na plakat in nato dopolnujemo sliko.

Vzgojitelj nadaljuje: »Most gradiva oba, kaj je pomembno za dober, trden most?«

Ponovno zastavimo vprašanje: »Kaj je cement v odnosih?« **POVEZOVALNE NAVADE:** pišemo jih na listke in lepimo na plakat ali neposredno na plakat, lahko narišemo žaklje cementa: spoštovanje, vzpodbujanje, opogumljanje, zaupanje, prijaznost, strpnost, sprejemanje, dogovarjanje, poslušanje in podpiranje.

»Kaj so bombe? Kaj ruši odnos? Kaj dela luknje v odnosu?« **RAZDIRALNE NAVADE:** zapisujemo, narišemo bombe, luknje in pišemo gor: grajanje, obtoževanje, pritoževanje, sitnarjenje, grožnje, kaznovanje, podkupovanje, vzporejanje, vpitje, pridiganje, prerokbe, žaljenje, pretepanje, kritiziranje, nalaganje krivde, etiketiranje.

Pogledamo celotno sliko mostu in drugih elementov in diskutiramo:

- Kje je moja odgovornost v odnosu in kje tvoja?
- Če želim biti ti blizu, katera vedenja si izbiram?
- Kaj lahko naredim, ko pride do nestrinjanja, konfliktov?
- S kakšnim namenom si izbiram razdiralna vedenja?
- Kdaj in pri kom pa izbiram povezovalne navade?
- Katero povezovalno vedenje pričakujem od vseh v skupini in katerega razdiralnega vedenja ne želim več v skupini? ...

Mreža odnosov – klobčič

Imamo dolg klobčič vrvi, vrv ovijemo okrog prsta, pokličemo enega člana iz skupine in mu podamo naprej klobčič, naslednji si ovije vrv okrog prsta in poda naprej, tako vse do zadnjega in nato nazaj k vzgojitelju, da je pot sklenjena.

Vsak, ki drži klobčič, odgovori, kako se počuti v skupini in šele nato poda naprej.

Ko pridemo do konca, so vsi člani povedali svoje, zato jih povprašamo, kaj predstavlja ta vrv pred nami. Povedo asociacije (pajkova mreža, kaos, impulz, zapletenost, povezanost ...).

Povzetek razprave

Povzamemo, da ta mreža predstavlja naše **medsebojne odnose** in da so ti odnosi **različni**, nekateri so napeti, kot je vrv na določenem delu, nekateri so sproščeni, tako kot vrv visi na določenih delih, nekateri so zapleteni.

Mreža ponazarja, da smo vsi vpleteni, da vedno vplivamo drug na drugega, če nekdo povleče vrv (mi jo na grobo povlečemo, da ponazorimo), to čutijo tudi drugi. Ne vemo pa, kakšen vpliv imamo, kako močen. Mi lahko povlečemo vrv in našega bližnjega zabolji, nekdo drugi sploh ne opazi, spet tretji takoj zategne še bolj vrv nazaj.

Vprašamo jih: »**Od česa je to odvisno, kako bomo začutili sporočilo drugega in kako se bomo vedli?**«

Odgovarjajo.

Vprašamo: »**Kaj torej lahko naredimo, da bo nam in drugim prijetno v skupini?** Kako skrbimo, da je vrv ravno prav napeta, ne preveč razpuščena, da ne čutimo drugih na drugem koncu, in ne preveč napeta, da nas ne reže, ker drugi vlečejo? Kaj potrebujem, da se počutim varno v skupini?«

Steče debata.

Za konec vrv spet navijemo v klobčič, začne vzgojitelj: pri njem se je klobčič začel odvijati in se bo zdaj tudi navil nazaj. Vzgojitelj začne navijati vrv v nasprotno smer, kot je šla prej. Vsak član, ki ima klobčič v roki, pokliče po imenu tistega, ki mu je podal vrv, in mu jo vrne, zraven pa pove tej osebi, kaj ji želi do konca šolskega leta ali kaj ceni pri njej, kaj mu je všeč itd. Tako zavijanje klobčiča poteka, vse dokler ni spleten in nazaj pri vodji, kjer je pot začel.

Evalvacija

Kaj boste odnesli od današnje delavnice? Kaj se vas je dotaknilo?

